

FRÅN BORÅS OCH
DE SJU HÄRADERNA
1964

KULTURHISTORISKA FÖRENINGEN

FRÅN BORÅS
OCH
DE SJU HÄRADERNA
1964

FRÅN BORÅS OCH
DE SJU HÄRADERNA
1964

ÄRGÅNG 19

KULTURHISTORISKA FÖRENINGEN

Redaktör:
INGEGÄRD VALLIN

Författarna är ensamma ansvariga
för innehållet i sina uppsatser.

AB Tryckericentralen i Borås
1964

G U N N A R B L O M G R E N

AV

G. A. WESTFELDT

Som skolpojck hamnade jag en dag i tandläkarestolen hos Gunnar Blomgren. Som många gånger förr stoppade han en massa grejer i mun på den stackars delinkventen — och sedan så började han prata. Vanligtvis hörde jag aldrig på vad han talade om — men den här gången lystrade jag till, när han började berätta. Han talade nämligen om guldfyndet i Möne.

En gång på 1860-talet var ett byalag ute och bröt mark i mosskanten söder om Möne kyrka. Under arbetets gång grävde gubbarna upp en järnring. Den kastade man åt sidan. Påföljande natt drömde en av mannarna om ringen, tog vara på den och hängde upp den på en spik i sin ladugård. Där hängde den både länge och väl ända till en piga stötte till ringen, så att den föll i stengolvvet. Då fick den gode odalmannen se vad ringen verkligen var gjord av — av renaste guld. Ringen gjordes ren och hamnade så småningom i statens historiska museum och mannen i Möne fick guldvärdet för sin ring, ungefär 2.000 kr. Så ungefär gick det till då man gjorde ett av de vackraste fornfynd, som är gjorda på svensk botten. Det var en av de riksbekanta halsringarna och t. o. m. den tyngsta av dem. Halssmycket vägde nämligen ej mindre än 810 gr.

Jag kan ej förstå annat än att jag med denna lilla historia gett en bild av Gunnar Blomgren, mannen som i en person förenade den idogt arbetande familjefadern och som samtidigt ej kunde släppa sin egentliga livsuppgift, hobbyn, som han bedrev på lediga stunder. Det finns också de bland Gunnar Blomgrens äldre vänner som menar, att han rätteligen skulle blivit museiman för att icke säga vetenskapsman.

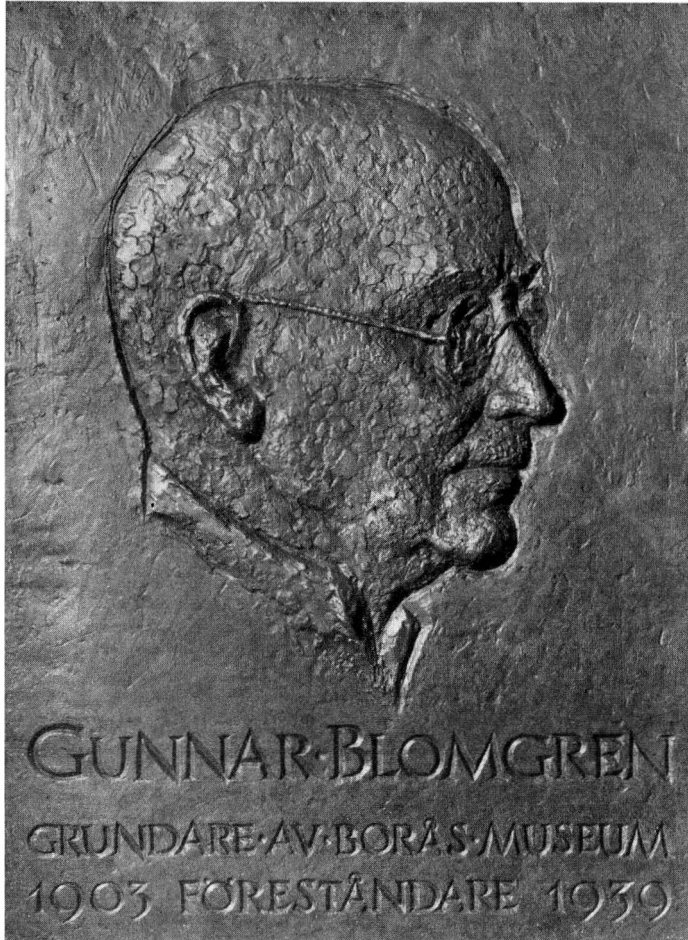
Blomgren föddes i Vartofta-Åsaka socken, på Syd Falan, på gränsen till Älvsborgs län. Han kom till Skara skola och tog studenten där. Det var nog Gunnars mening, att han skulle bli läkare, men ödet hade annorlunda bestämt och efter några års studier hade han 1894 Kungl. Maj:ts papper på fickan, som utvisade att han, Gunnar Blomgren, ägde rätt till som det då hette "tandläkarekonstens utövande".

Snart nog finner vi honom som praktiserande tandläkare i Borås. Beträffande hans tandläkaregärning skall jag fatta mig kort, ty de flesta av oss människor glömmer gärna de bittra stunder man tillbragt i en mer eller mindre hårdhänt tandläkares omilda vård. Själv flydde han, efter vad hans dotter sagt mig, så fort han kunde bort från allt vad borrh och tänger hette och hastade ut till naturen eller sin museala gärning.

Det råder nog intet tvivel om, att Blomgren ärvt sin samlarvurm från sin fader. Denne var prost och synnerligen road av att samla antikviteter och även sonen började snart nog fylla sitt hem med gamla saker. I Gunnars umgängeskrets fanns det en hel del andra som hade samma intresse och för i dagarna 60 år sedan var tiden mogen för att under dåvarande landshövding Lothigius ordförandeskap bilda "De sju häradernas kulturhistoriska förening". Eldsjälen i denna sammanslutning var vid sidan om Blomgren kapten Otto Mannerfelt. Föreningen fick en synnerligen blygsam start och som museilokal fick man till att börja med hålla till godo med några vindsutrymmen i Tekniska skolan. Blomgren vart intendent och en kunnigare, mera oegennyttig och för allt antikt och gammalt intresserad kraft kunde man knappast få. Det bör understrykas att under de 36 år Blomgren med den äran skötte sin syssla inom vår förening uppbar han aldrig så mycket som en kronas ersättning för sitt arbete.

Först i och med att Ramslätts gästgivaregård hamnade här i Ramnaparken fick Blomgren en fri bostad. På så sätt fick föreningen tillfälle att ge sin avhållne intendent ett litet synbart bevis på sin erkänsla för det arbete han nedlagt till föreningens fromma.

Under de första åren var det ofta en otacksam uppgift att arbeta

för föreningen. Ekonomien var dålig. Intäkterna utgjordes av medlemsavgifterna samt avkastningen av Johannes Eriksons fond. Så småningom fick man ett bidrag från landstinget. Det har sagts mig, att då Gunnar vid något tillfälle föreslog sin synnerligen gode vän Sven Sandwall, att han skulle söka utverka ett årligt bidrag från Borås stad, skulle han ha svarat, att kommer Du in med en dylik begäran nekar jag att lämna fram ansökan. Numera är Borås stad utan tvekan den störste bidragsgivaren. Det låg f. ö. ej för Blomgren att tigga pengar för museets räkning. Det fick andra göra och så småningom lyckades man även intressera ett antal garantier, varigenom man genom årliga större tributer kunde hålla det hela flytande.

Under tiden arbetade Gunnar energiskt för sin älskade förening. Det var på den tiden, under seklets första decennier mycket lättare än nu att för små medel komma över antikviteter ute i bygderna. Men så hade han också sina trogna och pålitliga medhjälpare lite var stans. Förutom Mannerfelt, som jag redan nämnt om, hade han Lönnerblad i Borgstena, Klas Olofsson i Fristad, Brusewitz i Limmared, Sven Karlsson i Redvägsbrunn, Gustaf Källman i Hällstad, Oscar Johansson hemma i Torpa och många, många andra. På tåg eller efter häst bar det i väg ut i socknarna, och himmelskt roligt hade gubbarna, när de, som fru Blomgren lär ha uttryckt sig, kom hem med all bråten.

I och med Kinnarumma kyrkas överförande till Ramnaparken fick museet ett eget hem och det är inte tu tal om, att intendenten måste ha varit mer än överlycklig, när han som sagt senare fick flytta in i den gamla gästgivaregården. Här uppehöll han alltjämt sin praktik — men undan för undan blev det allt mindre tid för tandläkarekonsten. ”Bråten” tog all Gunnars tid i anspråk. Men det var ej blott samlandet och ordnandet av allt som flöt in till museet, som sysselsatte honom. Han for även runt i bygderna, på hembygds-gårdar och annat och talade om sin ”fornkunskap”.

Understundom stötte han dock på patrull. För inredandet av

Kinnarumma kyrka behövdes en altarring. En avdankad och till hälften bortglömd sådan fanns i en gammal fallfärdig bod i Borgstena. Den borde man kunna komma över för snart sagt ingenting. Blomgren gjorde en anhållan hos kyrkorådet i sagda församling att få överta den — men se det gick ej. I en hast blev altarringen en mäktig märklig tingest i församlingens ögon. Blomgren måste låta göra en kopia av den, som jag, berättar fru Jörnmark, tvingades att måla åt käre far. Först nu på 60-talet har församlingsborna i Borgstena tagit vara på sin altarring.

Trots all sin hobbyverksamhet hade Gunnar tid att delta i det offentliga livet. Han blev medlem i kyrkorådet och kyrkovård — var en av stiftarna till orkesterföreningen i Borås och utsågs även till sagda förenings förste ordförande. Han var vidare talman i fri-mureriet och styrande mästare i det lysande sällskapet Par Bricole och det bör väl knappast förvåna någon att han även blev korresponderande ledamot i Vitterhetsakademien.

Gunnar Blomgren hade lätt att tala med folk, hög som låg. Han var gästvänlig och städse glad samt en utomordentlig sällskapsmänniska och saknade ovänner. Humorn flödade, och när han förevisade sitt museum brukade han gärna säga: ”Året har 300 vardagar men bara 65 sön-, helg-, bröllops-, begravningsdagar och annan rolighet. Bygden är en utpräglad bonde- och knallebygd. Därför finns i vårt museum inga ostindiska tallrikar men många dynggrepar”.

Det musicerades mycket i det blomgrenska hemmet. Fru Ingegerd var en framstående pianist och själv var Gunnar en icke oäven sångare. Det berättas att då hemmet överfördes till Ramslätts gästgivarergård hade man bryderi med hur man skulle få upp den stora flygeln, fru Blomgrens ögonsten, i andra våningen. Trappan var alltför trång. Man tvingades för den skull bygga en brygga upp till övervåningen och ta in flygeln genom ett fönster. Då fru Blomgren en dag skulle besöka sin blivande bostad, tog pappa Gunnar emot henne med ett illmarigt leende, bugade sig djupt och tog av sig hatten i det han sa: ”Min nådiga. Flygeln står redan på plats.” Enligt vad

det sagts mig var det ett sällsynt lyckligt äktenskap. De båda makarna deltog också med liv och lust i de talrika sällskapsspektakel som satte sin prägel på umgänget i sekelskiftets Borås. Fru Jörnmark har även förrått för mig, att det var under ett dylikt sällskapsspektakel som makarna Blomgren fann varandra. De kom att spela mot varandra i en pjäs, och för att citera dottern — ”det vart inga falska tag vid omfamningarna”.

År 1939 — 75 år gammal — måste Gunnar Blomgren mätt av år för alltid lämna sitt kära museum och vi kan vara förvissade om, att han måste ha varit mer än nöjd med sitt livsverk.

TACKORD

AV RAGNA JÖRNMARK, F. BLOMGREN

Det har i dag yttrats så många vackra ord ägnade minnet av min far — ord som belyst hans intresse och kunnande som museiman och forskare, hans rika förmåga att med levande glädje omfatta så oändligt mycket som rörde sig kring honom i tillvaron, hans kärlek till de sina och mycket, mycket annat.

Jag skulle vilja tillägga, han var förvisso en lycklig människa, därför att lycka är självvalt arbete. *Hans* lycka var att forska, att lära och att bygga upp och utvidga denna vackra museianläggning, att rädda undan förstörelse saker och ting, som för eftervärlden belyser våra förfäders sätt att leva och vara.

Jag vet att en av de lyckligaste dagarna i hans liv var den, då han fick bosätta sig här på Ramslätt, mitt i sin kära skapelse. Med tacksamhet och rörelse har vi i dag fått uppleva den stora uppskattning hans arbete fått röna. Hans minne har av De Sju Häradernas Kulturhistoriska Förenings styrelse hyllats genom kransnedläggning på hans grav, samt genom överlämnandet av denna vackra bronsrelief.

Jag ber att till De Sju Häradernas Kulturhistoriska Förenings styrelse få frambära min familjs och mitt eget djupa, varma tack.

Jag hade hoppas att här personligen få tacka Axel Henriksson på Råbacka — en av min fars kära och trogna vänner, vars donation möjliggjort anskaffandet av denna relief, men tyvärr kunde han ej infinna sig.

Det var inte Gunnar Blomgren ensam som skapade denna musei-

anläggning. Runt om honom stod hans vänner, som ägnade hans arbete stort intresse, som stödde honom ekonomiskt, som lade ned mycken tid och möda på att anskaffa allt detta runt omkring oss, som bildar Borås Museum.

Alla dessa hans medhjälpare och vänner — dem som liksom han själv är borta — dem som alltjämt är kvar, vill jag tänka på med tacksamhet.

Till slut vill jag tillönska styrelsen för De Sju Häradernas Kulturhistoriska Förening lycka och framgång i dess kommande arbete, det arbete som Gunnar Blomgren för 60 år sedan började och nu så stort artat hyllats för.

TORPA SÄTERI

UNDER FÄLTMARSKALKEN STENBOCKS OCH ÖVERAMIRALEN SIÖBLADS TID

AV

STIG STENSTRÖM

År 1705 utförde Johannes van den Aveelen ett kopparstick för Dahlbergs *Suecia Antiqua et Hodierna*, som visar Torpa säteri i Långhems socken i Älvsborgs län (fig. 1). På sticket ser man förutom det gamla stenhuset ett ståtligt corps de logis med två fristående tvåvånings flygelbyggnader. Vid en närmare undersökning visar det sig att sticket ej har lämnat en med verkligheten helt överensstämmande bild. Hahr, som skildrat Torpa i *Svenska slott och herresäten förmodar*, att kopparsticket går tillbaka på en teckning, som Dahlberg skulle ha utfört under 1670-talet, men konceptteckningen har tillkommit långt senare och är ej av fältmarskalkens hand. Som Vennberg visat inträder en vändpunkt i sueciaverkets historia under 1690-talet, då Dahlberg efter sin utnämning till generalguvernör först i Bremen Verden, sedan i Livland endast sällan hade tillfälle att vistas i Sverige. Han blev nu tvingad att i långt större utsträckning än tidigare låta andra teckna av de monument och platser, som skulle ingå i *Suecia*. Från 90-talet finns ett stort antal sådana konceptteckningar, som utförts av fortifikationsofficerare och lantmätare. En av dessa medhjälpare var löjtnanten och lantmätaren i Älvsborgs län Hans Georg Möller. Den 26 juli 1699 skriver denne till sin landshövding¹: "Eders Nåde öfversändes i diupaste ödmjukhet här innelyckt den begiärde perspektiviske afritning öfver Säteriet

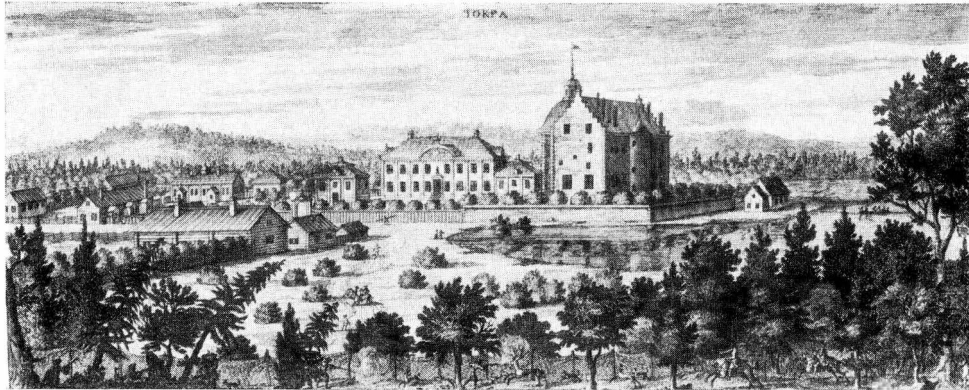
Torpa den iag i ödmiukhet förmodar lærer wara som Hans Ex:ce Kl. Rådet Feltmarskalken och GeneralGouverneuren Hr Grefwe Dahlberg samma åstundar . . ." (fig. 2).

Den 17 januari följande år skriver Dahlberg från Riga² till fortifikationskamrer Göran Blåman, som hade i uppdrag att samla in och förvara teckningarna, kopparplåtarna och sticken till Suecia: "Jag afwsender nu her innelyckt afteckning af Torpa i Westergötland Herr Cam(reraren) will det i got förwar legga ibland de andre till Westergötland hörande afritningar . . ." (fig. 3).

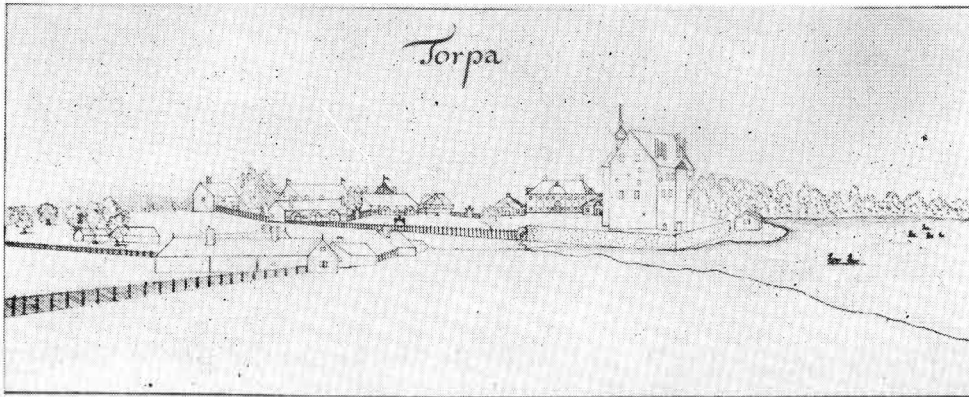
Både Möllers konceptritning och Dahlbergs renritning förvaras nu i Kungl. Bibliotekets samlingar till Suecia. Med utgångspunkt från Möllers ganska enkla perspektivritning har Dahlberg med konstnärlig hand gjort en tämligen fri omarbetning och framställt anläggningen betydligt storslagnare än den var. Det är i nära anslutning till Dahlbergs teckning van den Aveelen utfört sitt kopparstick för Suecia, men även han har vidtagit en del förändringar.

Möllers teckning av Torpa visar det nya corps de logiet vid sidan av borgen ungefär som på sticket, men flygelbyggnaderna har endast en våning och är förenade med huvudbyggnaden. Samma corps de logis är återgivet på ett par målningar från 1700-talet, i stort sett som på den möllerska ritningen, och att Möller givit en riktig bild bevisas framförallt av en i Torpa gårdsarkiv förvarad uppmättningsritning med fasadritning och planer av byggnaden (se fig. 4)³.

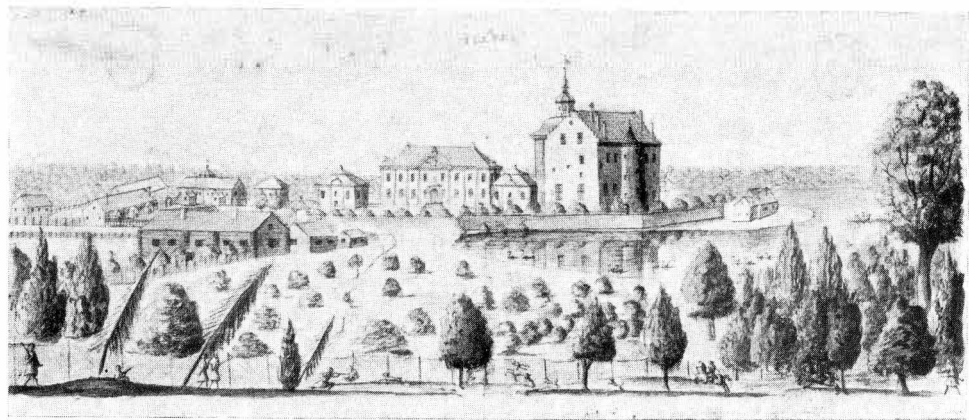
Med hjälp av alla dessa avbildningar samt bouppteckningar och inventarielistor, som jag senare skall återkomma till, har man möjlighet att skaffa sig en ganska god föreställning om den sedan länge försvunna herrgårdsbyggnaden. Denna var uppförd i två våningar med högt sadeltak valmat vid gavlarna och där försedd med vindskupor. Ätminstone huvudfasaden hade segmentformad gavelfronton och väggarna indelade av korintiska pilastrar. På vardera sidan om entrén var fyra fönsteraxlar med höga fönster i bottenvåningen och låga i övervåningen. De båda entrén omgivande fönstren var endast hälften så breda som de övriga i samma våning. En risalit på husets

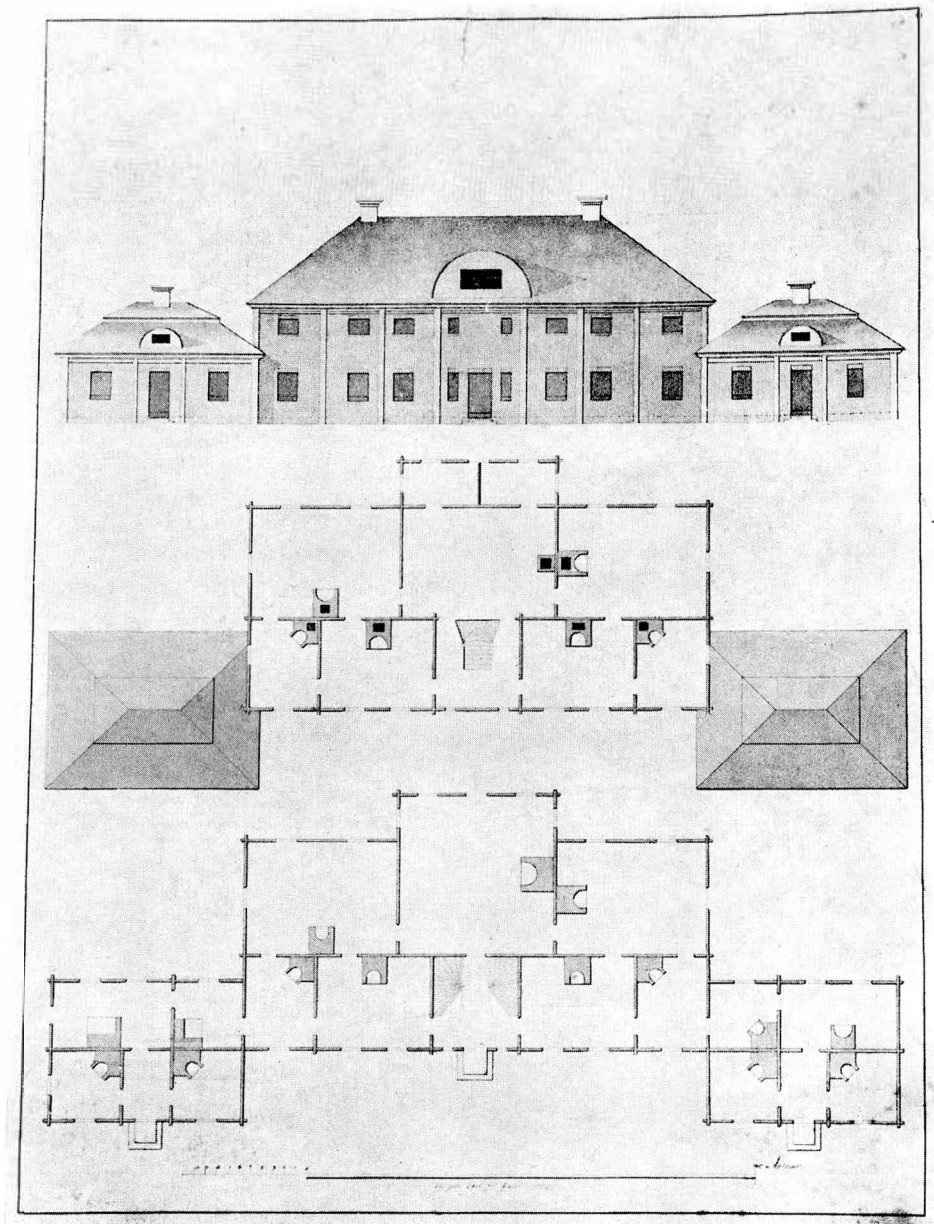
1. Torpa säteri. Kopparstick av Johannes van den Aveelen 1705 i Suecia Antiqua et Hodierna.

2. Hans Georg Möllers perspektivritning.

3. Erik Dahlbergs teckning.

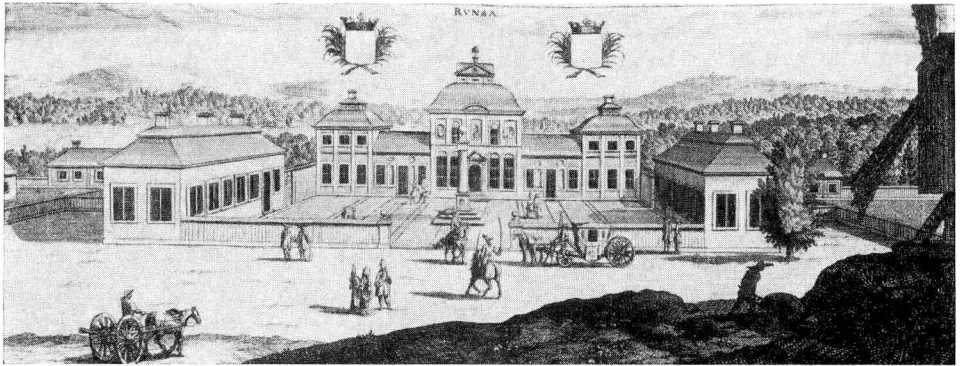

4. Fasadritning och plan av Torpa corps de logis. Ritningen daterad 1777.

baksida möjliggjorde en utbyggd sal. Från nordöstra och nordvästra hörnen utgick två envåningsflyglar med säteritak med raka takfall och skorstenar i takens mitt.

Man vet ingenting om när den beskrivna byggnaden uppförts, men säkert måste detta ha skett under fältmarskalken Gustaf Otto Stenbocks ägotid. Vid arvskiftet 1645 efter modern Beata Margareta Brahe synes Torpa ha tillfallit äldste sonen Fredrik Stenbock, som innehade detta ättens stamgods till sin död 1652. Dessförinnan hade dock bröderna Fredrik och Gustaf Otto beslutat göra ett ägobyte, som innebar att Gustaf Otto till brodern och dennes arvingar avstod alla sina arvegods i Marks härad under Örestens friherrskap, medan Fredrik å sin sida avträdde alla sina gods av Örestens friherrskap i Kinds och Åhs härader lydande under Torpa. Detta ägobyte kom dock ej att träda i kraft förrän året efter Fredriks död,⁴ då dennes ende kvarlevande son Johan Gabriel blev innehavare av Örestens friherrskap.

Gustaf Otto Stenbock gifte sig andra gången 1658 med Magnus Gabriel de la Gardies syster Kristina Katarina. Då fältmarskalken Stenbock planerade sin nybyggnad på Torpa kan man utgå ifrån att han vände sig antingen till Jean de la Vallée eller Nikodemus Tessin d. ä., vid denna tid landets främsta arkitekter. Den förre anlätades företrädesvis av ätten de la Gardie, den senares namn är knutet till flera stenbockska byggnadsverk. För Kristina Katarinas moder Ebba Brahe ritade de la Vallée enligt Lindblom omkring 1670 Runsa slott i Uppland och för Magnus Gabriel Höjentorp, uppfört 1660 och Mariedal 1668, båda i Västergötland.⁵ Tessin åter är den konstnärliche upphovsmannen till det ännu kvarstående palats på Blasieholmen, som riksskattmästaren Seved Bååt, gift med Gustaf Ottos syster Magdalena Stenbock, lät bygga på 1650-talet. Detta palats inköptes av fältmarskalken efter svågerns död 1669 och ombyggdes efter en eldsvåda följande år. Tessin anlätades även av Gustaf Ottos brorson riksmarskalken Johan Gabriel Stenbock, då denne i slutet av 1660-talet lät om- och tillbygga det fäderneärvda palatset på Riddarhol-

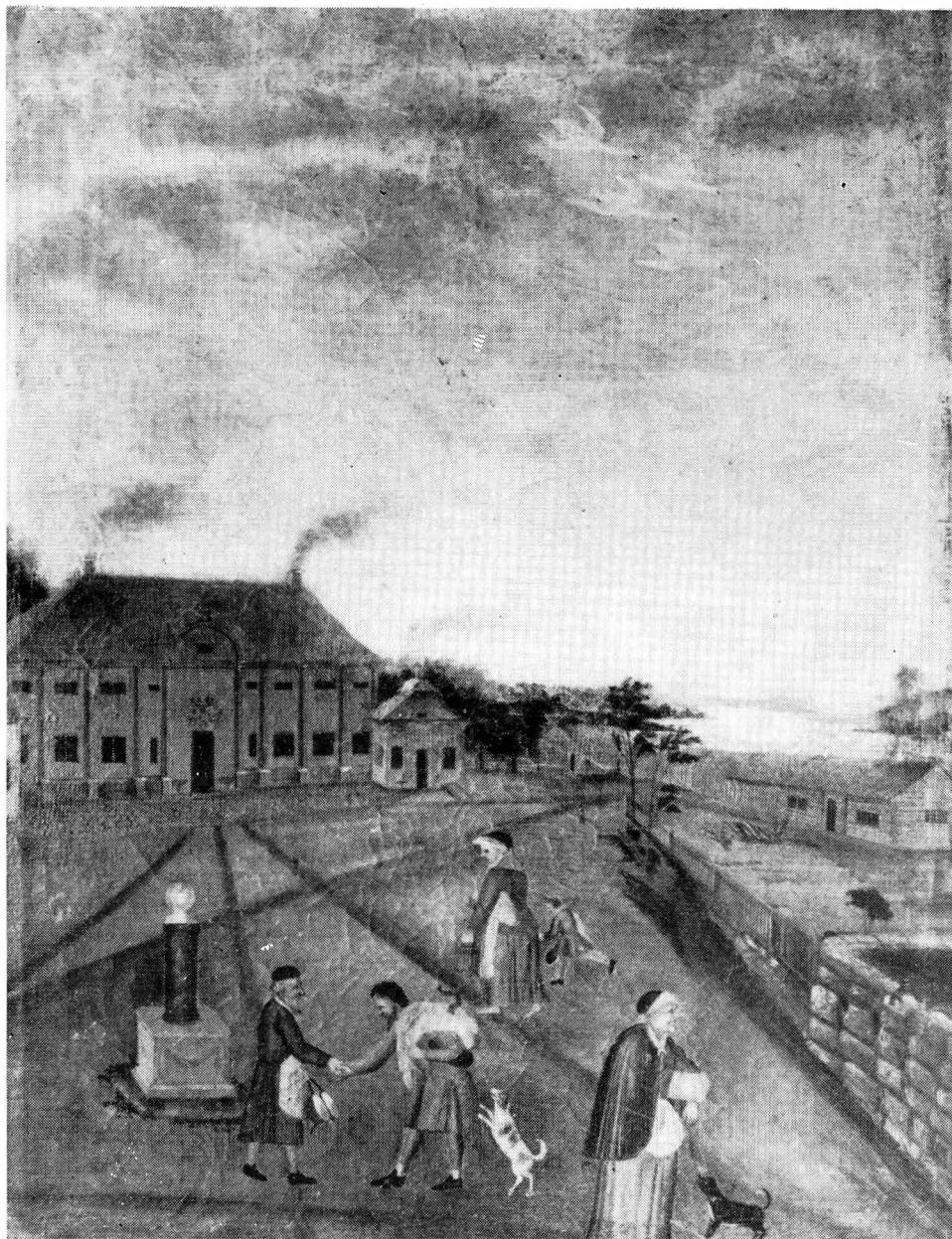

5. Runsa säteri. Kopparsstick av E. Reitz 1695 i *Suecia Antiqua et Hodierna*.

men, och samme arkitekt har även lämnat ritningarna till riksmarskalkens slott Sjöo, uppfört under 1670-talet.⁶

Torpas 1600-tals *corps de logis* påminner onekligen något om Höjentorps slott men företer långt fler likheter med det Tessin tillskrivna, åren 1663–1670 uppförda träslottet på Gripenberg, bortsett då från de gripenbergska hörntornen. Förutom de påfallande yttre likheterna mellan dessa byggnader kommer så torpabyggnadens planlösning med den utbyggda salen, den stora dubbeltrappan till övervåningen och de från huvudbyggnaden utspringande flyglarna, vilket allt synes mig tala för att Tessin varit arkitekten. I raden av tessinska byggnadsföretag skulle jag vilja placera in Torpa mellan Gripenberg och Sjöo.

Även om fältmarskalken Stenbocks nya *corps de logis* på Torpa påbörjats i slutet av 1660-talet, har det förmodligen ej fullbordats förrän i början av 70-talet. Detta kan naturligtvis förklara att flyglarna kommit att få en annan takform än huvudbyggnaden. Tessin tyckes ju i början av 1670-talet ha gått in för säteritak i stället för de höga valmtaken. I fråga om Torpa kan man dock möjligen tänka sig att det varit en direkt uttalad befallning av Kristina Katarina de la Gardie, som tvingat arkitekten till detta stilbrott, och kanske

6. Det av Gustaf Otto Stenbock uppförda trähuset på Torpa. Målning från 1700-talet av okänd konstnär. Tillhör grevinnan Maud De la Gardie, Högagärde. Foto W/W.

kan man här spåra ett samband mellan Torpa och Runsa i Uppland. Karakteristiskt för det senare slottet är de höga karniskonturerade säteritaken med skorstenar i takens mittpunkter. På sueciasticket av Runsa ser man dessutom mitt framför huvudbyggnadens entré ett monument i form av en kolonn med en klotformig avslutning upptill (fig. 5). Ett liknande monument finnes avbildat på en av de nämnda 1700-talsmålningarna framför Torpa corps de logis (fig. 6). Rester av detta lär än i dag finnas kvar på Torpa, en c:a 2 meter hög rödmålad träpelare med avfasade hörn, men det fordom vitmålade klotet saknas nu.

Efter moderns död 1674 ärvde Kristina Katarina Runsa, och det förefaller som om hon skulle ha varit särskilt fäst vid denna egendom, ty då den drabbades av reduktionen, igenlöste grevinnan gården samma år hon blev änka. Det var också på Runsa hon år 1704 slutade sina dagar. Kristina Katarina har tydligen haft något av sin berömde broders intresse för konst och bygghus. Hon saknade dock Magnus Gabriels ekonomiska resurser. På grund av en påstådd försummelse rörande flottans utrustning dömdes fältmarskalken Stenbock till 100.000 d. smts böter, och detta jämte reduktionen bragte den tidigare mycket rika familjen till ruinens brant. Under sitt änkostånd lät grevinnan dock år 1699 inreda det alltjämt bestående slottskapellet i den gamla borgen, och det var troligen även hon, som lät uppföra den s. k. östra byggnaden på Torpa, ett 62 alnar långt envåningshus med säteritak.

Det är med hänsyn till ovan anförda omständigheter, som jag trott mig kunna spåra grevinnans personliga ingripande ifråga om de nämnda detaljerna i torpaanläggningen. Till sist skall i detta sammanhang påpekas att torpaarkitekten ingalunda slaviskt efterbildat säteritaken på Runsa utan försett dem med raka takfall i tessinsk stil.

Det tessinska Torpa nedrevs år 1793 och ersattes av den stora träbyggnad, som våren 1963 under påbörjat rivningsarbete, förintades av eldsvåda. Vid den undersökning, som gjordes innan den planerade rivningen, tillvaratogs ett stort antal fragment av textilier, vilka en

gång funnits i 1600-talsherrgården. Med hjälp av två bouppteckningar från 1754 och 1765⁷ samt en inventarieförteckning daterad 1775⁸ kan man få en föreställning om byggnadens disponering och inredning och även identifiera de nämnda textilierna. Den äldre bouppteckningen upprättades efter överamiralen och landshövdingen friherre Erik Siöblad den andra efter hans maka grevinnan Beata Elisabeth Stenbock, en sondotter till fältmarskalken Gustaf Otto och Kristina Katarina de la Gardie. Beata Elisabeth gifte sig år 1715 på Torpa med Siöblad och ärvde sju år senare Torpa efter faderns, greve Erik Stenbock, död. Hon var den sista medlemmen av ätten Stenbock, som ägde det gamla stamgodset, vilket gått i arv åtminstone sedan början av 1400-talet.

Makarna Siöblad har av allt att döra mycket litet vistats på Torpa, sannolikt endast några år på 1720-talet. Under Siöblads landshövdingetid i Blekinge bodde man i Karlskrona och senare troligen mest på Marsvinsholm i Skåne. Där avled de två yngsta barnen Fredrika Ulrika och ende sonen Erik ävensom landshövdingen själv respektive 1741, 1745 och 1754. Elgenstierna uppger att grevinnan Stenbock avlidit på Avelsgärde, ett obetydligt hemman i Lyckeby socken, men bouppteckningen efter henne vittnar om att hon haft sitt hem i Karlskrona, dit hon bl. a. hade låtit föra det stora biblioteket från Marsvinsholm, som räknade c:a 500 volymer.

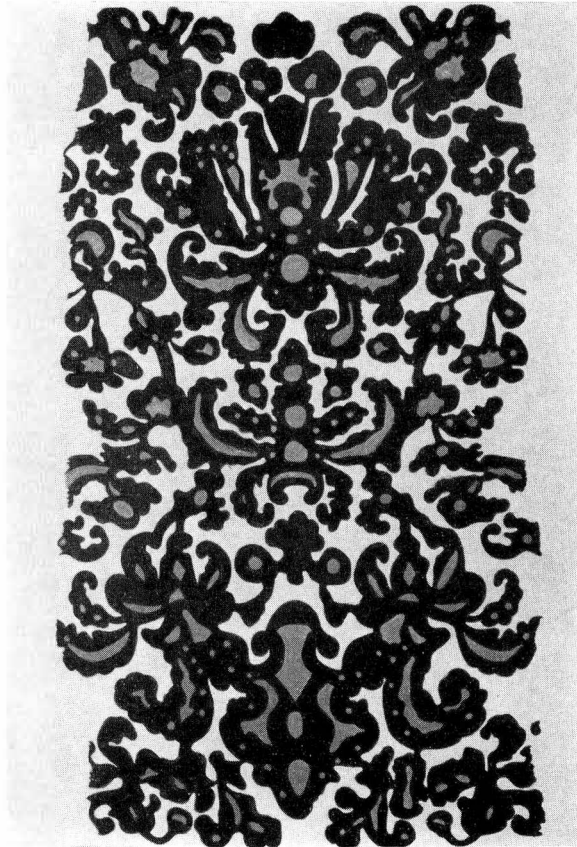
Av bouppteckningarna framgår att det siöbladska hemmet på Torpa i stort sett var orört sedan fältmarskalkens tid. Redan 1754 säges så väl möbler som tapeter i många fall vara gamla och förslitna, uppruttna eller uppätta av mal. Innan jag övergår till att försöka ge en bild av Torpas inredning skall i korthet något nämnas om tidens tapetmod för att därigenom kunna placera in de nämnda textilierna i sitt rätta sammanhang.

Varken förr eller senare har väggdekoren i den svenska högreståndsboenden varit så rik och växlande som under den tid, som här behandlats i samband med Torpas historia, i runt tal seklet 1670–1770. Aldrig tidigare har den personliga smaken kunnat så komma

till uttryck. Man får stifta bekantskap med ett otal stoffer och målningstekniker från papper, halm, spån och enkla hemvävda tyger till gyllenduk, guld och silverbrokad, venetiansk sammet, hautelissevävnader, gyllenläder, guld- och pärlbroderier, fjädermosaiker, målningar med olja, lim- och saftfärger etc., etc. Väggsmyckningen på Torpa är relativt representativ för tiden 1500-talets slut till 1700-talets början. Det är intressant att jämföra bouppteckningarna efter grevinnan Stenbock från barndomshemmet på Torpa, där hon tydligen knappast vistats sedan 1720-talet, och hemmet i Karlskrona. I det sista hemmet är väggklädslarna just typiska för tiden 1730-60. Där omnämnes vaxdukstapeter med blå botten och blommor, ett "garnatur" röda sammets- och vita atlasvåder med påsydda blommor samt gula halvsidenbander till tapeter. Flertalet rum torde dock här ha haft papperstapeter, som redan under 1760-talet börjat att helt tränga ut alla andra slags väggsmyckningar hos både rika och fattiga.

På Torpa fanns åtminstone tio olika sorters väggklädslar. I nitton av huvudbyggnadens tjugotvå rum omnämnes tapeter, och dessutom fanns sådana i tre av de sex rummen i "östra byggnaden".

Minst sju av rummen hade s. k. stofftapeter, vilka under 1600-talet och början av 1700-talet åtnjöt stor popularitet hos både hög och låg. Med billigt material som papper eller väv, lim och ullstoff kunde man med litet händighet själv åstadkomma väggklädslar, som erinrade om de dyrbara venetianska eller genuesiska sammetstyger eller andra kostbara stoffer. Ett mycket stort antal av de vid rivningen tillvaratagna textilierna utgjordes av sådana sönderklippta stofftapeter (fig. 7), som i det nya huset använts som underlag för papperstapeter, i det man klistrat dem över mellanrummen mellan stockarna. Det har gått att urskilja stofftapeter från sex olika rum. Samtliga har varit prydda med yvigt bladverk och blommor i barockstil i blått, gult och brunt mot vit, blå eller förgylld botten. Tyvärr fanns ej några rester av den vapentapet som omnämnes i ett rum i övervåningen.

7. Stofftapet. Rekonstruktionsritning efter bevarade fragment. Ursprungsfärger sannolikt mörkblått bladverk med detaljer i rött mot vit botten.

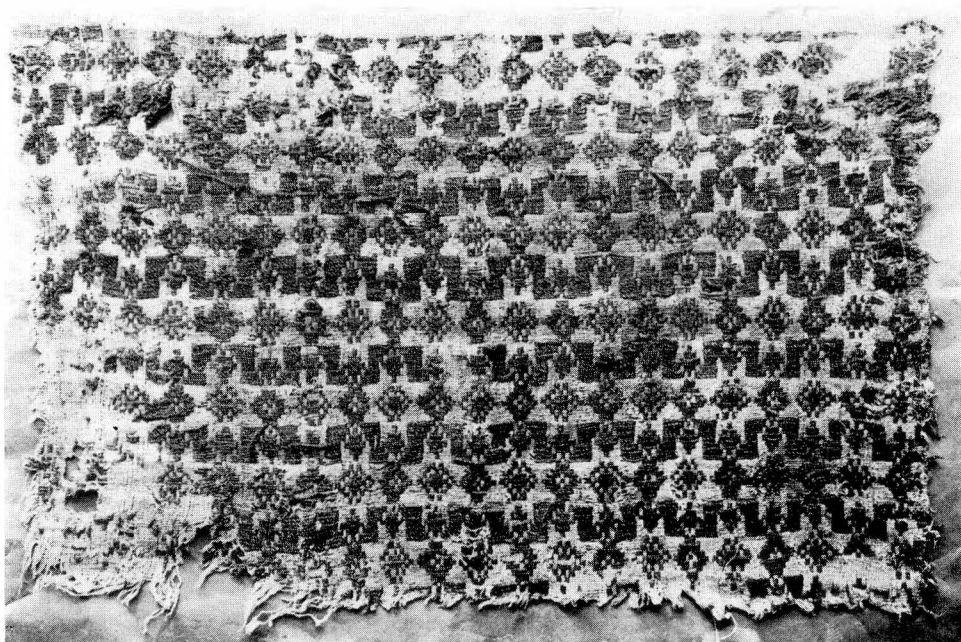
På grund av sitt dyrbara material hade gyllenläderstapeterna inte samma vidsträckta utbredning som stofftapeterna, men i slotten och palatsen har de varit en omtyckt väggklädsel från medeltiden ända fram till våra dagar. På Torpa hade fyra rum gyllenläderstapeter och ett par av dessa är delvis bevarade (fig. 8).

Gobelänger eller som de under denna tid vanligen benämndes, turkiska tapeter, omtalas i de siöbladiska papperen endast i två rum och där begagnade som bordtäcken. Med största sannolikhet har dessa bordtäcken hört till en större tapetsvit, som en gång hängt i stenhuset. Två hautelissetapeter är sedan länge förknippade med

8. Gyllenläderbit. Gråblå bottenfärg, mycket guld i ornamenten samt rödbrunt och något grönt. 44x38 cm.

Torpas namn. Den ena som är invävd med guld- och silvertråd framställer Jesus uppenbarande sig för Maria. Den bär årtalet 1554 och i bården ingår stenbockska och leijonhufvudska vapnen. Upphovsmannen anses vara en av de vävare, som inkallades av Gustav Vasa, och tapeten har utförts för kungens svärföräldrar Gustav Olofsson Stenbock och Brita Eriksdotter (Leijonhufvud). Tapeten inköptes år 1880 av Statens historiska museum för 500 kronor av en man vid namn Berglund, men hade tidigare tillhört friherre Fabian Wilhelm Staël von Holstein, som avled barnlös i Lund 1877. Hans farfarsfar Otto Wilhelm (1668–1730) var första gången gift med grevinnan Kristina Katarina Lewenhaupt, vars moder Magdalena Katarina Stenbock (1652–1676) i rakt nedstigande led härstammade från den nämnda tapetens första ägare. Denna mycket omskrivna tapet kan ej ha funnits i det siöbladska hemmet utan måste ha lämnat Torpa redan på 1600-talet. Däremot är det sannolikt att ett av

9. Fragment av stjärntäckevävnad från Torpa. Vägglädsel med medeltida västgötska anor, av oblekt lärft och indigoblått ullgarn i opphämtateknik.

de nämnda turkiska bordtäckena är identiskt med en gobeläng av icke fullt så hög kvalitet men också den mycket förnämlig, som nu förvaras på Torpa. Den visar Hagar och Ismaellegenden och anses av Fischer vara vävd av en flamskvävare, verksam i trakten av Torpa i slutet av 1500-talet.

Ett av rummen, "amiralens garderob", hade förmultnade flamska tapeter och här låg också ett av de turkiska bordtäckena. Tapeterna kan ha hört till samma svit som täcket, men troligen rörde det sig i detta fall om enklare hemvävda hautelissetapeter med enbart bladdekor. Delar av sådana har i sen tid använts för att laga Hagartapetens bård.

I ett förmak i övervåningen, som under Siöblads tid avdelats i två kamrar, fanns en för högreståndsmiljö ovanlig och ålderdomlig vägglädsel, en vävnad i opphämtateknik, i bouppteckningarna kal-

lad stjärntäckevävnad, som i Västergötland skall ha mycket gamla anor (fig. 9). Bitar av tapeten tillvaratogs vid den nämnda undersökningen 1963, men redan 1916 hade Torpas dåvarande ägarinna fröken Charlotte Sparre överlämnat ett par våder av stjärntäckevävnaden till Röhsska museet i Göteborg. I museets katalog lämnas följande beskrivning av vävnaden: "den ena våden av lärft av halvblekt lingarn, 12 varp och 10-11 inslagstrådar på 1 cm. Indigoblått grovt glansigt ullgarn inslaget i opphämta. På rätsidan bildar lärften stjärnmönstret medan det färgade inslaget bildar bakgrunden." Den andra våden var slarvigare vävd och skilde sig från den första genom att inslaget där var krapprott ullgarn, som med tiden blekts till brunt. Rummet torde ha varit tapetserat med omväxlande röda och blå våder.

En av gästkamrarna hade s. k. franska tapeter. Detta är ett mycket vidsträckt begrepp med olika innebörd under olika tider. Under större delen av 1600-talet och ännu under 1700-talet, men då med tillägget "gamla", menade man vanligen med denna benämning, importerade randiga tapeter av ylle eller ylle och linne i flera färger. I bouppteckningarna förtydligas ibland benämningen genom tillägg som: grova, fina, invävda med silke, silver- eller guldtråd, "småvåguga", "störvåguga" (=viggmöstrade) och flammerade dvs. vävda med flammgarn. Men det fanns även franska tapeter under samma tid av annat material. Så t. ex. talas det om randiga tapeter av franskt lärft, rayerade franska tapeter, gröna med vita ränder eller bruna och vita etc. Båda dessa typer har tydligen eftergjorts i Sverige, särskilt i Västergötland, s. k. Västgötatapeter, och i Småland, s. k. Ekesjötapeter. Dock förefaller det som man i Småland enbart specialiserat sig på den första sorten. Beträffande Västergötland är att märka, att de tyger av nämnda slag som vävdes i landskapet oftast kallas Västgötatapeter först utanför länet, då de salufördes av knallarna över hela Sverige. I Västergötland förekommer olika benämningar som Marbotyg, Boråsetapeter, randiga tapeter av fyrtrå (=fyrskäft), randiga av yllet och linnet etc.

10. Detalj av vävd tapet, 1500-talets senare hälft. Torpa.

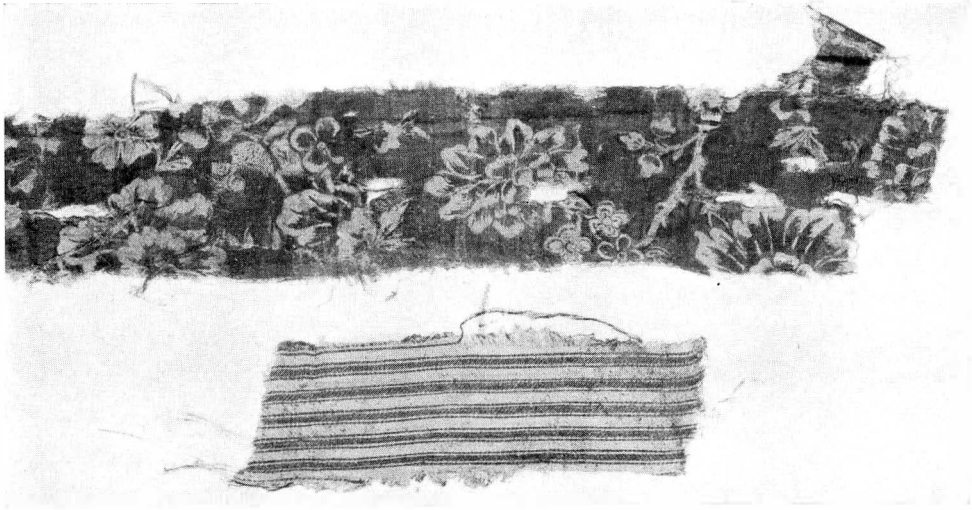
Dessa tyger begagnades även som bordtäcken, kudd- och bolster-
var. Rester av sådana bolstervar av linne i fyrskäft med bl. a. rand-
ning i blått tillvaratogs på Torpa 1963 (fig. 11), där de sönder-
klippta bolstervaren haft samma funktion som de tidigare omtalade
stofftapeterna. I de siöbladiska bouppteckningarna från Torpa kal-
las detta tyg följdriktigt endast blårandigt linne, men i familjens
bouppteckningar från godsens i Småland (Herrestad) och Skåne fin-
ner man benämningen Västgötatyg på liknande bolstervar.

Ett par av rummen på Torpa hade cassianstapeter. Ingegerd Hen-

schen har i en intressant artikel ”Tygtryckare i Borås under 1700-talet” (publicerad i denna tidskrift 1957) givit oss många värdefulla upplysningar om cassiantyg, varför här endast skall lämnas några kompletterande uppgifter hämtade ur det rika material, som den svenska adelns bouppteckningar, inventarier och arvsskiften från 16- och 1700-talen erbjuder. Man finner där, att det först var efter tryckningen med cassianvalsen, som de ofta hemvävda tygerna fick namnet cassian. Råvaran var vanligen ett tyg av ylle och linne, men det kunde även vara rent ylle eller rent linne. Så t. ex. tillverkade Flors linnefabrik 1752 dels linne cassian dels ”linne ylle cassian”. Tyget var merendels enfärgat från vitt, grått eller svart till violett, brandgult och aurorafärgat, men det förekom även randigt cassian i två färger ävensom rutigt. För övrigt omtalas cassianet som vattrat, linnetryckt, damascherat eller blommerat. Namnet på tyget stavas många gånger caschan eller cashan och kan därför förmodas ha fått sitt namn efter Cashan i Persien, berömt för sina högklassiga mattor och ylletyger.

Cassiantyger synes ha införts till Sverige under 1650-talet och har sannolikt då kommit i bruk som vägg- och möbelklädslar.

I inventariet över lösöret efter riksskattmästare Sten Bielke (1624—1684) omtalas ”grönt cassian till att kläda salen med på Geddeholm”. Geddeholm, nuv. Thureholm, var Bielkes fädernegods, och den nämnda väggklädseln var säkerligen gammal då inventariet upprättades. Det gäller även det cassian som beskrives i fyra av rummen i det stockholmspalats, som ägdes av änkegravinnan Maria Elisabeth Lillie, född Stenbock (död 1693) — en syster till den ovannämnde riksmarskalken. Ett av rummen i det lillieska huset var klätt med grov blå cassian, ett annat med violett cassian brämat med violett, vitt och aurorafärgat brocadellsiden. Under 1600-talet och ett par decennier in på 1700-talet brukade de cassianklädda väggfälten liksom hos Lillies vara brämade med något annat tyg eller kantade med broderade bårder, men därefter blev det vanligt att cassianväggfälten uppdelades av vertikala stolpar, s. k. bander, ofta broderade med redgarn eller silke på hårduk.

11. Cattun i rött och vitt. Därunder: Bolstervar i fyrskift med randning i blått och vitt, s. k. västgötatyg. Foto Statens Historiska Museum.

Innanför entrédörrarna låg stora förstugan från vilken en bred dubbeltrappa ledde upp till övervåningen. Varken i övre eller nedre förstugorna omnämnes tapeter, varför väggarna här troligen liksom t. ex. på det samtida Gripenberg varit panelade och dekorerade med målningar. I stora förstugan omtalas för övrigt endast en lykta av glas och ett litet granbord med fot.

Under trappan passerade man in i Stora salen, som var klädd med stofftapeter av förgylld väv, dekorerad med lövverk av brun ull. Övrig väggutsmyckning utgjordes av fyra porträtt och ett "skilderi", alla i förgyllda ramar, samt sex stora försilvrade väggljusplåtar. De sistnämnda jämte en kristalljuskrona med sex pipor svarade för rummets belysning. Av möbler kan nämnas ett skänkskåp "med fyra gammaldags drickskärl uppå", ett ovalt furubord med rött klädes-täcke, ett fyrkantigt fällbord med röd vaxduk och rött kläde omkring, ett slagur med fodralet målat i blått och rött, tjugotvå styrstolar (=stolar med ryggstöd) klädda med rött läder medan sju hade

gråvitt gyllenläder. Här nämnes slutligen en länstol med rött och grönt flammigt tyg samt en liten barnstol.

Det stora rummet öster om salen var troligen "Cabinettet". "Detta rum", heter det, "är beklätt med gipsväggar och loft, utsirade, förgylte och målade, och således finnes här inga tapeter." Att döma av beskrivningen förefaller det som rummet haft den franskinspirerade barockdekor, som Nikodemus Tessin d. y. under 1690-talet introducerade bl. a. i sitt eget palats i Stockholm. Tessin var vid den tiden gift med en kusin till Torpas dåvarande ägare Erik Stenbock, och det förefaller inte otänkbart att arkitekten själv svarat för denna inredning.

Även om väggarna var rikt dekorerade i kabinettet, hindrade detta ej att här upphängts en större konstsamling. Där fanns nämligen 42 stycken större och mindre "schillerier" i gröna, förgyllda, blå eller vitstrimmiga ramar. I detta rum kunde man emellertid inte bara beundra konst, här kunde man också roa sig med diverse spel. I kabinettet stod sålunda ett gammalt "schaktspel" och ett dambräde, båda inlagda med elfenben och ebenholtz, samt ytterligare ett dambräde inlagt med strå (=halm). För dem som föredrog kortspel fanns här ett trekantigt spelbord, överdraget med grön sammet. Ett flertal andra bord var utplacerade i rummet: ett fyrkantigt guldlackerat med fötter och fem lådor under, ett svart ovvalt, större och mindre thebord, däribland ett svart och förgyllt, två röda och ett med en papegoja målad på skivan. Några stolar var klädda med gul silverbroderad sammet, medan andra hade klädsel av gul sarge. Framför den franska cheminéen stod en eldskärm på järnfot, klädd med gult sidensarge och svarta silkesfransar, samt tre kronor i guldbroderi. De fem fönstren hade nättelduksgardiner med kappor.

Det motsvarande stora rummet väster om salen torde ha varit stora gästkammaren, som säges ha haft blå och gula tapeter tryckta på väv. Det har tydligen varit en stofftapet, och rester av en sådan är tillvaratagen. Den har gult stiliserat bladverk i barockstil på blåmålad botten. Väggarna smyckades dessutom av ett dampporträtt och

fem ”skilderier” samt en spegel med fyrkantig förgylld och skulpterad ram. Möblemanget utgjordes av ett svartlackerat glasskåp, en stor ståndsäng med himmel och huvudskärm av gult bast och röda cassianskappor, en paviljongsäng med liten röd cattunsinnerkappa (kanske av det rödblommiga tyg som även påträffades vid undersökningen 1963. Fig. 11.) Här stod också en slagbänk med bordskiva.

På franskt manér disponerades rumssviten väster om förstugan av överamiralen, medan motsvarande rum på östra sidan tillhörde grevinnan. Till höger om förstugan kom man direkt in i Siöblads sängkammare, som var klädd med gyllenläder, behängt med sex ”skilderier” och en barometer. Den stora paviljongsängen hade omhäng av grönt cassian och kappor av rött och gult sidentyg. Resten av möblemanget bestod av ett rödmålat skåp, ett par bord, det ena överdraget med grönt kläde, det andra täckt med en duk med kamelhårssöm på hårduk. En bokhylla innehöll förmodligen större delen av hemmets tämligen rikhaltiga bokförråd, c:a 100 volymer. Teologi, juridik och historia dominerade, men många andra ämnesråden fanns företrädda. Denna boksamling kunde dock varken kvalitativt eller kvantitativt mäta sig med den som fanns förtecknad i grevinnans bouppteckning i Karlskrona.

Från sängkammaren kom man in i överamiralens förmak, som var klätt med brandgula cassianstapeter med grönt bräm av samma tyg. Här fanns tre släktporträtt, därav en barnbild i svart ram, förmodligen föreställande något av de i unga år avlidna barnen. Tre ”skilderier” prydde dessutom rummet. Av andra föremål kan nämnas en eldskärm av rött kläde och gult värken, ett masurfärgat bord, en järnkista samt en perukask.

Intill förmaket låg amiralens garderob i västra flygeln. Den var klädd med gamla förmultnade flamska tapeter, och ett turkiskt bordtäckte låg över det fyrkantiga bordet. Här uppräknas f. öv. ett blåmålat skåp, en länstol klädd med grön cassian, ett porträtt och ett ”skilderi”.

I västra flygeln fanns ytterligare tre rum, gästkammaren, klädd

med stofftapeter ”blackot ull på vit botten”, skafferiet, som hade gamla utslitna gyllenläderstapeter, samt ett rum, som ej namngives, där väggklädseln var gamla franska tapeter.

Dörren t. v. om stora förstugan ledde till grevinnan Stenbocks sängkammare. Detta rum uppgives ha haft tapeter dekorerade med limfärgsmålning på linneväv. Ett kungligt porträtt, ett ”schilleri”, två kopparstick med Kristusbilder, en stor spegel med skulpterad och förgylld ram samt två sämre fyrkantiga speglar med förgyllda och ”silvererade” bleckramar med svarta lister fullbordade väggutstyrelsen. Tydligt har även en av döttrarna sovit i detta rum, ty förutom grevinnans säng omtalas ”Jungfruns”. Båda sängarna var påfallande enkla av furu utan utsmyckning, men kan hända var denna borttagen då bouppteckningen förrättades. Av övriga möbler märkes sex engelska styrstolar ”med rutiga sydde dynor och ryggstycken”, två kullerstolar och en styrstol med gyllenläder, en liten mas(=masur)färgad barnstol, två masfärgade geridoner, ”en masfärgad fruntimmersbyrå med åtskilliga rum och lådor”. Här fanns slutligen en röd sammetsstolputa, en eldskärm av vit damast med lappsöm och namnet F. U. S., en käpp med ebenholtskrycka och en lackerad nattlåda i svart och guld. Rummets två fönster hade undergardiner av blå och gul värken medan övergardinerna sannolikt var av grov nättel-duk med kappor.

Intilliggande rum var grevinnans förmak, klätt med stofftapeter av väv, ”förgylte med blått lövverk av ull”. (Fragment av denna är bevarad.) På dessa hängde fyra blåmålade ”skilderier” och en spegel med masfärgad ram. Av möbler kan framhållas fyra flätade engelska styrstolar, två kullerstolar med sammetsplysch, två geridoner av fur, ett rödmålat thebord och ett lackerat thebräde.

Från förmaket kom man in i östra flygeln, som inrymde kök, spiskammare, ett rum som ej namngives samt pigkammaren. Den sistnämnda hade gula cassianstapeter med röda lister.

Hur de sju rummen i övervåningen varit disponerade kan man endast gissa sig till. Av de ofta nämnda handlingarna framgår endast

klart att rum nr 3, som kallas Stora förmaket, låg väster om trappan.

Rum nr 1 torde ha varit det stora rummet i väster på husets baksida. Det var tapetserat med en intressant stofftapet, där dekoren utgjordes av familjerna Stenbocks och Siöblads vapenbilder i brun ull på blåmålad väv. Ett kungligt porträtt, två dampporträtt och en stor spegel i brun ram smyckade dessutom väggarna. Av möbler finner vi en ståndsäng med sparlakan och kappor av blått sarge med breda brokiga snören av silke och kamelgarn. Ett av de tre borden i rummet var av valnöt liksom två geridoner. Eldskärmen framför den franska cheminéen var av blått ylletyg.

Rum nr 4 låg sannolikt ovanför stora salen och förefaller av planritningen att döma att ha fått den utbyggda delen av rummet avskrankad till garderober, vilket innebar att det stora rummet måste ha saknat fönster. Rum nr 4 kallas även för Brudkammaren. Väggarna var behängda med röda och vita gyllenläderstapeter, och under dem fanns blommiga papperstapeter. Här hängde tre gamla ”schillerier” och en stor spegel ”med utgräfen och förgylt ram och krona”. Ståndsängen hade himmel och huvudskärm av grönt linne samt söm och fransar av vit ”knyttad” tråd. Möjligen hade denna säng vid högtidliga tillfällen en annan och vida förnämligare utstyrelse, som i vardagslag låg nedpackad i en kista. Det var ”Konung Gustaf den 1:stes Brudsäng af svart sidentyg Broderad med guld och silfver och silke med allt tillbehör bestående af 18 stycken större och små”. Den märkliga sängutstyrelsen beskrives i inventariet 1775 och var sålunda vid den tiden 223 år gammal.

I detta rum fanns f. ö. ett bord med marmorskiva och förgylld skulpterad fot, två förgyllda geridoner, tre länstolar varav en med blå silkesfälb och två med redgarnssöm på hårduk. Fyra breda styrestolar var klädda med blå sarge och brokiga, breda snören, och sex engelska styrestolar var av flätat rör. I motsats till alla de övriga rummen, som hade öppna spisar, fanns här en kamin, troligen en s. k. biläggargugn av järn.

Östra hörnrummet är troligen det förmak som säges ha blivit upp-

delat i två rum (nr 6 och 7). Detta hade ”röda och blå tapeter af Stjerntäckeväfnad”. Av möbler nämnes endast ett furubord och ett litet blåmålat skåp samt ett litet ”Barnebord med fot, masad”. Ett ”manscontrefait med svart ram och vita läderfläckar” var enda väggprydnaden.

Hörnrummet på framsidan av huset var troligen rum nr 2, tapetserat med gammalt grönt gyllenläder. Också här hängde ett mansporträtt. Endast två möbler omnämnes, ett fyrkantigt furubord med fot samt en stådsäng med callminkhimling.

Näst intill låg det nämnda stora förmaket, eller rum nr 3. Stofftapeten här säges ha röda blommor på vit botten. Fragment av en stofftapet med röda blommor på vit botten är tillvaratagna, men denna har dessutom stiliserat bladverk, nu nästan svartnat men ursprungligen mörkblått eller mörkgrönt. Stora förmaket synes särskilt ha varit ägnat släktens minnen, ty här fanns inte mindre än elva porträtt varav tre gamla kungliga, sannolikt av medlemmar av den befryndade vasaätten. Här hängde också en stamtavla i svart ram med vita läderfläckar. Förmodligen var det Gustaf Eriksson Stenbocks antavla som visar hans 32 förfäder avbildade i miniatyr, vilken än i dag finns på Torpa. Av möbler nämnes här endast ett stort fyrkantigt bord med svart stenskiva.

T. v. om övre förstugan, där det bara omnämnes en lanterna i taket, kom man förmodligen in i rum nr 5, som var tapetserat med gamla och förgyllda tapeter på väv, säkerligen stofftapeter. Här fanns en målning i förgylld ram, ett blåmålat furubord och en stådsäng med randigt callminkomhäng samt himmel och kappor med silkefransar.

I rum nr 8, som bör ha legat längst i öster, nämnes inga tapeter. Troligen var rummet omöblerat när bouppteckningarna förrättades. Här fanns endast elva porträtt utan ramar samt en eldskärm.

I östra byggnaden hade rum nr 1 gamla flammiga tapeter av ylle, sannolikt hemvävda västgötatapeter. Rum nr 2 hade brandgula och vita tapeter möjligen av s. k. värken, ett slags ylletyg samt

rosiga pappersbander. (Detta att blanda tygvåder med pappersvåder var inget ovanligt under 1700-talet.) I detta rum fanns bl. a. ett fyrkantigt bord med ett turkiskt bordtäck. Rum nr 3 hade stofftapeter med brunt och grönt lövverk samt grönt ylletyg, troligen cassian eller kläde som utfyllnad över dörrar och fönster. En stolpsäng i detta rum var klädd med brandgul och vit randig värken, kanske samma tyg som användes som tapet i rum nr 2.

Utrymmet tillåter ej beskrivning av allt övrigt lösöre, dock skall nämnas att ännu vid grevinnan Stenbocks död fanns inrymd i stenhuset en mycket märklig rustkammare, över vilken ett särskilt inventarium skulle upprättas. Den sades då ännu vara oskiftad mellan de siöbladiska, possesska och braheska arvingarna. På den ovannämnda kartan över Hofsnäs och Torpa har lantmätaren Wilhelm Kruse textat följande beskrivning av Torpa och dess sevärdheter år 1710: ”I Stenhuset är en proper Kyrkia och en kostbar RustCammare af all slags in- och utländsk Krigsrustning och många rariteter bland andra ett par midelstore Pistoler af purt Gull uti ElphenbensStockar. Ett stort wäl rjtat DryckesHorn, til bägge endar med silfver beslagit; På nederste stora Ringen står skrifvit 1645 den 5 Febr. fick jag detta Horn paa den edle og welborne Herrens Herr Fridrich Stenbocks Gaard Torpa til byte. Kring Spitzen står skrifwit annorlunda nembl. A:o 1658 då Konung Carl Gustav glorwürdigst war i Dannemarck blef detta Horn igentagit och fördt til Torpa.”

1. Kungl. Bibl. M. 11:8:2.

2. Kungl. Bibl. M. 11:2:4.

3. Antikvarien Carl-Filip Mannerstråle tackar jag såväl för fotografier av ovannämnda teckningar som för andra värdefulla upplysningar om Torpa.

4. R. A. Bergshammarsamlingen. J. G. Stenbocks kopiebok nr. 1 fol. 174 o. f.

5. K. B. M. 11:8:1.

6. R. A. Bergshammarsaml. J. G. Stenbocks räkenskaper och brevböcker 1669—1681. I denna samling kan man i detalj studera slottets byggnadshistoria allt ifrån hösten 1670 då planerings- och sprängningsarbetena begynner fram till den dag 1681, då hantverkarna lägger sista handen vid inredningsarbetet. Av allt att döma har Tessin varit slottets huvudarkitekt men byggnadsarbetet har övervakats av Mathias Spihler, som även har stor konstnärlig del i slottets tillkomst.

7. Göta Hovrätts arkiv: Adelsn bouppteckningar.

8. Torpa gårdsarkiv.

Stora salen med släktporträtt. Foto Mörk

T O R P A T R Ä H U S

AV

CARL FILIP MANNERSTRÅLE

Sjuhäradsbygden är som bekant rik på åskådningsmaterial, som belyser vårt äldre byggnadsskick såväl från olika skeden i utvecklingen, som från skilda verksamhetsområden. Byggnader som i de flesta fall ännu användes och vårdas till allmän glädje.

Slott och herresäten av den storleksordning och det praktfulla slag, som är utmärkande för t. ex. Skåne och Mälardalen saknas emellertid, ett förhållande som enklast förklaras med att förutsättningarna för sådana anläggningar inte varit gynnsamma. Därmed inte sagt att traktens herrgårdar skulle sakna kulturhistoriskt värde, snarare kan kanske många gårdar betecknas som ytterst intressanta ur denna synpunkt. Det är därför inte underligt att meddelandet om att det stora trähuset på Torpa måste rivas, möttes av en viss bestörtning på olika håll.

Innan rivningen verkställdes erhöll antikvarie Iwar Anderson vid riksantikvarieämbetet i uppdrag att företaga en kulturhistorisk undersökning av byggnaden. Följande redogörelse för iakttagelserna bygger i allt väsentligt på Iwar Andersons material, vilket välvilligt ställts till författarens förfogande.

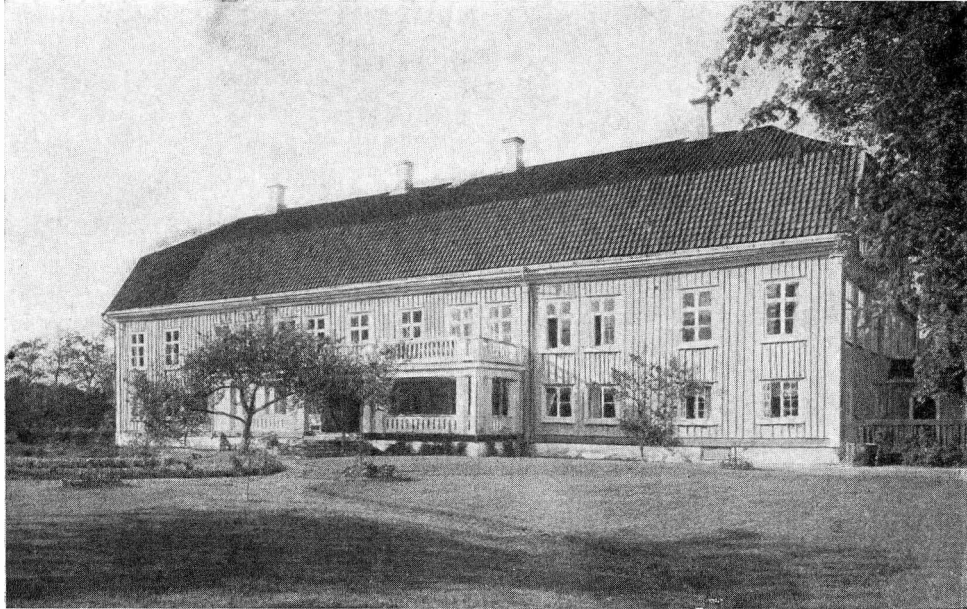
En kort sammanfattning av kända data kring Torpa får emellertid inleda denna skildring. De äldsta uppgifterna om godset härrör från 1300-talets slut. Någon bebyggelse från denna tid är inte känd, men torde ha utgjorts av trähus. De äldsta delarna i den ännu bevarade märkliga stenhusbyggnaden har av fil. dr Per-Olof Westlund hänförs till 1400-talets senare del och erinrade om Glimmingehus,

men som professor E. Lundberg framhållit, är husets karaktär av reträttbyggnad, som sällan beboddes, mycket påtaglig. Helt annorlunda tedde sig byggnaden omkring 1550, då den omgestaltades och utbyggdes till mer än det dubbla omfånget och försågs med ett trapp-torn. Huset blir då i sin nya skepnad en värdig bostad åt Gustav Vasas svåger och svärfader, Gustaf Olsson (Stenbock) "Ridder til Torpa".

Ett sekel senare befanns emellertid denna bostad otidsenlig, och då uppfördes en helt ny träbyggnad söder om stenhuset. Denna förändring torde ha skett då den ovannämnde riddarens sonsons son riksmarskalken Gustaf Otto Stenbock var ägare av Torpa. Den nya träbyggnadens gestaltning och öden behandlas ingående av fil. dr Stig Stenström i denna årsbok.

Då Torpa mot 1700-talets slut genom gifte och arv kom i ätten Sparres ägo torde stenbockarnas hus ha varit ganska bristfälliga och omoderna. Från tiden kort efter amiralen Erik Sparres död 1775 finnes en uppmätning av den dåvarande manbyggnaden. Justeringar med röd penna på denna ritning daterad i juli 1777 tyder på att man redan då övervägt vissa förändringar, så t. ex. har det valmade taket förändrats till ett vanligt sadeltak. Det är emellertid okänt huruvida någon av dessa planer förverkligades.

År 1793 i november erhöll emellertid greve Claes E. Sparre ett kostnadsförslag på en ny byggnad "efter en fattad dessein" från byggmästaren Caspar Seurling i Linköping. Anbudet slutar på en sammanlagd summa av nära 1325 riksdaler specie för material och arbetslöner. Det antecknas mycket noga att av det gamla huset kunde endast visst material till stenfoten komma till användning och av timret blott sådant, som eventuellt kunde stoppas närmast jorden och syllarna. Arbetet att resa den nya byggnaden på den gamlas plats torde omedelbart ha satts igång, ty i ett brandförsäkringsinstrument från 1826 anmärkes att huset var byggt 1794. Då var emellertid inte huset så färdigt att det kunde bebos. Ännu 1805 underhandlar greve Sparre med en snickarmäster Peter Bygren från

Huvudbyggnaden från trädgårdssidan.

Huvudbyggnaden sedd från stenhuset.

Den s. k. Brudkammaren i övre våningen. Foto Mörk.

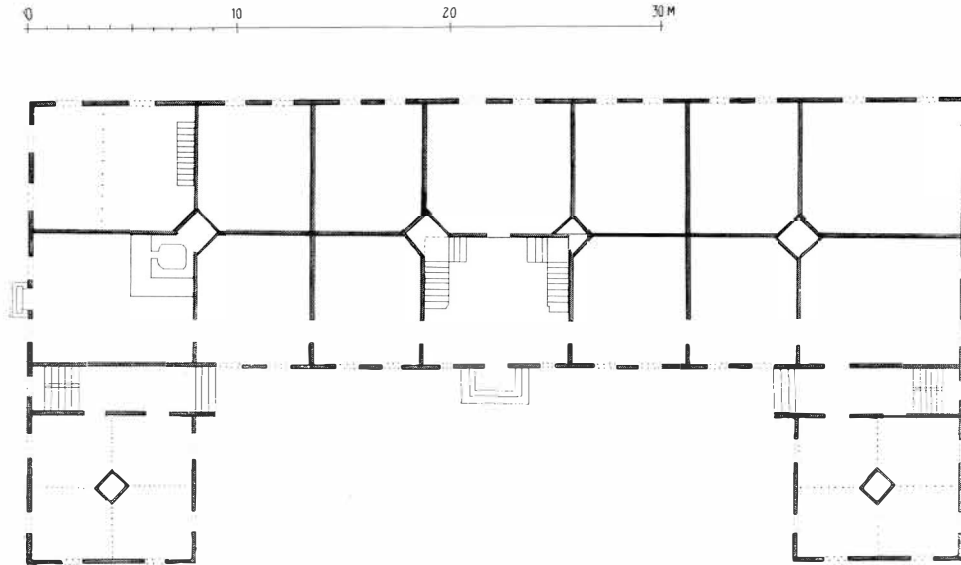

Köket, före sista moderniseringen. Foto Mörk.

Jönköping, som åtagit sig fullborda all den nya inredningen ”som der felar af dörrar och gålf med mera”. Bygren skulle börja i juni och sedan ”continuera så länge möjligt är på hösttiden”. Troligtvis användes byggnaden redan påföljande år, då greve Sparre gifte bort sin dotter. Enligt en uppgift skall byggnaden dock ha tagits i bruk först 1808.

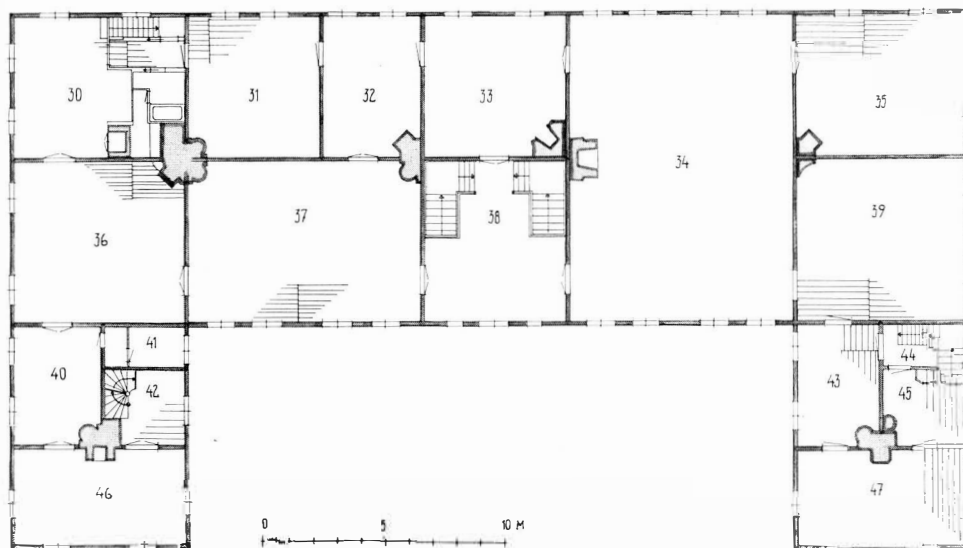
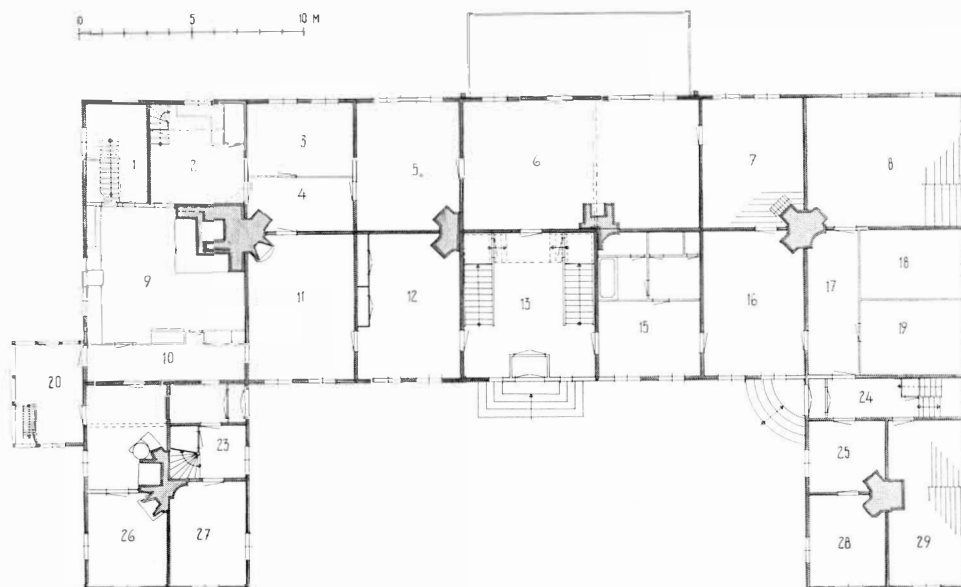
Genom att greve Sparre 1826 begärde att få byggnaderna försäkrade i Brandförsäkringsverket har vi i det då upprättade värderingsinstrumentet en beskrivning på det nya husets utseende. Ur denna kan anföras att byggnaden var uppförd av ”moget furutimmer i godt stånd, brädfodrad med egna väggar uppsatt år 1794 av två våningar . . . täckt först med brutet brädtak, sedan med gott taktegel . . .”. Flyglarna är sammantimrade med huvudbyggnadens framsida och lika höga som denna. Det kan i detta sammanhang anmärkas att byggmästare Seurlings anbud gällde ekspån som taktäckningsmaterial, men han uttalade sig även om kopparplåt. Slutligen påpekas att gårdssidan har en frontespice och att det finns en väl arbetad taklist omkring hela huset. Väl arbetade är även huvudingångens portal ”med colonner och skurna sirater”. Den enda förändringen av det yttre som vidtagits fram till våra dagar har varit att man tillfogat en balkong på trädgårdssidan och tagit upp en dörr ut under denna. Balkongen hade emellertid redan avlägsnats innan rivningen. Åt gårdssidan, från vilket håll byggnaden främst var avsedd att beses, kännetecknades den av en viss monumental tyngd, till vilket intryck övervåningens höga fönster bidrog. Från trädgårdssidan var däremot bristen på arkitektoniska uttrycksmedel iögonenfallande. Då inga uppgifter finns på att en arkitekt använts, är det inte helt otroligt att greven själv bestämt husets utseende.

I landsarkivet i Göteborg förvaras en stor del av Torpa gårdsarkiv. Här påträffades en ritning med beteckningen ”undra våningen”. Den är visserligen inte signerad eller daterad, men likheten med huvudbyggnadens moderna planlösning är så påfallande att man vågar förmoda att ritningen är samma ”dessein” som byggmästaren

”Undre våningen”. Omritning av äldre plan förvarad i Göteborgs landsarkiv. Originalets alnmått förvandlade till meterskala.

Seurling refererade till. Planlösningen är enkel med likartade rumsenheter grupperade kring stora rörstockar, symmetriskt grupperade kring förstugan i mittpartiet. Visserligen är det en gammal sed i svensk byggtradition att bottenvåningen förbehålles vardagssysslor och ekonomiutrymmen, men en så odifferentierad planlösning torde tillhöra sällsyntheterna. De planerade flyglarna skiljer sig från de uppförda därigenom att dessa erhöill en mer rektangulär utsträckning. Från bottenvåningen ledde, utöver den stora dubbeltrappan i förstugan, två spiraltrappor upp till det övre planet. Brandförsäkringsinstrumentet meddelar om bottenvåningen att den innehöll 24 rum ”flyglarna inberäknade, 3ne förstugor, en matsal, 3ne förmak, 7 gästrum eller sängkammare, en jungfru- och en pigkammare, en betjäntkammare, tvenne mjölkkamrar, ett stort kök, ett skafferi, ett stort rum till garderob, ett stort dito vari är avskiftat en passage och

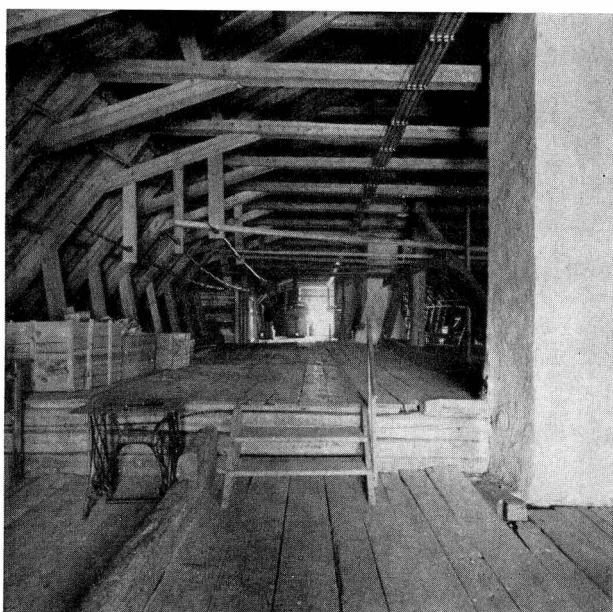
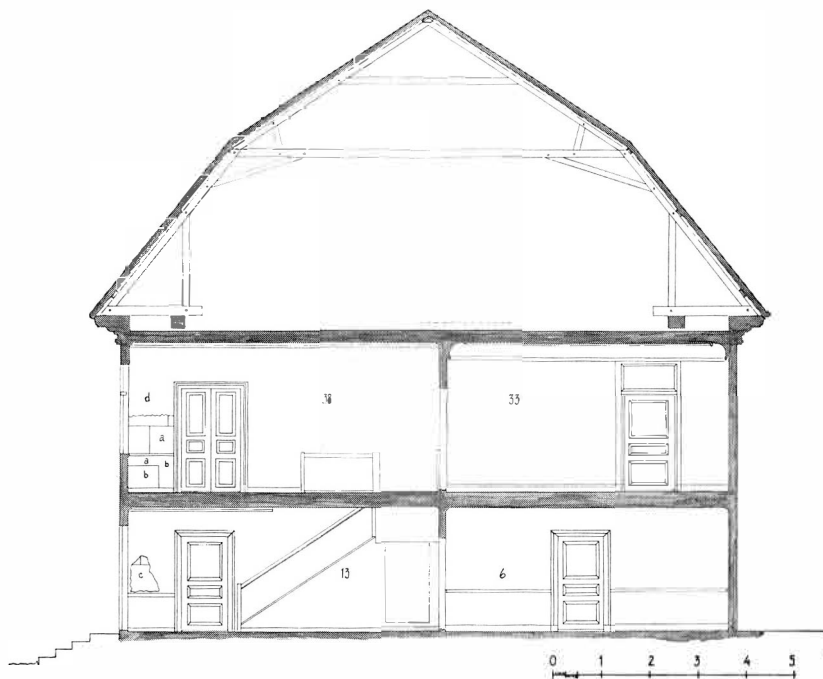

Torpa, plan av bottenvåningen (överst) och övre våningen. Uppmätning av Ivar Andersson 1963.

tvenne garderobber, tvenne timrade rum der spiraltrappor oppgå till öfre våningen”. Ett försök till rekonstruktion av de ursprungliga utrymmena finns i texten under oppmåtningsritningen, där även rummens benämningar medtagits. Væggarna i denna våning är revete-rade och sedan målade eller vitlimmade.

Den övre våningen, paradvåningen, var som framgår av oppmåtningen i det nærmaste fullständigt bevarad, så nær som på några smärre förändringar som t. ex. att en spiraltrappa byggts om. Brandförsäkringsinstrumentet meddelar om denna våning att den ”har 19 rum, bestående av 2ne förstugor, en stor matsal, en salon, fyra för-mak, tvenne gæstrum, fyra sängkammrar, tvenne timrade rum för trappgångarna, en timrad och 2ne avskiftade garderobber, ett thékök och en avplankad stor skänk”. Théköket i husets mitt mot trädgården hade en halvcirkelformad avbalkning, skänken — med dörr in till den stora matsalen. I skänken var den enda trappan upp till vinden belägen. Så småningom togs théköket i anspråk för annat ändamål, varvid trappan flyttades. Flertalet av rummen i denna våning hade væggarna täckta med spända papperstapeter målade med oljefärg. Somliga rum hade dock en finare utsmyckning i det att tätt under taklisten målats eller på annat sätt fästs vad som i inventariet kallats draperimålning. Vid undersökningen framkom ett flertal av dessa. På sid. 49 ses en bård av medaljonger, sammanflätade med kvistar och sidenband i svart-vitt och grått mot tegelröd bakgrund, påträffad i en av de ursprungliga sängkammrarna, samt en annan, nærmast att likna vid en girland uppehållen av en lejonmaskaron, allt utformat

Rummens gamla benämningar: 1. Skafferi. 2. Kammare. 3. Jungfrukammare. 4. Jungfrukam-mare. 5. Förmak. 6. Matsal (urspr. två rum, varav det andra var gæstrum). 7. Garde-de-robe. 8. Stort rum. 9. Kök (med hörncontoir). 10. Förstuga (delvis förändrad). 11. Pigkammare. 12. Gästkammare. 13. Stora förstugan. 15. Förmak. 16. Sängkammare. 17. Passage. 18. Garde-de-robe. 19. Garde-de-robe. 21. Mjölkkammare. 22. Mjölkkammare. 23. Rum. 24. Förstuga. 25. Förmak. 26. Mjölkkammare. 27. Gästkammare. 28. Sängkammare. 29. Betjentkammare. 30. Sängkammare (delvis trapprum och garderob) 31. Sängkammare. 32. Förmak. 33. Thékök (med skänk). 34. Matsal. 35. Gästkammare. 36. Förmak. 37. Salon. 38. Öfre förstugan. 39. Gästkam-mare. 40. Förmak. 41. Garde-de-robe. 42. Trappnedgång. 43. Förmak. 44. Förstuga. 45. Garde-de-robe. 46. Sängkammare. 47. Sängkammare.

Sektion genom förstugorna mot öster. Vindfång inom rum 13 ej inritat. Uppmätning Iwar Andersson 1963.

Vindsutrymmet med sin mäktiga takkonstruktion och långa torkställningar. (Foto B. Allard.)

Detalj av yttreväggs konstruktion med diverse tätningsmaterial och inskurna initialer. (Foto förf.)

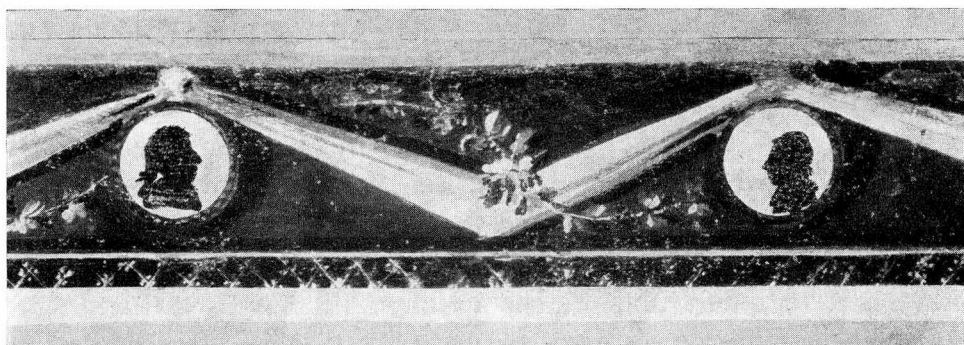
med en viss elegans och säker stilkänsla. Förstugan hade ursprungligen dekorerade stänkmålningar i blått, vitt och grått. Kort därefter har denna dekor betraktats som för enkel och väggarna i stället marmoreras i samma färger och indelats i rektangulära fält. I en av kamrarna bredvid köket hade en ursprunglig stänkmålad tapet bevarats. När huset var nytt antecknades det att i fönstren satt rutor av vitt glas, utom i köksavdelningen, där fönster med "ordinärt" glas hade använts. Vid undersökningen observerades att här fanns ett par luftter med glas, gjorda av vad som närmast skulle kunna karakteriseras som grönt buteljglas, vilka torde ha varit de nämnda så kallade "ordinära" glasen. Dessa kan ha tillverkats vid Limmareds glasbruk, som för övrigt ägdes av Sparrefamiljen.

De ursprungliga uppvärmningsanordningarna var påfallande enkla och bestod delvis av kakelugnar med gul glasyr, men impone-

rande genom sina mått och proportioner var den murade tegelspis i "collon façon" som krävdes för att värma upp salen i övre våningen. Till den ursprungliga utsmyckningen i detta rum hörde troligtvis även ett par väggfasta hörnskåp i samma stil. Dessa finnes emellertid redan 1826 i ett angränsande rum, i den så kallade "brudkammaren", där 1809 Gustav Vasas säng var placerad enligt dagboksanteckningar och användes vid högtidliga tillfällen. Att hörnskåpen inte kom att stå i salen kan hänga samman med det förhållandet, att dörröppningarna från början tillverkats för enkla dörrar, men senare under arbetets gång utvidgats och anpassats för döbattanger. Härigenom kan mellanrummet mellan dörrfodret och yttervägg ha blivit för snålt tilltaget och hörnskåpen måst placeras i ett annat utrymme.

Vid undersökningen av väggarna upptäcktes att springorna mellan stockarna tätats med mossor och murbruk. Över denna blandning hade remsor av olika slag klistrats för att hålla kvar tätningsmaterialet. Bland remsorna påträffades tryckta och mönstervävda tyger, ark från räkenskapsböcker och hundratals strimlor av sönderskurna stofftapeter. Dessa måste härröra från den äldre byggnaden och kan i rekonstruerat skick ge ett värdefullt bidrag till kännedomen om hur detta var utsmyckat.

Som nämnts var byggnaden uppförd i ett sammanhang med huvudsakligen liggande timmer, men i de smalaste partierna mellan fönstren hade man varit nödsakad använda stående timmer. Endast ett fåtal stockar bar spår av tidigare användning, nämligen enstaka sådana i själva väggarna samt i de konstruktioner på vinden, som stagade röstena. På vinden hade för övrigt även äldre snickeridetaler såsom panelfyllningar och marmorerade väggplankor nyttjats som golvbeläggning. Med kännedom om forna tiders förmåga att tillvarata och begagna gammalt byggnadsmaterial är det anmärkningsvärt i vilken liten utsträckning så har skett på Torpa, i synnerhet, som här av allt att döma en strängt ekonomisk synpunkt varit utslagsgivande vid uppförandet av herrgården. Frågor som denna och flera andra kommer med all säkerhet att bli besvarade av en framtida

Exempel på målad dekor från övervåningens sängkamrar. (Foto N. Lagergren.)

forskare, som till sitt förfogande har ett sällsynt rikt material och genom detta kan överblicka i stort sett hela vårt samhälles historiska utveckling från medeltiden till våra dagar. En uppgift som är tidsödande, men lockande och intresset kommer att helt naturligt knytas till den nu rivna byggnaden, som i nästan två sekler utgjort medelpunkten icke blott i den stora egendomen utan även i bygdens kulturella liv.

Orsaken till att gamla byggnader måste överges kan givetvis bero

på många omständigheter. Timmerstommen i Torpa corps-de-logi var ej nämnvärt rötskadad, men mycket otät och skev samt visade också väsentliga sättningar. Sydväggen hade således av någon okänd anledning sjunkit cirka 25 cm ett stycke från den östra gaveln. Konstruktionen med omväxlande rest och liggande timmer visade sig mindre hållfast, då de olika partierna skjutit åt skilda håll med sprickbildningar som följt. Företeelser som med hänsyn till byggnadsmaterialet hade varit svårt att råda bot för på ett tillfredsställande sätt. Ägaren stod följaktligen inför ett svårt val — reparation eller rivning. Beslutet är väl känt, och än en gång har ett nytt corps-de-logi rests i skuggan av det medeltida stenhuset.

Det är en utveckling, som det kanske finns anledning att dröja vid. De stora, verkligen radikala förändringarna på Torpa, så som dessa avspeglas i om- och nybyggnader av manbyggnaden, har så som det är känt idag i kronologisk ordning inträffat med cirka 75, 100, 150 och 170 års mellanrum. Bostadsytan i de olika byggnaderna skulle i samma ordningsföljd kunna beräknas till ungefär 450, 900, 750 och 1.100 m². I vad mån andra omständigheter än allmänna tendenser i tiden framtingat en ökad byggnadsverksamhet eller hämmat en sådan, fordrar i varje speciellt fall en mycket tidsödande forskning. Emellertid är det fullt klart att de rent praktiska synpunkterna på byggnadens funktion måste vara avgörande och har tidigare förorsakat beslut i en eller annan riktning liksom nu framtingat rivningen av Torpa trähus.

Då denna situation tyvärr har en viss allmängiltighet förefaller det nödvändigt att våra kulturminnesvårdande organisationer omprövar de principer och metoder, som ligger till grund för byggnadsminnesvården i landet, och bl. a. yrkar på ett ökat stöd från statsmaktens sida i syfte att försöka rädda åt framtiden åtminstone några fullödiga exempel på levande kulturmiljöer.

UTDRAG UR DAGBOK FRÅN TORPA

ÅR 1808

J u l i i M å n a d

Fredagen d. 1. Blåste något litet och var ej aldeles så varmt som dagen förut. Mycket bittin på morgonen reste Olivecreutz hem och rodde till Sjørred. Grefven promenerade bort åt Södra Trädet på förm. På eftermiddagen kom Magister Warenius hit på en liten kort visit. Et Gånge-Bud ifrån Hulterstad kom hit Grefven och Fröknarna voro ute om aftonen, men på hvar sitt håll.

Lördagen d. 2. Blåste rätt skönt och svaligt hela dagen. Grefven var på förmiddagen up åt Ängarna. Fändricken var vid Batahult på en förrättning. Om aftonen gorde Frök. en liten promenad up åt Gälet för at se på linet och Grefven var up vid Draxudd.

Söndagen d. 3. Regnat bra i natt, var klart men blåste litet kyligt. Mycket bittin på morgonen kom Herr Handelsmannen Felting ifrån Borås. Comminister Lidell kom hit på förm. och predikade här. Emot aftonen hemreste Comministern. Fröknarna gingo först bort åt Not-laden och sedan uti Trädgården.

Måndagen d. 4. Half klart, kom några små regnskurar då och då. På förmiddagen hade man tillställt et ystöl för Fröken Eleonore, då Frökne Heynée och Wentzer ifrån Gerdsbo samt Mamsellerna ifrån Lenghem, Stafvared och Skog hitkommo, och hade med sig hvardera sin Plåcka. Fröknarna härstädes gorde sammaledes. Unga Herrarna Lindskog kommo äfven hit. Man åt en god frukost ner uti Nya Bygningen och derefter åter reste Mamsellerna Warenius. Sedan man druckit Théet om aftonen hemreste alla de främmande, då Frö-

ken Hedda Schverin följde med Fröknarna på Gerdsbo. Comminister Warenius var uppe här en stund i förbiresa till Lenghem.

Tisdagen d. 5. Mulit, blåste och var just kyligt. Herr Fellting reste på morgonen. Grefven var inne och läste flera bref på förmid., hvaribland et var ifrån Gref Claes. Om eftermid. promenerade Grefven till qvarnen. Fröknarna slutade Täckket. Om afton hemkom Fröken Hedda Schverin.

Onsdag d. 6. Lugnt och rätt vackert väder, men ej så mycket varmt. Grefven promenerade uppåt ängarna på förmiddagen. Om eftermid. blef Grefvinnan och Fröknarna ner bjudna af Fröken Eleonore uti nya Byggningen på et litet för prägtigt kalas efter som Täckket var färdigt. Sedermera åkte alt Herskapet ut på Vursten, då man gorde en liten agreeable Visit uti Berg. Budet från Hulterstad hemgick.

Thorsdagen d. 7. Vädret vackert och lugnt, mulnade vid middagstiden och kom litet regn men klarnade åter up. Fröknarna Eleonore, Christine Fredrique, Louise och Marjane reste straxt efter midagen till Skog och återkommo kl. $1\frac{1}{2}$ 11 om afton, då vädret var för gudomligt.

Fredagen d. 8. Något mulit men annars rätt vackert väder. Grefven gick till qvarnen på förmiddagen. Till middagen kom Fru Malmsten. Farbror Johannes kom om efterm. Om afton reste Fru Malmsten hem, då Grefven med Fröknarna och Farbror gingo up till Stora kohagen.

Lördagen d. 9. Regnade starkt hela dagen, tills emot afton då det klarnade. Grefven och Farbror promenerade på förmiddagen uti regnvädret till qvarnen. Om afton kl. 8 kom Ryttn. Storckenfelt.

Söndagen d. 10. Lugnt och et för vackert väder. Fröknarna gorde en promenad före Predikan up till Svängudden. Hela efterm. sutto Frök. ute på Rennare-Backen. Magister Warenius kom hit emot afton från Dannicke men hemreste straxt. Ryttnmästaren med alla Damer na voro sedan om afton först up uti Ängarna och sedan uti Trägården.

Måndagen d. 11. Lugnt, klart och varmt väder. Tidigt på morgonen kom Herr Haraldséen. Grefven och Ryttnästaren gingo på förmiddagen till qvarnen. Till Middagen kommo Baron Sture Kungl. Secreteraren Olivecreutz och Häradshöfdinge Lindeqvist från Toarp, samt Ingenieur Linskog. På eftermid. promenerade alt Herrskapet uti Trägården. Efter Théet reste Baron och Häradshöfdinge till Ulricehamn, då Herrskapet följde dem till Sjön. Linskog och Haraldsén reste äfven hem. Herrskapet gorde sedan en promenad up åt Clasa-backen. Gården slogs.

Tisdagen d. 12. Blåste, var något mulit på morgonen, men klarade emot efterm. och blef et skönt väder. Comminister Lindberg med Fru Syster och Dotter samt Magister Lidell kommo till Middagen. Straxt efter mid. reste samtelig. Herrskapet till Gerdsbo och återkommo om afton kl. half 12. De främmande hemreste et par timmar efter sedan Herrskapet vore resta. Man hade för andra gången bref från Claes.

Onsdagen d. 13. Klart, varmt väder, men blåste något. På morgonen spelade Fröken Christine på Claver och Fröknarna och Olivecreutz togo sig et par små lustiga Valsar. Emot afton reste alla samtliga till Hofsnäs och var det för lugnt och skönt väder.

Thorsdagen d. 14. Klart men blåste starkt. Grefven och Ryttnästarn voro ute och promenerade på förmiddagen. Kl. 4 på morgon reste Olivecreutz hem, då Kalle rodde till Sjörröd. Mot aftonen promenerade Herrskapet up åt Slättagärdet. Höet på gården ikördes.

Fredagen d. 15. Var en stark blåst, men annars et för prägtigt väder. Kl. 10 på morgonen reste alt Herrskapet till Attorp, der man blef på bästa sätt emottagen af den hygglige Värden. Man åt en delicat Middag samt drack rätt starkt. På eftermid. vore man ute och promenerade samt besåg sig öfver alt. Fröken Giöthenstjerna från Vegby kom äfven dit. Efter en skön aftonvard samt tvänne goda Bålars tömmande, hemreste man, rätt muntra och förnöjda med den agréabla resan man gort, och hemkommo kl. något öfver elfva om afton. Farbror Johannes hemgick.

Lördagen d. 16. Vädret vackert och lugnt. På förm. läste Grefven posten för oss och var der äfven bref från Gref Fredrick. Grefven och Ryttmästaren voro ute och gingo något på förmiddagen. Magister Warenius var här en liten stund på efterm. Om afton gick man up åt Gälet för at se på linet. Hule Mader slogs.

Söndagen d. 17. Vädret lika med gårdagen. Till Middagen hitkommo Notarien Lindskog, Magister Malmsten, Ingeneur Lindskog och dess Son Hans Petter. Efter Théet hemreste de, då unga Fröknarna vore först up uti kohagen och sedan gingo med Grefven till Clasa-backen.

Måndagen d. 18. Lugnt och varmt väder. På förm. rodde Fröknarna in åt Näset. Grefven och Ryttmästarn promenerade up åt Gälet. Om afton Kl. half nio hemreste Ryttmästare Storckenfelt. Grefven och Fröknarna gingo up åt Skogen. Höet inbärgades på kalemad.

Tisdagen d. 19. Klart och lika så varmt som dagen förut. Grefven gick till qvarnen på förmid. Emot afton kom Fröknarna Beate och Julie Schverin. Alla Damerna gorde en liten promenad uti Trägården. Hädda reste till Vartofta. Gårds maden slogs.

Onsdagen d. 20. Stark värme och stilla lugnt. Grefven var ute och gick något på förmiddagen. Om afton gick Grefven och Grefvinnan samt alla Fröknarna up åt Gälet.

Thorsdagen d. 21. Stark värma och lika lugnt, som de andra dagarna. Om afton vore Fröknarna up uti Ladugården och såg huru höet inkördes från Gårdsmeden. Det slogs uti Kroken.

Fredagen d. 22. Grufvelig varmt och aldeles lugnt. Grefven gick på förmiddagen till qvarnen. Om afton gick Grefvinnan med fröknarna till Clasa-backen, der man möte Grefven, som var utgången en stund förut, och hade varit up åt sedes Gälena.

Lördagen d. 23. Termometern 36 grader som de andra dagarna i Veckan och lika lugnt. Grefven var på förmiddagen hos dem som stäckte. På eftermid. kördes in höet ifrån Kroken. Madame Lona reste till Ulricehamn. Om afton var Grefven ute och promenerade och

Fröknarna vore ute och rodde bort åt Svängudden då Vädret var för skönt.

Söndagen d. 24. Klart och mycket varmt, men blåste något på förmiddagen, men mulnade under middagen och kom först regn och sedan et par gruf-liga hagelbyar, så det piskade hiskeligt på fönsterna. Hagelna vägde väl et lod. Fru Malmsten med Son och tillkommande Son-Hustrun, samt Ingeneur Linskog med Brordotter, tvänne Dotter och tvänne Söner hitkommo till Middagen. Magister Malmsten predikade här. På aftonen hemrodde alla de främmande då Herrskapet följde dem till sjön. Åskan gick på eftermiddagen rätt ansenligt.

Måndagen d. 25. Blåste något men annars ganska qvalmit. Åskan gick något på eftermiddagen. Grefven var vid qvarnen på förmid. Fändricken var uti Ömmesala på en förrättning. Om afton var samtelig. Herrskapet up uti Ladugården och sågo på Hökörningen.

Tisdagen d. 26. Varmt och lugnt, åskan började att gå vid middag tiden, och continuerade dermed långt fram på Natten, då det blixtrade faseligt och hon gick grufveligt hårdt. Grefven var ute och gick något på förmid. Man hade bref ifrån bägge Grefvarne Claes och Fredrick. De vore inne om eft. Natten och slogo uti Näset och drängängen.

Onsdagen d. 27. Regnade starkt på morgonen, var halfklart och ej så varmt som de förriga dagarna. Grefven var på förmiddagen hos dem som slogo. En god stund före Middagen kom Fröken Hädda Schverin hem från Wartofta. På eftermiddagen kom et bud ifrån Attorp. Grefven var om afton åt Gälet. Och Grefvinnan och Fröken Marjana gorde en liten promenad uti Trägården.

Thorsdagen d. 28. Mycket vackert väder, bra varmt, åskan gick hela eftermiddagen, men ej så mycket hårdt. Om afton promenerade Fröknarna upåt Åskogen, då Grefven mötte oss på hemvägen.

Fredagen d. 29. Vädret vackert, stod just som en Sol rök hela dagen. Grefven var på förmiddagen up åt Träderna och såg på Säden. På efterm. kom Mamselle Ulla Varenius samt Magister Warenus ifrån sitt Yste i Dannicke och vore uppe här en stund. Om afton gick

Grefvinnan med alla Fröknarna åt Trägården där Fröken Eleonore hade uti stora löfsalen tillståldt et litet rätt prägtigt kalas. Et bud hitkom ifrån Ågården.

Lördagen d. 30. Vädret lika som dagen förut. Grefven var på förmiddagen hos dem som stäckte. Om eftermiddagen kom en ung Baron Liven ifrån Skene. Efter Théet gick Grefven och Baron up uti Ladugården och sågo på hökörningen. Kungl. Secreterare Olivecreutz kom om afton. Fröknarna med Herrarna voro först uti Ladugården och sedan gick man till Clasa-backen.

Söndagen d. 31. Klart och lugnt, samt bra varmt. Före predikan promenerade Fröknarna och bägge Herrarna up till Charlotten Lund. På eftermiddagen voro några utaf Damerna samt Baron och Kungl. Secreteraren uti Trägården och åto något bär. Efter Théet promenerade man åter ut, då man först var uti kohagen och sedan up uti den vackra Björkparken — då vädret var för skönt. Gubben Kiellberg kom hit och var ganska munter. Budet från Ågården hemgick. Madam Lona hemkom.

A g u s t i M å n a d

Måndagen d. 1. Skönt väder, var mulit stundom och blåste något. Det regnade äfven litet mot middagen. Herrarne voro ute litet. Efter Théet promenerade Grefven med alt det unga Herskapet omkring Gälena up åt Ekenäset och sågo huru mycket folk voro der och slogo. Vädret var då ganska ljufligt. Gubben Kellberg var äfven med och var mycket munter. Sent på afton blixtrade det något och åskan hördes litet samt regnade.

Tisdagen d. 2. Helklart och lugnt. Man fick bref från Gref Fredrick. Om förm. voro Herrarne ute och promenerade. Magister Malmsten och unga Ingeneur Lindskog voro här öfver middagen. Åskan hördes litet samt regnade. Mot afton voro unga Herskapet ute och rodde på Sundet och sedan gingo de uti Trägården och derpå tog man sig en liten valz. Grefven var ute för sig och gick. Spetsekarlen var här och sålde litet spettsar. Fändrik Elfman rodde hem till Hofsnäs.

Onsdagen d. 3. Har regnat i Natt. Är mulit. Åskan gick för det mästa hela dagen, blixtrade bra samt regnade stundom. På efterm. kl. 5 hemkom Gref Carl från Ousbyholm, till allas glädje. Och kl. $\frac{1}{2}$ 8 kommo Baron Lagerfelt med dess Grefvinna och lilla Doter, samt Friherinnan Lagerfelt, då det blef en allmen och stor glädje. Sedan på afton valzades något.

Thorsdagen d. 4. Mulit och regnade på morgon en stark skur, sedan om dagen blef det klart och blåste något. Om morgon k. 9 kom Baron Carl Ehrenkrona, och hade liggat uti Alnared öfver natten. Om förm. voro några af Herrarna ute och promenerade. Mot afton gingo alt det unga Herskapet ett stycke på qvarnvägen och sedan togo man sig en lustig Valz uti Salen.

Fredagen d. 5. Har regnat i natt, men blef sedermera ett klart och vackert väder. Om förm. voro ungherrarna ute på sjön. På efterm. var Magister Gadolin med sin Fru här en stund. De hade tagit up sin Ost uti Dannicke. Man valzade något både på efterm. och mot afton. Sedan promenerade Herskapet bort åt qvarnen, då det var ganska ljufligt väder samt Månken.

Lördagen d. 6. Halfklart och blåste. Om förm. promenerade Herrarne till qvarnen. Mot afton voro alt Herskapet först uti Trägården och sedan uti Claes backen. Fru Elfman kom.

Söndagen d. 7. Klart varmt väder och blåste något. Till middagen kommo en Mamsell Ekelund, tvenne Mamseller Lindskog, Magister Malmsten och tvenne unga Herrar Lindskogar, då Claes Lindskog predikade här. Om efterm. voro man uti Trägården och åto bär. På afton hemreste de främmande och sedan gingo Herskapet bort till Djurgården. Magister Gadolin var här en stund. Vid hemresan från Dannicke.

Måndagen d. 8. Klart varmt skönt väder. På morgonen k. 5 reste Kungl. Secreteraren Olivecreutz till Thorsbo. Fru Elfman reste hem. Om förm. voro Herrarne ute och sågo på dem som stäckte Hö på Slättagärdet. Till middagen kommo Prostinnan Varenius och Pastorn. Om efterm. voro man uti Trägården. Mot afton hemreste Prostinnan

och Pastorn och sedan gingo alt Herskapet up i Ladugården för att se på huru Höet inkördes och derefter promenerades till Linet.

Tisdagen d. 9. Dimba på morgonen var sedan mulit och lugnt. Om förm. voro Herrarne ute och spatserade. Grefven läste bref från Gref. Fredrik. På afton k. 6 återkom Olivecreutz. Man firade något litet Fröken Marianes födelse Dag. Det började at regna om qvällen.

Onsdagen d. 10. Lugnt ljufligt väder och halfklart. Om förm. gingo Herrarne åt Gälena. Gamle Gubben Kellberg kom hit och blef straxt rätt munter. På afton promenerade Herskapet först upåt lille kohagen och sedan åt qvarnen. Det regnade något litet på eftermid. Fändrik Elfman var i Länghem på en Stämman.

Thorsdagen d. 11. Mulit och lugnt och dimmigt på morgonen. Hela förmiddagen passerade Herskapet uti den nya Byggningen. Herrarne voro ute och sågo huru Rågen skars. På afton voro det unga Herskapet uti Trägården och åto bär. Åskan gick och det blixtrade sent in på afton samt regnade. Man handlade kartun af en knalle.

Fredagen d. 12. Ett ganska klart och vackert väder. I dag Syster Leonores Bröllops dag till hvars firande alla voro sysselsatte på förmiddagen. Kl. $\frac{1}{2}$ 1 kom Magister Mårten Lidell och dess Bror Gabriel. Kl. $\frac{1}{2}$ 4 efter Middagen kom Brudgummen Ryttnäst Storkenfeldt. Sedan han druckit Caffé gick han för att kläda om sig, då äfven Bruden började iklädas sin skrud. Kl. 7 på afton börjades processionen till kyrkan först af Brudgummen och alla Herrarne sedan kom Bruden och alla Damerne, då vigseln förrättades af Magister Mårten Lidell, efter hvars slut gratulationer aflades, då processionen återgick från kyrkan. Sedan alla i förmaket intagit sina platser annonserade gamle Grefven fröken Fredrikas och Kongl. Secretaeren Olivecreutz öfverenskomna Äcktenskap, hvarefter de högtideligen förlofvades, då sedan gratulationer hos dem aflades, då allas hjertan voro på det mästa rörda af önsknigar för detta så värda och af oss alla älskade pars Sällhet, lycka och välgång. Derpå drack man skålar först i Toddi och sedan i Rehnst vin, hvarpå Balen öppnades, som var ganska animerad och räckte till kl. 11. Soupéen börjades sedan af både Delicat och

mycket mat. Under hvilken man drack alla närvarandes Skålar Särskilt. Bruden och Brudgummen fördes derpå till deras rum och sedan hon var lagd förfogade hvar och en sig till hvila då kl. var 2 på morgonen.

Lördagen d. 13. Ett vackert väder med regnskurar stundetals. På fredagen kom Fru Elfman litet före vigseln. Gamle Grefven med frökarnarne Fredrika, Mariana och Christine samt Herrarne voro ute på förmiddagen och såg dem skära kornet. På eftermiddagen kom Nils Halla att som Speleman bevista Bröllopet. På aftonen Dansade alt ung Härskapet i den stora Salen i Nya Byggningen.

Söndagen d. 14. Stundom klart och stundom starka rägnskurar. I dag firas annandags Bröllopet, då alla grannar voro hitbjudna och var rummen i Nya Byggningen tillredda till detta ändamål. På förmiddagen hitkommo 2 Mamseller Lindskog 1 Mamselle Eklund. 2 Herrar Lindskog och Magister Malmsten med sin Mor samt 2 Mamseller Warenius och Fru Gadolin. Kl. 1 gick man i lika procession som Bröllopsdagen till Kyrkan, då Gudstjenst förrättades af Magister Mårten Lidell och afhördes musique med Blås Instrumenter af Gabriel Lidell och Nils Halla. Då man i procession gick ifrån kyrkan kom Capitain von Heijne med Dotter samt fröken Sophie Lillie äfven Häradshöfding Lindeqvist. Kl. 4 eftermiddagen börjades Dinéen i Salongen af Byggningen hvilken var ganska Magnifique i Mat och utvalt goda Dricks varor, då skålar dracks i rågade mått. Kl. 7 kom man från Bordet. Sedan man druckit Caffé öppnades Balen i Salongen. Spelpartie formerades i förmaket. Kl. 3 på morgonen slutades Balen då man åt en Superbe Revellion. Sedan den var slut hemreste de som voro från Lenghem, Skog och Sjöred. Der på förfogade var och en sig till ro och hvila, då kl. var $\frac{1}{2}$ 6.

Måndagen d. 15. Vädet lika med gårdagen. Kl. $\frac{1}{2}$ 4 på eftermiddagen kom man till Bords, då man åt i nya Salongen, då äfven det dracks ducktigt. Kl. $\frac{1}{2}$ 6 kom man från Bordet. Sedan man druckit Caffé reste Härads Höfding Lindeqvist. Sedan började Balen som var rätt animerad och räckte till kl. 10 då man åt i gamla Salen.

Tisdagen d. 16. Vädret lika med förflutne dagar. Om förmidagen spelte Herrarne Träd Carl. Magister Lidell reste, sedan man ätit middag reste Nils i Halla med sin Dotter, hvilken varit här och lät höra sig spela Viol, då hon är 8 år gammal samt dansade mycket väl. På afton kl. 7 hemreste Capitain von Heijne med sin Damer. Då Grefven med några af Herrarne gingo ut och Ungdomen gingo uti Trägården, men måste hastigt vända om för en Regnskur och derpå togo man sig en lustig dans.

Onsdagen d. 17. Halfklart och regn stundom. Bittida på morgonen hemreste Fru Elfman och Gubben Kellberg. På förm. kl. 11 reste Baron Lagerfelt hem till Wartofta och Baron Liven till Jönköping, då de åkte tillhopa till brunn. Alt Herrskapet promenerade först uti Trägården och åto krusbär och körsebär och sedan gingo de och sågo på kalffvarna. Under det man åt middag kom Farbror Johannis och var rätt munter. På aftonen dasades något litet.

Thorsdagen d. 18. Vackert lugnt väder och regnade endast ett par starka skurar. Vid middagstiden kl. $\frac{1}{2}$ 1 reste Ryttmästar Storckenfeldt med sin Grefvinna samt Grefvinnan Lagerfelt och Gref Carl till Gerdsbo. Kl. 8 på afton återkommo de. Gabriel Lidell reste hem. Om efterm. rodde det unga Herrskapet och Farbror till Gubben Kellberg på en stund och hade rätt muntert der.

Fredagen d. 19. Lugnt klart varmt präcktigt väder hela dagen och Termometern steg emot 30 grader. Om förm. voro några af Herrarne ute och sågo huru blandsäden skars och Damerna gorde äfven en promenade för sig. På eftermiddan rodde alt Herrskapet till Fästered och återkommo k. 9.

Lördagen d. 20. Vackert skönt väder. Om afton åkte alt Herrskapet ut åt Porten och då de hemkommo var Baron Lagerfelt anländt.

Söndagen d. 21. Lugnt och klart väder. På eftermiddagen promenerade unga Herrskapet i Trädgården hwarefter Postillan afhördes. Efter middagen kom Prästen Lars Gust. Wahrenius, hvilken bortreste, då samtliga Herrskapet företog en promenad till Clas Backen.

Måndagen d. 22. Lika wackert väder som förleden gårdag. Un-

der det arbetsfolket inkörde Larsmässorågen och en del af hafren infunno sig gamle grefven jemte unga Herrskapet at på se. Emot afton gingo alt Herskapet först uppåt Ladugården och derefter promenerade några åt Slättagärdet och några åt Clas backen och somliga gingo hem. Sedermera speltes patience.

Tisdagen d. 23. Vackert, klart, varmt väder. På förm. var här en allmen tillagning i anseende till de nygiftas flyttning och vid middagstiden k. $\frac{1}{2}$ 2 flyttade Ryttmästar Storckenfeldt med sin Grefvinna till Ågården då det alt var rörande. Fröknarne Fredrika och Mariana åkte med dem ett litet stycke och gamle Grefven med det unga Herrskapet promenerade till Charlotten Lund. Mot afton gingo alla Herrarne up åt Ängarne och Damerna gingo endast till Claes backen då lilla Fröken Lagerfelt äfven var med. Om qvällen speltes patience.

Onsdagen d. 24. Skönt vackert väder. På förmiddagen gick Farbror hem till Länghem som förbud och på på efterm. reste samtliga Herskapet till Länghems Prostegård, drucko och åto der rätt ansenligt, samt voro äfven uti kyrkan och hemkommo k 10. De slutade att skära säden här.

Thorsdagen d. 25. Vackert halfklart väder, men blåste bra. På morgonen kl. $\frac{1}{2}$ 7 reste Baron Lagerfelt och Gref Carl till Ulricehamn och kungl. Secreteraren Olivecreutz reste till Thorsbo, derifrån han i veckan skulle resa up till Stockholm. På förm. k. $\frac{1}{2}$ 12 reste Fröknarne Beata och Julie Schverin härifrån till Gerdso och sedan hem till Nackebo. Alla Fröknarne följde dem till Charlotten Lund. På afton k. $\frac{1}{2}$ 6 återkom Baron och Grefven, då man sedan firade något litet Fröken Louises och Baron Göstas födelse Dag uppe på Salongen. Sedan Posten var slutad speltes patience.

Fredagen d. 26. Vackert väder men något mulit. På förm. promenerade Herrare up åt Gälena. Magister Lars Gustaf Warenaus var här öfver middagen. Mot afton voro gamla Grefven och Baron Lagerfelt ute och gingo och det öfvriga Herrskapet gingo up till Charlotten Lund der de sutto en stund och under det kommo Befallningsman

Ödman med sin Skrifvare hit från Handbynäs. Det regnade litet smått om afton.

Lördagen d. 27. Långacktigt väder, stundom med Skurar. Bittida om morgonen reste Grefve Carl och Baron Ehrencrona till Kellberg och hemkommo straxt. Kl. 10 reste Krono Befallnings Man Ödman med sin skrifvare Herr Carlén till Alnared att där hålla upbördsstämma på krigsgjården. Om afton voro alt Herskapet vid Svängudden för att se på huru korna simmade öfver till Näset. Grefven hade bref från Grefvarne Claes och Fredrik.

Söndagen d. 28. regnigt, ruskigt och mörkt väder hela dagen. Inga promenader kunde företagas. På afton k. $\frac{1}{2}$ 7 kom Magister Gadolin hit från Dannicke. Sedan posten var slut speltes patience.

Måndagen d. 29. Klart för det mästa, lugnt ett ganska charmant väder. Om förm. hemreste Magister Gadolin och bjöd mycket starkt. Tvenne Mamseller Lindskog med dess Bröder samt Mamsell Varenius från Stafvared voro här en stund. De kommo roendes från Länghem och reste hem. Grefvar och Baroner voro ute och gingo. Om eftermiddagen packade Friherrinnan och Grefvinnan Lagerfelt in sina kläder till sin ledsamma afresa. På afton voro gamle Grefven och Baron Lagerfelt vid qvarnen. Det unga Herskapet voro ute och rodde på Sundet, gamla Grefvinnan och Friherrinnan voro uti Trägården.

”Gamle Greven”: Greve Claës-Eric Sparre, 1775 g. m. Friherrinnan Ehrencrona från Hulterstad (Östergötl.), tillträdde Torpa 1775.

Barnen skriver omväxlande denna dagbok 1800—1840.

Döttrarna ingick gifte: Eleonore m. Rytm. Storckenfeldt 1808. Ägård.

Charlotte: Baron Lagerfelt. 1806. Wartofta.

Fredrike: Kungl. sekretern Lagman Olivecreutz. 1809. Attorp.

Carl Claes, Fredrik m. fl.: söner

Varenius, Gadolin, Malmsten, Lidell: prästsläkter.

Fänrik Elfman: Förvaltare, Hofsnäs.

Schwerin: släktingar.

B Ä C K A G Å R D E N I M A R B Ä C K

AV

M A R I A N N E O L S S O N

Vid den vackra vägen längs Åsundens östra strand kan man tre fjärdingsväg söder om Ulricehamn få se ett prydligt exempel på äldre västgötsk byggnadskonst. Det är det förutvarande gästgiveriet på Bäckagården i Marbäck, som bilisterna nu skyndar förbi, men som på hästskjutsarnas tid var livligt besökt av de vägfarande. Just i dagarna har byggnadens framtid tryggats genom att den nu ägs av den till gården knutna Björkmanska släktföreningen, som har begärt att få den förklarad som byggnadsminne. Gästgiveri har enligt jordeböckerna funnits i Marbäck sedan 1684, till en början hos Sven i Skattegården. År 1690 flyttades gästgiveriskyldigheten till Lars i Bäckagården, stamfader till släkten Björkman¹, och upphörde först efter Kungl. Kammarkollegiets beslut av den 10 maj år 1880.

Innan jag går närmare in på Marbäcks gästgivaregård, vill jag med några ord beröra själva begreppet gästgiveri och hur det uppstått. Gästgiveriväsendet innebar att en kombination av värdshus och skjutsstation skulle finnas med vissa mellanrum längs de allmänna vägarna. Magnus Erikssons landslag, konungabalken 23, nämner systemet i ganska vaga ordalag: Nu skola taverner vara vid allmänna vägar . . . för att åt de vägfarande sälja mat och hästfoder, låna husrum åt den som vänligen beder därom: stuga, sovrums, stallrum i uthusen . . . Men i Kristoffers landslag, kon.balken 24, heter det: Nu skola taverner vara vid allmänna vägar, på två eller två och en halv mils avstånd från varandra och ej längre bort . . . Där föreskrivs också att häradshövding och nämnd skall utse gästgivare, och att

dessa utom husrum och stall skall sälja mat och foder till en natt och en måltid. Lagen angav också de priser gästgivaren fick ta.

Bestämmelserna tycks dock inte ha vunnit någon nämnvärd efterföljd. Erik XIV och Johan III klagar i patent och förordningar över den tunga som menige man belastas med genom olagliga gästningar och skjutsfärder. År 1584 sägs ännu i ett patent om skjuts och gästningar, att gästgivarehusen under de gångna åren varit nedlagda. För att det skulle bli bättre ställt föreslogs att länsmän sattes till gästgivare. Gång på gång återkom förordningar om skjutsning och gästgiveri, alltid inledda med klagan över våldgästning.

Men 1636 är förhållandet plötsligt omvänt. Nu är det de resande ståndspersonernas klagan som inleder en förordning om ”Tafwerner och Gästgifware åå landet”. Det visar sig att de på resa inte får hö eller havre till sina hästar, inte heller leja skjutshästar, utan visas från den ene gästgivaren till den andre, och när de omsider får leja hästar, är dessa så maktlösa att de endast orkar gå fot om fot och ofta blir liggande på halva vägen. Därför gavs detta år noggranna föreskrifter om gästgivarhus på varannan mil, och gästgivarna förpliktades att hålla nödiga husrum, stall, goda sängkläder, husgeråd, hästar, ridsadlar, vagnar och kärror, hö, halm och havre. Gästgivaren skulle befrias från konkurrens i fråga om utskänkning av öl, vin och brännvin, ty sådan förbjöds inom 1 mils avstånd från gästgivargårdarna. Detaljerat bestämdes den betalning som gästgivaren fick begära för varor och tjänster, och hur brott mot eller av honom och hans familj skulle beivras. Mycket utförliga gästgivarordningar utkom dessutom 1664 och 1734, och många förordningar i ämnet hann utges innan hela systemet upphörde år 1933.

Det svenska systemet skilde sig från andra länders genom sammankopplingen av värdshus och skjutsplats till en enhet². Enligt lag hade de kringliggande gårdarna skyldighet att ställa häst och skjutsbonde till förfogande efter ett visst system. Gästgivaren hade en viss statlig ersättning för sitt besvär, i många fall tilldelades han ett stycke äng eller hage till hjälp, och gården var fri från rotering. Gästgivar-

gårdarna på landet borde ha sal eller gäststuga med kamrar samt stall och vagnslider. Vid porten skulle en tavla hängas upp, som visade avstånden till närmaste skjutsställen och priset för en häst dit. Inne i gäststugan skulle gästgivarordningen sättas upp och en dagbok finnas som de resande skulle fylla i. Hur många hästar värdshuset förfogade över, hur långt bortifrån de måste hämtas och vilken tid detta beräknades ta var merendels anslaget i gäststugan.

Hur det fullt utbildade gästgivarväsendet upplevdes i praktiken kan beskrivas med ett utdrag ur inledningen till A. Bohlins Handbok för resande i Sverige (Upsala 1838): "Gästgifvaregårdar, der de resande ombyta hästar, äro anlagde på korta afstånd från hvarandra, ej gerna högre än 2 mil. Sällan finner likväl den resande hästar till hands genast vid framkomsten. Det finnes 2ne slags skjutsskyldighet: medelst *håll* och *reserv*, hvarförutan äfven Gästgifvaren sjelf är pligtig att hålla hästar, merändels ett par i dygnet. Såsom håll, äro i flera provinser, . . ., vissa hästar för dygnet anslagne till hvarje Gästgifvaregård, hvilka skola infinna sig före kl. 6 hvarje afton, och vänta till följande dag vid samma tid, så vida de ej fått skjutsa, men eljest återvända så snart skjutsen är fullgjord . . . I de provinser, der endast reserv finnes, äro alla omkring Gästgifvaregården, äfven på temligt afstånd belägne hemman, dertill efter tur anslagne . . ." Den som ville undvika onödig väntetid kunde skicka en beställningssedel på skjutshästar m. m. i förväg till nästa gästgivargård.

I december 1742 hade Kungl. Vetenskapsakademiens sekreterare Jacob Faggot nöjet att godkänna den första vägvisaren med vägkartor som utkom i Sverige, "Georg Biurmans Vägvisare til och ifrån alla Städer och namnkunniga orter uti Svea- och Göta Riken, samt Stor-Förstendömet Finland". På kartan över Svea- och Göta-land är gästgivargårdarna och vägarna emellan dem utlagda till ett ganska tätt, slingrande rutmönster. Särskilt tätt ligger gästgivargårdarna i Västergötland.

Aldre tiders reseskildringar från Sverige innehåller många uppgifter om gästgivargårdar och klagomål över dröjsmål, tarvlig kost

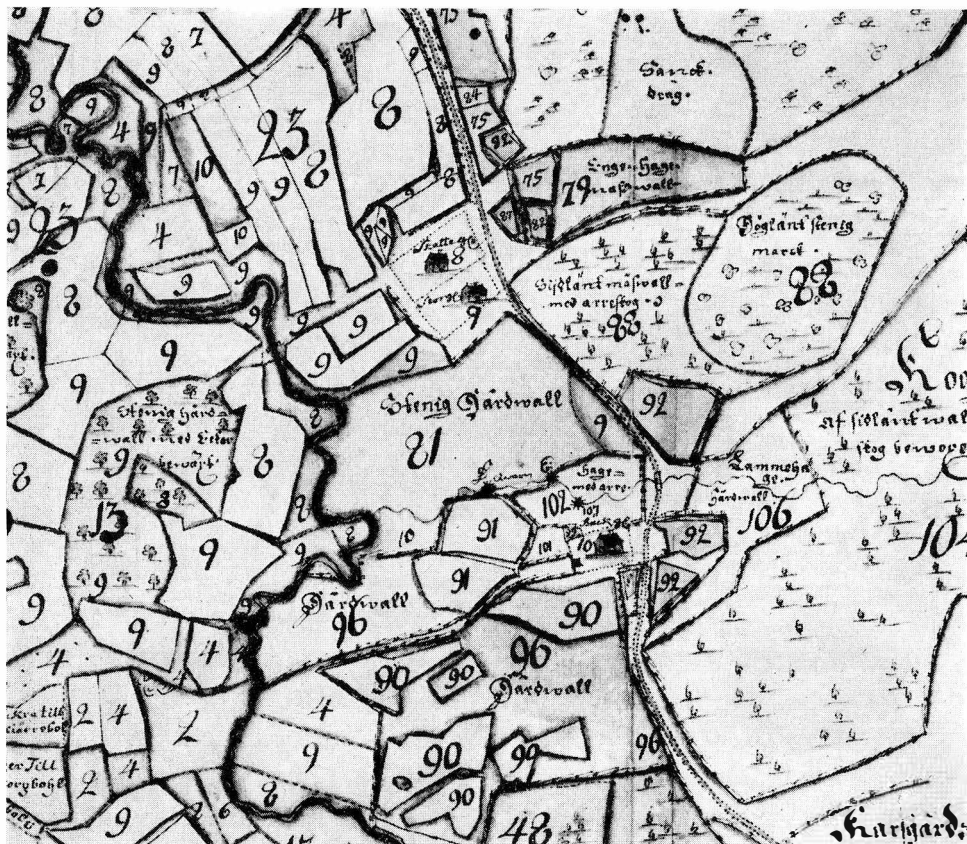

och obekväma liggplatser. Men det kan vara nöjsamt att läsa vad en ganska belåten resenär meddelar. Fransmannen Alexander Daumont gjorde en resa i Sverige år 1830³ och lämnar följande goda betyg åt skjutssystemet: ”Ingenting kan jämföras med den hastighet hvarmed man reser; vagnarna fara af som blixten; på en minut äro hästarna ombytta; man kommer, det spännes ifrån, spännes för igen, och man reser, och under dessa få ögonblick förgäter man ej att låta hälla i brännvinsglaset åt Skjutsbonden, en höflighet, för hvilken han är mycket känslig.” Med förtäringen var Daumont mindre tillfreds: ”... alla bordets tillgångar äro här inskränkta till det allra nödvändigaste: Svenskt bröd, det vill säga tunna kakor, hårda och torra som skeppsskorpor, smör, ost, skinka, färsk och rökad fisk, öl, brännvin, kaffe och engelsk porter, se här i korthet allt hvad man har att bjuda er.” I gengäld prisar han de godhjärtade, hövliga och saktmodiga värdshusvärdarna.

Marbäcks gästgivargård Bäckagården mellan Ulricehamn och Gislaved befann sig vid sidan om de stora allfarvägarna, där svenska och utländska reseskildrare drog fram och med klander och beröm förevisade sina rastställen. Men resandeströmmen bör ändå i detta västgötaknallarnas område ha varit betydande. Om de gamla dagböckerna med gästernas namn och anteckningar möjligen är bevarade, bör en genomgång av dem kunna ge en god bild av förhållandena.

Gästgiveriskyldigheten övergick, som i början nämnts, år 1690 från Sven i Skattegården till fältväbeln Lars i Bäckagården. Bytet kan nog förklaras med beskrivningen i 1691 års jordebok av Skattegården som var nästan öde på grund av de föregående årens missväxt.

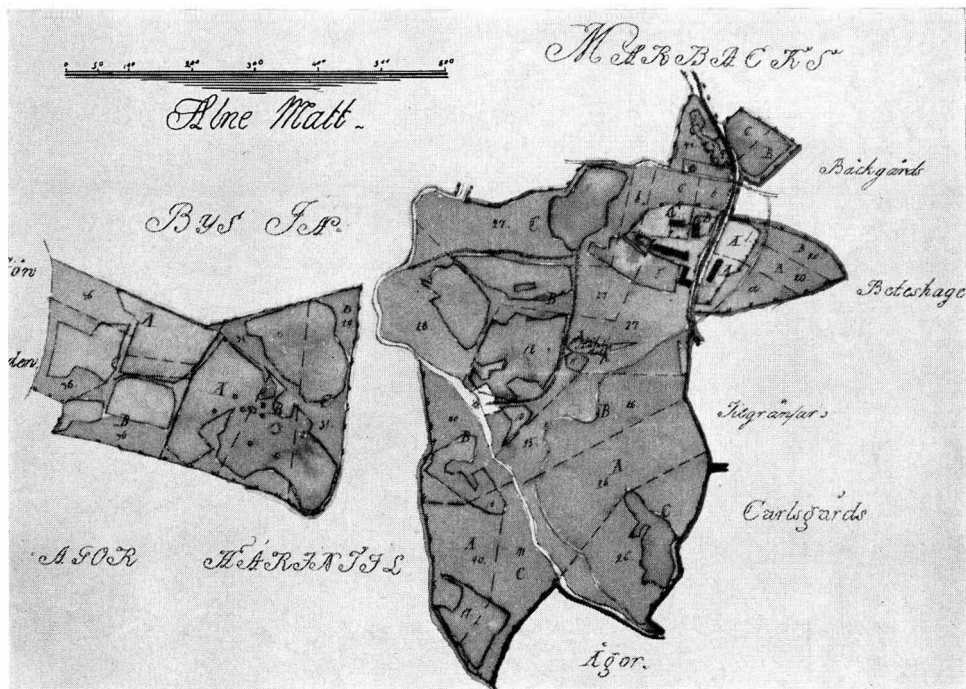
1. Del av karta ur Biurmans Vägvisare, tryckt i Stockholm, upplaga från 1776. Enligt texten på sid. 89 kan man från Gislaved resa till städerna i Västergötland genom att ta av till ”Kjet-telsjö 2 $\frac{3}{8}$ mil, Ljungstorp 1, Marbäck 2 $\frac{1}{8}$, och till Ulricehamn $\frac{5}{8}$ mil...” och därifrån vidare till Borås, Falköping, Skara och Lidköping. ”Dock är denna Vägen mycket längre till åfvannämde och flere Städer där åfvanföre, än den genom Jönköping.”

2. Detalj av Geometrisk avmätning år 1714. Lantmäteristyrelsens arkiv, Alvsborgs län, Marbäck socken 16¹. Bäckagården har nummer 10 och ligger väster om vägen i byns södra del.

I protokollet till en delning av sockenskog och utmark i Marbäck 1758-60⁴ återopas ett "städio-bref" på Bäckagården till sergeanten Biörk från landshövdingen Lars Eldstierna 18 nov. 1690. Efter den förste innehavarens död 1709 övergick rörelsen till änkan och sonen Jonas Larsson. En geometrisk avmätning i Marbäck 1714⁵ visar, att Bäckagården då hade "een Eenfota Bäckeqwarn . . . , belägen Jemte gården utj een liten wägbäck, kan här å gårdzmälld, höst och wår-tijder mahlas". År 1758 hade gården också en sågkvarn.

Jonas Larsson efterträddes så småningom av Anders Jonasson

3. Karta över Bäckagårdens inägor 1822. Öster om landsvägen på littera A syns det ännu bevarade boningshuset, uppfört 1808. Lantmäteristyrelsens arkiv, Älvsborgs län, Marbäck 16^a.

Björkman, som lade in en ansökan om storskiftesdelning, vilken utfördes 1777—1783⁶. På 1700-talskartorna ligger Bäckagårdens alla byggnader på vägens västra sida. Men på en karta från 1822 över gårdens inägor⁷, då dessa skiftades mellan de nu tre ägarna: Nils Jeansson, Lars Björkmans omyndiga barn samt Anders Fagerskog och hans syskon, har det tillkommit ett boningshus på vägens östra sida, detsamma som nu kallas Gästgivargården. Ägaren till denna lott var Anders Fagerskog.

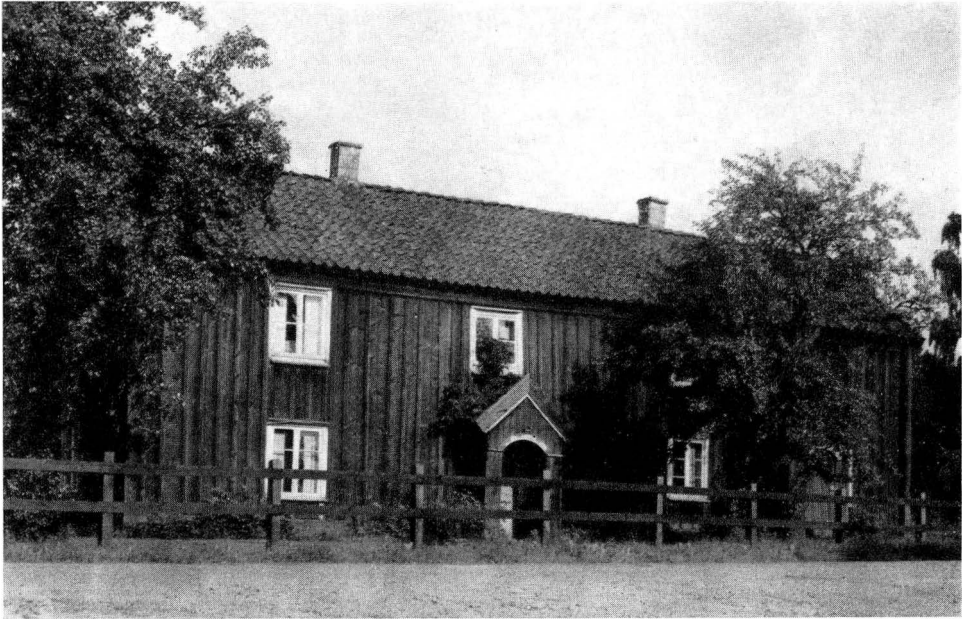
1831 till 1841 genomfördes under många sammankomster och en del osämja laga skifte av Bäckagården på änkan Inga Elisabeth Fagerskogs anhållan⁸. Laga skiftet fastställdes 1841 med utflyttningskyldighet för lotten C. Under skiftets gång hade de tre del-

ägarnas åbyggnader besiktigats i juli 1838. Det ännu bevarade huset beskrevs på följande sätt: "Åbyggnaderna som tillhöra Enkan Inga El. Fagerskog, samt hennes omyndige barn, utgöras utaf ett i trädgården samt nära landsvägen uppfört två våningshus, i godt stånd 31 1/2 alnar långt, 9 1/2 dito bredt, samt 8 1/8 alnar högt på knutarne, utvändigt brädfodrat och anstruket med rödfärg, samt med oljemålade fönsterbågar. Invid huset äro 2ne förstugu quistar, en på hwardera långsidan, hwilka likasom sjelfva huset äro täckta med tegel på brädbotten. Undra våningen af detta hus består af förstuga, stuga, kök och 2ne kamrar, samt af en afplankning i den ena kammaren. Öfra dito af förstuga, ett större och ett mindre måladt gästrum, wisterhus, klädeskammare med afplankning i den sistnämnde. Huset har såväl in som utvändigt ett prydligt utseende." Även påpekades att trädgården som omgav byggnaden var rymlig och innehöll många fruktträd och bärbuskar. Dessutom fanns ett "stackett" eller så kallat planke av utskurna samt med röd och vit färg överstrukna träribbor mellan huset och trädgården, samt mellan huset och landsvägen, av tillsammans 101 1/4 alnars längd.

Delen B, som vid denna tid hade övergått från bröderna Josef och Jonas Petter Björkman till Magnus Pettersson i Gunnarsbo, sades innehålla det äldsta manhuset i Bäckagården. Det var också ett tvåvåningshus, för länge sedan rödfärgat men mycket förbleknat, med tegeltak på brädbotten. Det var 18 alnar långt, 15 brett och 7 3/4 alnar högt. Det innehöll i bottenvåningen förstuga, stuga, kök och en kammare samt i övre våningen förstuga, ett större och två mindre rum och en avplankning. Översta vinden användes som sädesbod.

Även på lotten C, hos Nils Skoglunds änka, fanns ett rödfärgat men bleknat gammalt tvåvåningshus med tegel ovanpå ett torvtak. Måtten här var längd 25 3/4, bredd 10 1/4 och höjd 7 alnar. I bottenvåningen fanns förstuga, stuga, kök, handkammare och gästkammare, på övre våningen ett större och ett mindre rum samt visthus.

Ytterligare en omsorgsfull beskrivning av den bevarade byggnaden

4. Gästgivaregårdens västra långsida sedd mot sydost.

5. Husets södra gavel och västra långsida, sedda mot nordöst.

finns tillgänglig. Den gjordes upp år 1889 med anledning av att den driftiga änkan Fagerskog detta år begärde brandförsäkring på sina hus. Handlingen har nr 17 458 i Allmänna Brandförsäkringsverkets för byggnader å landet arkiv, och här får vi inte bara en värdering av huset utan också dess tillkomstår.

”Egendomen som består af *1/4 mantal Krono Skatte* är belägen $3/4$ mil från Ulricehamns Stad, ligger på 36 alnars afstånd från en Bäck, Qwarnbäcken kallad, har en Brunn, deri, såväl som i Bäckten, är alltid en rik tilgång på watten. . . . Åbyggnad, hwarå Brandförsäkring sökes

No 1. En Trädbyggning af Furu och grantimmer i godt stånd, med egna Wäggar, uppsatt år 1808 i en våning och år 1828 påbyggd med öfverrum och består således nu af 2ne våningar, 31 alnar lång 11 alnar bred $7 \frac{3}{4}$ och 24 hwarf hög, täckt med tegeltak på brädbotten, står på $1/4$ aln hög stenfot, med trädtrappor, dörrar och gluggluckor.

Byggningsens första eller nedre våning, består af 5 rum: förstuga, en större stuga, kök och 2ne kamrar, andra eller öfra våningen har 5 rum, förstuga, sal och 3ne kamrar, trapporna huset igenom af halfplankor.

Hela stommen med ny brädfodring, och rödmålad med wattenfärg, werderas till	430:—
Yttertaket med dess tillbehör	150:—
Bjälklagen till	40:—
Golfwen i alla rummen af dels halfplankor och dels af furu och granbräder, till	66:32
Taken i dito af furu- och granbräder	46:32
Trappor af furu och tjocka granbräder	66:32
8 st. fönsterlufter, med hwitt glas i kitt, med foder, målade in- och utvändigt med oljefärg, $1 \frac{5}{8}$ aln höga, $1 \frac{1}{2}$ aln breda, à 4 Rdr 32 Sk	37:16
5 st. dito något mindre dito dito à 3 Rdr 16 Sk	16:32
Ett par portar, 3 alnar höga, $1 \frac{1}{2}$ aln breda, belagda och	

6. Västra långsidans nordliga ingång.

med foder, lås och gångjern, omålade, värderas till	6:32
1 st. dörr, 3 aln hög, 1 1/2 aln bred i speglar med foder, oljemålad med allt tillbehör	4:—
9 st. dörrar enkla med foder, 3 alnar höga, 1 1/2 aln breda, målade, med allt tillbehör à 2 Rdr	18:—
4 st. rum, deraf ett i nedre och 3ne i öfre våningen, rappade eller rewerterade och med wattenfärg försedde väggar och tak à 4 Rdr	16:—
Ett stycke kakelugn med niche och stenplan under eldstaden	6:32
4 st. kammarspisar af tegel, med tillräckeliga Brandmurar	

och med stenplan under Eldstaden à 16 Rdr 32 Sk	66:32
En spis med Bakugn i köket, med tillräckeliga brandmurar, och med Stenplan under och frammanför Eldstaden	66:32
Stenfoten under denna byggning	6:—
2 st. Skorstenar af Takesten, à 6 Rdr	12:—
Således hela Byggningens värde i det stand den nu är Rdr	996:32

Gårdens övriga hus utgjordes av: ett bränn- och bryggghus på 36 alnars avstånd från nr 1, uppsatt år 1831, ett svin- och hemlighus 34 alnar från nr 1, uppsatt år 1834, en vagns- och spannmålsbod, 30 alnar från nr 1, uppsatt 1833, ett hållstall 30 alnar från nr 1, uppfört 1835 intill norra gaveln av vagnboden, en ladugårdsbyggning 35 alnar från nr 1, uppsatt 1818 och innehållande loge med två lador, fähus, fårhus, stall och stallkammare, en källare 508 alnar från nr 1, av sprängd och huggen gråsten samt bjälklag av ek, från 1829, ett svinhus 110 alnar från nr 1, och en vedbod 350 alnar från nr 1, uppförd 1829.

Det år 1828 färdigställda boningshuset förblev gästgivargårdens huvudbyggning till år 1917, då ägarna Sven och Jenny Rylander uppförde ett nytt bostadshus norr om det gamla. Det är glädjande att den vackra och välhållna byggnaden genom den Björkmanska släktföreningens initiativ skall kunna bevaras på platsen till glädje inte bara för traktens invånare utan också för var och en som har anledning att ställa färden genom Marbäck kyrkby. Den är ett minne från den tid då en resa genom Sverige måste planeras från gästgivargård till gästgivargård och med den högsta möjliga farten av en mil i timmen.

1. Se E. E. Malmgren, Fräsegårdar i Sjuhäradsbygden, Ulricehamn 1961, sid. 53.
2. Se Lars Levander: Landsväg, krog och marknad. Stockholm 1935.
3. Tryckt i översättning av Fr. B. Cöster i Stockholm 1834.
4. Lantmäteristyrelsens arkiv Älvsborgs län Marbäck 16³.
5. Lantmäteristyrelsens arkiv Älvsborgs län Marbäck 16⁴.
6. Lantmäteristyrelsens arkiv Älvsborgs län Marbäck 16⁴.
7. Lantmäteristyrelsens arkiv Älvsborgs län Marbäck 16⁹.
8. Lantmäteristyrelsens arkiv Älvsborgs län Marbäck 16⁹.

Bild 2 och 3 Lantmäteristyrelsens arkiv, övriga Nord. Mus.

S Ö D R A Å S A R P S K Y R K A

BILDER MED TEXT AV ÅKE NISBETH

Under medeltidens första århundraden uppfördes ett stort antal kyrkor i Västergötland. Ingen av dessa har emellertid bevarats till våra dagar i ursprungligt skick. Nästan varje generation har gjort sina insatser för att försköna och förbättra kyrkorna. Mestadels sökte man bevara den gamla kyrkan och på olika sätt anpassa den efter gudstjänstlivets och liturgins förändringar och de växlande moder som under århundradenas lopp präglat kyrkorummets gestaltning och utsmyckning. De romanska kyrkornas strama enkelhet fick således redan under medeltidens senare del vika för en allt rikare utsmyckning. Reformationen medförde givetvis också förändringar även om vi måste konstatera att de sällan var så genomgripande som man skulle ha kunnat vänta sig. 1700-talet, präglat av sådana motsatser som pietism och neologi, kom med allt kraftigare ingrepp i de gamla kyrkorna. Den stora befolkningstillväxten mot slutet av detta århundrade och under 1800-talet framtvängde slutligen i många församlingar radikalare lösningar: medeltidskyrkorna revs och ersattes med helt nya kyrkor av tillräcklig storlek, anpassade efter tidens liturgiska idéer. Södra Åsarps kyrka undgick lyckligtvis detta öde och framstår nu som en av de märkligare bland landskapets romanska kyrkor.

Långhuset och det smalare, i öster rakt avslutade koret, utgör kyrkans äldsta delar. Yngst är sakristian vid korets nordvägg, uppförd år 1928, medan vapenhuset vid långhusets västgavel fick sin nuvarande utformning under 1800-talets förra hälft. Den ursprungliga kyrkans planlösning förekommer redan i de äldsta av Västergötlands kyrkor. För Södra Åsarps del torde en datering till 1100-talets slut eller 1200-talets början vara den mest sannolika. Åtskilliga ombyggnader under medeltiden och senare har emellertid på flera punkter väsentligt förändrat kyrkorummets karaktär. Korets tunnvalv av sten torde således ha tillkommit under 1400-talet, medan långhusets trätunnvalv är ändå senare, i sitt nuvarande skick från 1800-talets förra hälft. Ursprungligen torde såväl långhus som kor ha haft plana innertak av trä eller helt saknat innertak så att takstolen varit synlig. Endast ett fönster, korets sydfönster, har bevarat sin medeltida form, övriga har förstörats eller helt nyupptagits under 1800-talet. Bland inventarierna kan särskilt nämnas predikstolen, uppsatt år 1744, och gjord av bildhuggaren Anders Ekeberg i Gränna, som dock avled innan den var fullt färdig. Ett tillskott från detta sekel är glasmålningen från år 1929 i östfönstret, utförd efter en kartong av Axel Eldh.

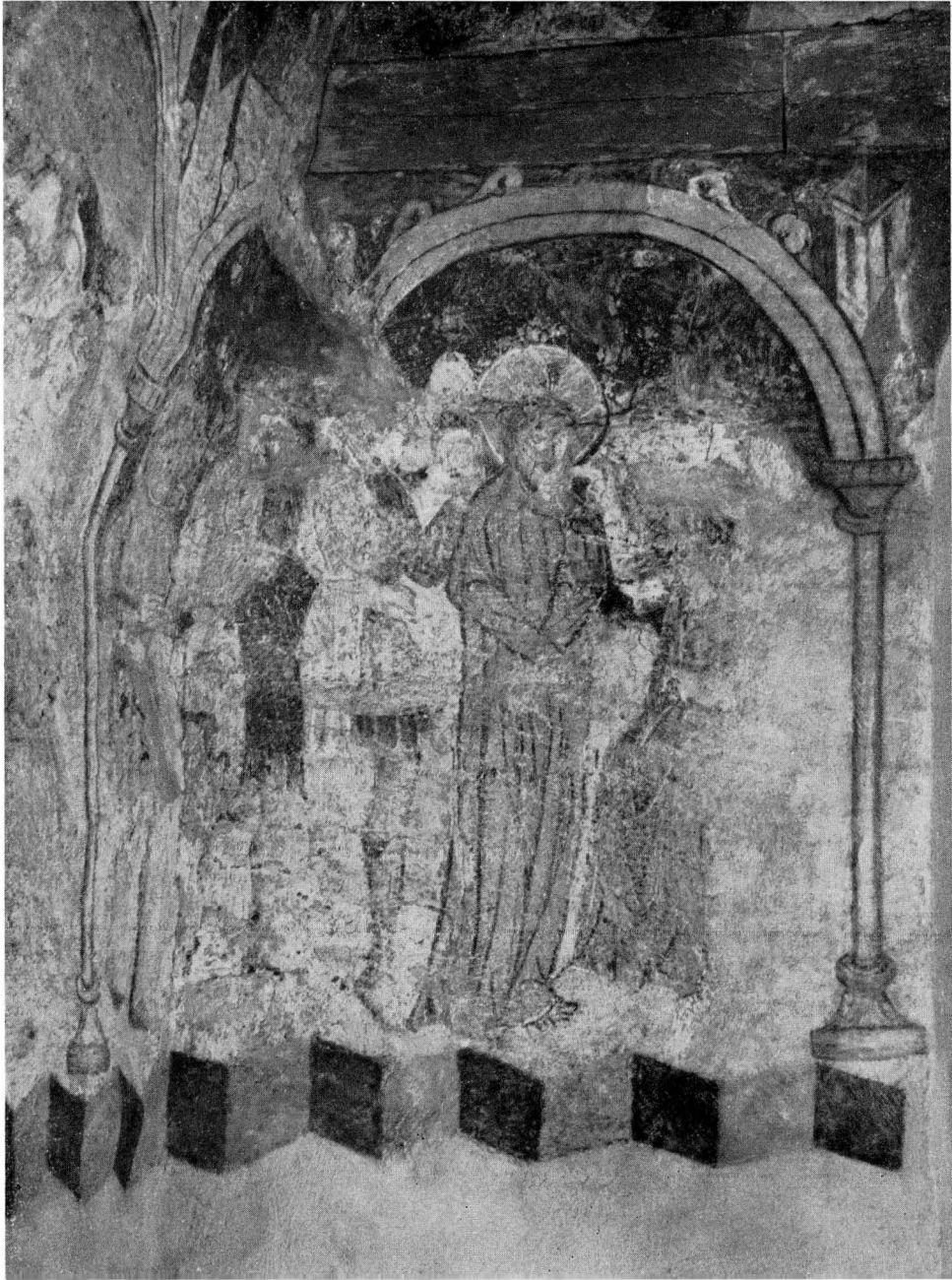

Långhuset var under medeltiden ett sparsamt utsmyckat och möblerat rum. Först under nyare tid tillkom fast bänkinredning, läktare och orgel. Bänkinredningen fick sin nuvarande utformning vid den genomgripande restaurering som kyrkan undergick år 1933. Läktaren i väster byggdes under 1700-talet men är delvis förändrad under 1800-talet. Orgeln tillkom först under 1800-talet.

I samband med uppförandet av sakristian år 1928 konstaterades att kyrkan var försedd med medeltida kalkmålningar, men först i samband med 1933 års restaurering frilades de i sin helhet och konserverades. Tyvärr är de illa skadade. Av långhusets målningar återstår endast enstaka fragment, medan korets är bättre bevarade. Målningarna, som hör till Västergötlands värdefullaste, kan dateras till tiden omkr. 1430—1460. I såväl koret som i långhuset förekommer på samtliga väggar en arkadräcka, där varje båge innehåller en figurscen. Korets målningar har helt ägnats åt Kristi lidandes historia. På denna bild av korets sydvägg (med dess medeltida fönster) och angränsande del av östväggen ser vi bl. a. Gisslandet (längst t. v.) och Törnekröningen (t. h. om fönstret). Vi skymtar också en del av korvalvets dekor av mjukt slingrande bladrankor.

I korets nordöstra hörn finns denna scen som föreställer Kristus inför Pilatus. En skara knektar i tidstypiska, tvåfärgade dräkter, för fram den bundne Kristus inför Pilatus. När korets östfönster förstörades under 1800-talet spolierades tyvärr delar av denna scen liksom av scenen söder om fönstret. För att i någon mån återställa helhetsintrycket gjordes därför vissa kompletteringar vid restaureringen år 1933, bl. a. av själva arkaden.

Senare tiders ingrepp i långhusets murar, främst förändringar av fönstrens storlek och placering, har svårt skadat de medeltida målningarna. De fragment som bevarats är i gengäld nästan helt orörda och ger oss bättre än övriga partier möjligheter att studera målningarnas stil och karaktär. Kristi barndomshistoria har fått lämna motiv till långhusmålningarnas arkadscener. På denna bild som återger en detalj av sydväggens målningar kan vi skönja resterna av en scen som sannolikt föreställer de tre vise männen (längst till höger) som tillbedjer Jesus-barnet (något till vänster om bildens mitt).

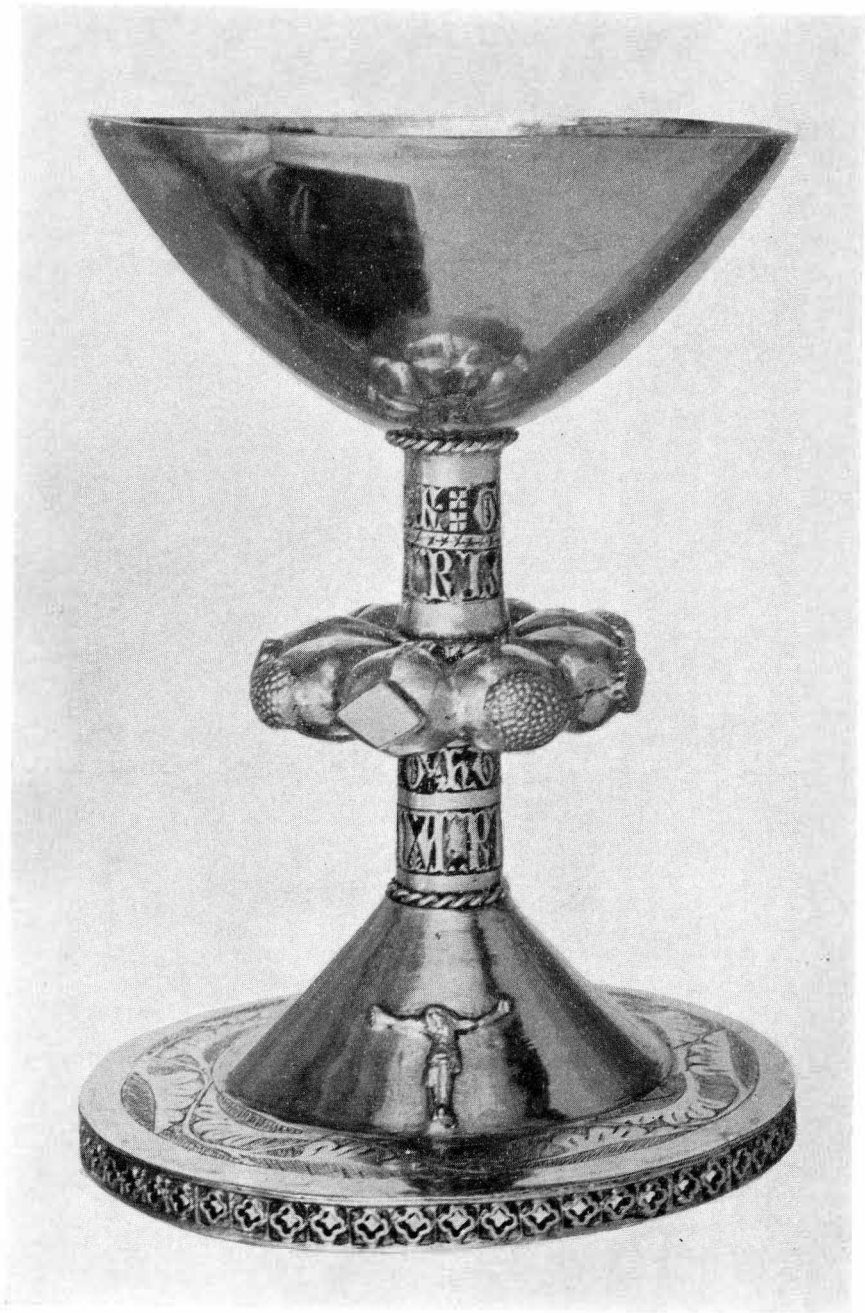
Av huvudparten av långhusmålningarnas scener återstår endast enstaka figurer, så t.ex. denne gamle man på sydväggen, där vi kan studera målarens karaktäristiska sätt att teckna ansikten och händer. Andra scener, bl.a. en figurrik framställning av Kristus bland de skriftlärde i templet, innehåller åtskilliga detaljer som hjälper oss att datera målningarna och placera in dem i deras konsthistoriska sammanhang.

Kyrkans äldsta bevarade inredningsföremål är dopfunten av sandsten, nu placerad i långhusets sydöstra hörn. Dess cuppa (skål) pryds bl. a. med en bild av den korsfäste Kristus och en skara symboliska djurbilder, bl. a. lejon och fåglar. En säker tolkning av dessa djurbilder är svår att ge, möjligen skall dock lejonen symbolisera de onda makterna (djävulen), fåglarna människosjälar, som söker undfly det onda och tar sin tillflykt till den korsfäste Kristus, som erbjuder den enda säkra hjälpen mot ondskans angrepp. Funten torde vara i stort sett samtida med kyrkans äldsta delar och kan således dateras till 1100-talets senare hälft eller tiden omkr. 1200.

Vid Gustav Vasas reduktion av kyrkligt silver, kvarlämnades i allmänhet i varje kyrka en omgång nattvardskärl. Ett stort antal medeltida kalkar och patener finns därför fortfarande i behåll. Från Södra Åsarp har bevarats denna kalk jämte tillhörande patén, som båda, bl. a. med ledning av den graverade dekoren (på kalken bladrankor, bokstäver, på patenen bl. a. en bild av Agnus Dei) kan dateras till 1300-talets senare del. Nattvardskärlen såldes år 1871 till Statens historiska museum och undgick härigenom ödet att nedsmältas eller kraftigt omgestaltas.

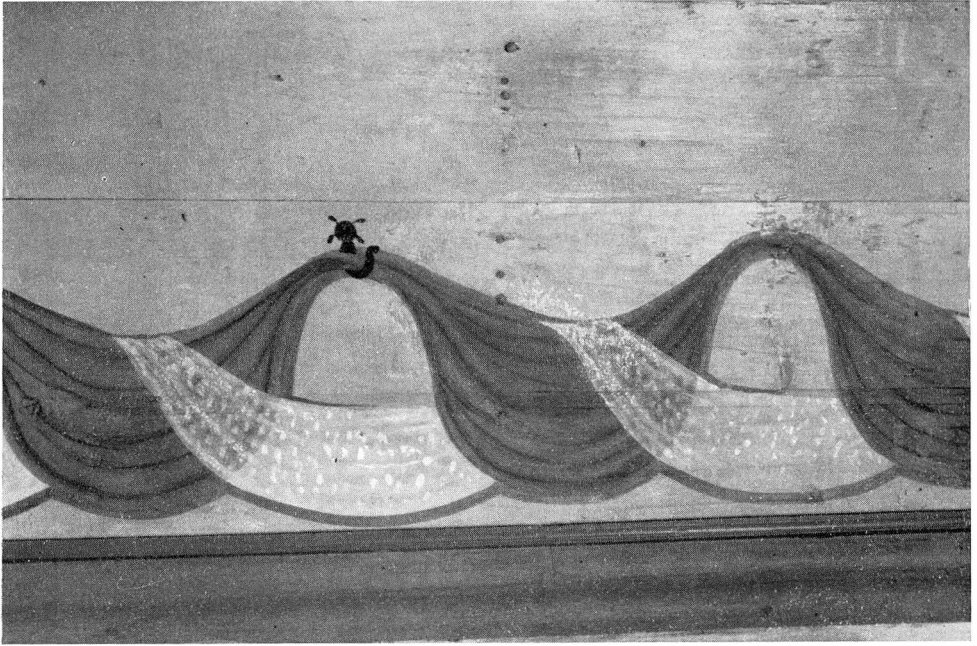

Den 10 juli 1740 utfärdade Kungl. kommerskollegium privilegier för Limmareds glasbruk i Södra Åsarps socken. Bruket, som är landets äldsta ännu existerande, har under sin drygt 200-åriga tillvaro upplevt skiftande öden. I våra dagar tillverkas uteslutande emballageglas, medan under 1700- och 1800-talen produktionen varit betydligt mera mångskiftande. Naturligt är att brukets produkter också fann sin väg till sockenkyrkan. Redan under 1700-talet fick kyrkan således emottaga bl.a. en ljuskrona, några ljusstakar och en oblatask. Tyvärr har flertalet av dessa föremål förstörts. Ljusstaken på denna sida, i enkla, tidlösa former, torde härstamma från 1700-talet eller 1800-talets förra hälft.

Det kanske främsta exemplet på glasblåsarnas skaparförmåga och fantasi är denna rikt dekorerade ljusstake. Den erinrar starkt om en ljuskrona i Mossebo kyrka, utförd av hyttmästaren Svante Schmidt vid mitten av 1850-talet och är därför sannolikt utförd av denne vid ungefär samma tid fastän den till sin typ och i sin dekor har betydligt äldre anor.

I stort sett varje generation har lämnat sina bidrag till kyrkans utformning och utsmyckning. Under 1800-talet gick man delvis mera hårdhänt fram med den gamla kyrkan än tidigare. Således revs bågen mellan långhus och kor (den återställdes vid 1933 års restaurering), fönstren förstörades för att göra kyrkan ljusare o. s. v. Det enkla trätunnvalvet i långhuset försågs år 1840 av målaren Löfstedt med denna tidstypiska och karaktäristiska dekor: ett draperiarrangement i rött och vitt, där målaren bemödat sig om att så naturalistiskt som möjligt återge de två tygsorterna, ja t. o. m. de krokar, på vilka draperiet skall låtas vara upphängt.

Samtliga bilder tagna av Wernlunds Hovfoto, Borås, utom sid. 75, 82, 84 och 86 ur Borås Museums arkiv samt sid. 83 ATA.

HUR MAN FIRADE BRÖLLOP ÅR 1856 I GÖLINGSTORP

SKILDRADE AV EN DELTAGARE

Sommaren 1856 vistades jag hos ett par goda vänner, bror och syster, på landet några mil från Jönköping och blef då tillsammans med dem bjuden på bröllop till deras släktingar, boende i en angränsande socken i Westergötland. Brudgummen var kusin till mina vänner. Bruden härstammade från en förmögen och ansedd bonde-släkt. Både brudens och brudgummens fäder hade i yngre dagar varit handlande och haft sin handel i Norrland och Dalarne och på densamme förtjenat en ganska solid förmögenhet. På gamla dagar hade de slagit sig till ro på sina fäderneärfda gårdar och återgått till jordbrukarnes klass, och nu skulle barnen deras, som sagt är, fira bröllop. Detta skulle försiggå på i orten brukligt gammaldags vis, och jag, såsom varande stadsbarn, hade aldrig varit med om något sådant och glädde mig mycket åt att få vara med.

Bröllopet skulle stå en tisdag, straxt efter midsommar, och vigseln försiggå före middag. Som vi hade lång väg till bröllopgården måste vi resa tidigt på morgonen, hälst som vi voro bjudna att äta frukost i brudgummens hem, dit vi hade en och en half mil och sedan lika långt till brudens hem. Wederbörligen utrustade med en väldig "förning" bestående af ostkaka, sockerkaka, hvete-kakor samt bakelser och småbröd af flera sorter och dertill en nyfiskad gädda, välgande 20 pund, begåfvo vi oss af i arla morgonstund och kommo i god tid fram till brudgummens föräldrahem, der frukostbordet stod färdigt och vi på de hjertligaste välkomnades af brudgummens fader, en hedersman i ordets fulla bemärkelse, samt

dottern, som förestod hushållet efter moderns död. I det gästfria hemmet voro, förutom brudgummen, tvenne yngre bröder den gamle fadern behjelpiga att sköta gårdsbruket.

Efter intagen frukost voro vi alla redo att sätta oss upp i de redan framkörda åkdonen, der vi placerades par om par. I första åkdonet, en vagn med två säten, åkte brudgummen och hans far i framsätet, bakom dem sutto tvenne spelmän med hvar sin klarinett, hvilka de trakterade med lif och lust vid affärden och sedan vid hvarje ställe vi passerade stämde upp sina ljufliga toner. Wid hvarje stuga voro s. k. brudgränar uppsatta och vid alla grindar äreportar, klädda med löf och blommor. Detta hela vägen mellan brudgummens och brudens hem. Wid alla gårdar och vägar tillstötte åkdon med bröllopgäster, deribland prosten och prostinnan från brudgummens församling, så att då vi kommo fram voro vi en lång rad, alltjemt med musiken i spetsen. När vi sedan hunnit skölja dammet af oss och blefvo i ordning, bjöds det på kaffe, både mycket och gott, hvarefter vi ungdomar begåfvo oss till en annan byggnad för att hämta bruden, som der, biträdd af prostinnan i brudens församling, iklädt sig bröllopskläderna.

Sedan vi nu ordnats parvis, tärnor och marskalkar, satte vi i gång, bruden förd af sin far och spelmännen i spetsen. Öfver ingången till den större byggnaden var uppförd en vacker äreport i form af ett tempel. Der mötte brudgummen förd af sin far och mottog sin brud. I öfra våningen stod församlingens kyrkoherde tillreds vid kullerstolarne jemte 4 unga gossar, som höllo pällen öfver brudparet och vigseln försiggick i vanlig ordning. I undre salen stod nu middagsbordet tillreds, fullsatt med tårtor, sockerkakor och bakelsefat, samt vid båda ändarne af det i hästskoform dukade bordet en väldig dryckeskanna af gammalt silfver med en karolin på det tunga locket och runda kulor, stora som små äpplen, till fötter. Båda kannorna voro fyllda med hembryggat fradgande öl, hvilket flitigt tömdes och lika flitigt fylldes igen. Midt på bordet tronade en stor krokan, utgörande en del af förningen, och som burits i en klädkorg från

staden af tvenne personer. Rätterna voro många och bastanta, men innan någon fick smaka en smula af välfägnaden steg värden upp och bad gästerna vara välkomna och förklarade, att ingen som ville vara hans vän fick försöka att lemna bröllopsgården före lördagen.

Under middagens lopp höllos tal med ty åtföljande skålar i oändlighet. Till sist gick en tallrik omkring och en insamling gjordes till de fattige i socknen. När middagen ändteligen efter flera timmars ätande var slut, blef det en liten rast medan kaffe dracks, sedan tog dansen vid. Det var dock endast bruden som skulle ta en sväng med alla de manliga gästerna, först med far och svärfar några hvarf, hvilka båda vid dansens slut tryckte ett par större sedlar i hennes hand, derefter blef det smågrarnas tur, hvilka alla tryckte en 100 kr sedel i hennes hand. Sedan blef det öfriga släktingar, kusiner, morbröder, som också i tur och ordning lemnade ett kontant vedermåle till tack för dansen. Ingen gaf mindre än 50 kr. När nu hela raden af släkten var genomgången, blef det de öfriga gästernas tur, dessa voro naturligtvis ej så frikostiga, men ingen gaf mindre än en tia banko (eller 15 kr).

Medan dansen pågick hade ett bord blifvit framsatt. Wid detta togo de båda prostarne plats, försedda med ett ark papper och penna, och efter hvarje dans lade bruden de pengar hon erhållit på bordet, och prostarne tecknade upp hvad hvar och en gifvit. Huru inbringande dansen än var, blef bruden alldeles uppgifven af trötthet, ty de unga männen nöjde sig ej med att som de äldre göra ett par svängar utan drog bruden med i en hvirflande polska, så att hon mellan hvarje dans måste springa in i nästa rum och få sig en dosis Hoffmans o. Phalsy droppar samt kasta sig ett par sekunder på soffan för att kunna hålla ut. När nu bruden dansat med alla, räknade prosten igenom penningehögen, hvilken befanns innehålla mycket öfver tusen kr, och tillkännagaf äfven huru mycket hvar och en gifvit.

Nu skulle kronan dansas af bruden, alla flickorna togo nu i ring omkring henne och började dansa rundt. Bruden, med förbundna

ögon, skulle taga fatt i någon af de dansande och sätta kronan på hennes hufvud. Sedan detta skedt, togo de gifta kvinnorna i ring kring flickorna, och skulle under skratt och skämt söka rycka bruden från flickorna, hvilka ifrigt sökte hålla henne qvar. Detta lyckades dock icke, i synnerhet som bruden sjelf hjälpte till att komma ur flickornas ring. Men hett gick det till med försvaret å ömse sidor och det var ej så noga om en klädningssöm eller kjol skulle ryckas lös under striden. Det blef nu brudgummens tur att gå igenom samma pers och med samma resultat. Det hade nu blifvit sent på natten, och som prestherrskapet ville resa, serverades nu en grundlig supé, hvarefter deras hästar kördes fram, och prostinnan som klädt bruden, aftackades vederbörligen och begåfvades med en riklig dusör samt en god del af gästernas medhafda ”förningar”. Sedan presterna rest blef dansen allmän, och medan den pågick passade min väninna och jag i sällskap med brudgummens syster på att gå och taga all ”förningen” i betraktande. I ett stort rum i öfre våningen voro dessa uppdukade på ett bord, som räckte genom hela rummet och och på flera bord vid sidorna och bestod af, förutom högar af bröd, hvetekakor, stora som grynsåll, sockerkakor, gräddkakor, ostkakor, stora bunkar med sötost, skålar med bakverk af alla slag, bricker med konfekt och slutligen bastantare saker, såsom ostar, kalf- och fårstekar, smör och Gud vete allt hvad der fanns. När vi beundrat och förundrat oss öfver alla Guds gåfvor, som var uppradade der, var det ljusan dag, och de dansande såväl som spelmännen började tröttna.

Wi blefvo alltså af värdinnorna visade till våra sofrum. Vi flickor i ett rum med flera sängar, och för dem som dessa ej räckte till åt var bäddat syskonsäng på golfvet. Hvar alla öfriga gäster logerade vet jag inte, men det var nog sörjt för dem också, och solen stod högt på himmelen då vi kröpo till kojs. Det dröjde dock länge innan vi kunde somna, ty skämt och skratt höll oss vakna i det längsta.

Slutligen tog dock Jon Blund öfverhand, och vi somnade ljufligt

och sött. Klockan var då nära 5 på morgonen, men vi hade icke sofvit många timmar, då vi väcktes af bruden sjelf, bärande en välförsedd kaffebricka, och värdinnorna bärande det delikataste småbröd. Sedan detta var inmundigat var det att skynda på med påklädningen, emedan "förfrukosten" redan stod framdukad och bestod af hvarjehanda kallskuret, stufvat kalvkött, ostkaka m. m. Sedan var det att fördrifva tiden på bästa möjliga sätt, tills den rigtiga frukosten serverades vid tolvtiden. Som vi hela tiden gynnades af det härligaste väder, kunde vi hela dagarne vistas ute i det fria, sysselsättande oss med lekar och upptåg af alla slag, hvarvid ej förfriskningar fattades. Kaffe, vin och punsch bjöds omväxlande. När sedan fram på aftonen en bastant middag var afäten, började dansen ånyo och fortsatte till efter midnatt. Mina vänner och jag hade vårt största nöje af att, inkrupna i ett hörn, sitta och titta på dansen och på spelmännen som halfsofvande gned sina fioler än på strängarne än bakom dem. På samma sätt gick det till alla dagar undantagandes tredje dagen, då det föreslogs af någon att göra en tur till en hälso-brunn, som fanns på ej så långt afstånd. Detta förslag antogs med nöje af alla de unga och i god tid voro vi i ordning att begifva oss i väg. Med spelmännen i första åkdonet jemte brudparet, kommo vi andra efter, par om par, åkande fram till brunnsalongen till brunns-gästernas stora förnöjelse. Der blef det både dans och traktering öfver lag af medförda förråd. Efter en glad dag kommo vi åter till bröllopgården fram på aftonen, der middagsbordet stod färdigt med både mycken och god mat.

Efter en liten hvila och sedan kaffe druckits började lekar och dans igen, men som vi nu litet hvar började vara trötta och längta hem, slutade vi tidigare än vanligt och begåfvo oss till sängs för att vara i ordning nästa morgon för hemresan. Men så lätt gick det dock icke för sig att komma i väg, först måste en grundlig frukost intagas, kaffe drickas m. m. Under tiden steg en af de äldre gubbarne upp och tackade å alla gästernas vägnar för godt kalas och riklig traktering samt vädjade till samtliga gästerna om det ej vore lämp-

ligt att med en liten drickespenning ersätta "Kocken" för all ospard möda och för alla nätter hon fått vaka för vår skull. Detta fann alla vara rätt och billigt, och trots världens protester togs en tallrik fram och hvar och en lade sin lilla penninggåfva derpå. Nu inkallades "Kocken", som befanns vara en äldre enkefru, som biträdde med sin kokkonst vid alla högtidliga tillfällen inom socknen, hon aftackades nu med en skål och ett litet tal och fick mottaga gästernas kontanta erkänsla för sina besvär.

Nu voro åkdonen framkörda och vi efter vederbörligt afsked resklädda och redo att sätta oss upp, och det gjorde vi visserligen, men tror någon att vi fingo resa så med detsamma? Nej först skulle våra körsvenner in och ha "färdknäppen", som bestod af en rykande toddy midt på blanka förmiddagen, och medan vi fruntimmer väntade kommo värdar och värdinnor och bjödo på punsch, vin och konfekt samt stycken af krokanen, som nu var nedbruten. Efter mer än en timmas väntan kommo äntligen våra körsvenner, och vi fingo lemna bröllopsgården och dess gästfria värdfolk, och vi drogo en lättnadens suck när hästarne sattes i gång och vi under hurrarop från de kvarvarande lemnade gården.

Nu troddes att allt var slut, men långt derifrån. Vid vår afresa hade värdarne stuckit ned en butelj punsch i hvarje åkdon, som våra körsvenner skulle spendera ut under vägen till alla som "gjort grannt" med granar och äreportar. Vid hvarje stuga vi åkte förbi skulle nu våra kavaljerer ur åkdonen och in för att traktera de inneboende. Dessa hade emellertid gömt sig och måste sökas bakom dörrar och skåp samt nödgas och trugas och dragas med våld fram för att hålla till godo med trakteringen. Det ansågs nemligen ej höra till god uppfostran att utan krus hålla till godo. Detta upprepades vid hvarje stuga, så att det dröjde till midt på natten innan vi kommo till brudgummens f. d. hem. Efter att ha hvilat hästen der en stund fingo vi änteligen på allvar anträda hemfärden. Solen var dock uppe då vi den vackra sommarmorgonen fingo krypa i säng och, som det till på köpet var söndag, riktigt ostörda hvila ut.

Så lyckliga voro de ej i bröllopsgården, ty der skulle torpare, tjänstefolket, värdar och värdinnor ha ”efterkalas”, och det dröjde nog veckan ut innan det blef hvila och ro för dem. Ja så var det ändteligen slut. Roligt hade det nog varit men ”långsamhet gör ledsamhet” heter det, och så var det med detta.

*

Berättelsen har ställts till förfogande av fru Effie (Josefina Eufemia) Österlund, dotter till brudparet. Hon fyllde den 15 sept. 1963 99 år och firade sin födelsedag på Näbbagården i Gölingstorp. Hon bor nu på Västergården, Tranemo.

Händelsen är skildrad av fru Eleonora Ericsson i Unnaryd, hon var moder till Oscar Ericsson därstädes. Brudparet var Nils *Salomon* Carlsson, född i Gölingstorp 1825, död på Lagmanshaga 1884, och Emma Sofia Sandlund från Tokared i Strängsered, född 18/5 1829, död 31/12 1879. De bosatte sig först i Tokared och sedan på Lagmanshaga. Brudgummens fader var Svenning Carlson, född i Gölingstorp 1791 och död där 1869. Han var gift med Maria Stina Hulander, född i Hulared 1799, död 1852. Dottern som förestod hemmet efter faderns död var Josefina *Wilhelmina*, född 5/6 1830, död ogift 1903. Brudgummens yngre bröder var *Jacob* Ludvig, född 21/12 1827, död 1/10 1874, och Oscar, född 6/3 1836 och död ogift 3/11 1903. Svenning Carlson ägde hela Gölingstorp Norregården och 1/4 mtl Näbbagården. Hans far Carl Nilsson var född i Kättsjö 13/12 1757, död i Gölingstorp 19/12 1827, modern Elisa Mårtensdotter var född i Gölingstorp (Sörgården) 25/11 1758 och dog 30/5 1848.

Vigselpresten hette Anders Essén, han var född i Essunga 1801 och kom till Hössna 1836, han blev prost 1845 och dog 1875. Essén var på sin tid en mycket bemärkt prästman. Prostinnan som klädde bruden var Ingegärd Elisabeth Essén, född 1818, gift 1836, död 1906. Hon var dotter till fältprosten, kyrkoherden i Borås, Anders

Bjursten och Johanna Helena, f. Borgström. Prästen i brudgummens
hempastorat, alltså Dalstorp, var W. Chronander, som var kyrko-
herde i Dalstorp 1855—58. Han ligger begravnen på Dalstorps gamla
kyrkogård under en vit marmorpelare.

Dessa uppgifter lämnade av fru Olga Jacobsson, Näbbagården,
Gölingstorp.

NOTISER

FRÅN LIMMAREDS GLASBRUK

AV

I. VALLIN

Annu för ett tjugotal år sedan kunde man på den av höga träd skuggade bruksgatan i Limmared möta en fora förspänd med oxar. Nu, ett par årtionden senare passerar man genom samhället på en bred asfalterad gata, till största delen kantad av modern bebyggelse. Kommer man från norr till samhället reser sig en ås på vänster sida om vägen nära intill gatan. På åsryggen står barrskogen fortfarande tät även om bebyggelsen fortsätter på andra sidan krönet. En skogsremsa kommer att finnas kvar här. Den har av bruket skänkts till ortens hembygdsförening och hit har man flyttat ett av de äldsta glasmästarhusen. På andra sidan vägen domineras infarten till samhället av glasbrukets stora anläggning. Synlig vida omkring är den stora betongflaskan, ett slags silo där man förvarar råmateriel för glastillverkningen. Väster om samhället är marken jämn och slät och övergår i ett utdikad mossområde, som nu sedan ett åttiotal år är uppodlat. Här löper också de järnvägar, som passerar Limmared. Det är Borås—Alvesta, Falköping—Landeryd och den numera nedlagda Limmared—Axelfors järnväg.

Limmared är Sveriges äldsta i gång varande glasbruk. Den 10 juli 1740 är den resolution daterad, vari Riksens Commercie Collegium lämnade tillstånd åt Gustaf Ruthensparre att: ”wid des uti Elfsborgs Lähn, Kinds Härad och Tranemo Socken belägna Säteri Limmare få inrätta ett Glasbruk.” Bruket torde ganska snart ha kommit i gång

och även funnit avsättning för sina tillverkningar. Carl von Linné berättar i sin Västgötaresa från besöket i Göteborg den 12 juli 1746: ”Thee-koppar ifrån Limmare glasbruk sågos gjorde af hwitt glas, så artigt, at de icke allenast täflade med de Chinesiska til formen, utan wida öfwergingo dem i finhet, uthärdade hett watten, och blefwo mindre hete, än andre glas.” Troligen inköpte Linné några sådana koppar, ty enligt uppgift ha ättlingar till honom ännu i sin ägo ett tefat av glas.

Limmared är inte det första glasbruk som funnits i Sverige. I sin ansökan omnämner Ruthensparre att det var lång väg att frakta glaset från Stockholm eller Skåne. De båda glasbruk, som funnos där har emellertid upphört, och Kosta, det äldsta i Småland, är ett år yngre.

Glaset såldes genom s. k. Glashandlare eller glasförare. En bunt tryckta cirkulär från 1800-talets början till respäss åt dessa glasknallar finns bevarade i Borås museums arkiv tillsammans med andra papper från glasbruket. Den tryckta texten lyder:

..... från Socken i Elfsborgs Län, har härstädes utbekommit åtskillige sorter hwitt och grönt Glas, att dermed begifwa sig inom Län, dels som betingat och dels till instundande Marknader, och som nämnde är uti rätta ärender stadd, så begäres wänligen hos dem som på wägfärande uppsigt hafwa, det måtte han få fritt och obehindradt passera.

Limmareds Glasbruk den 18

Under september månad år 1806 utfärdades enligt en journal 154 glaspäss i Borås, därav 5 stycken för kvinnor: en änka och fyra husturur, som följde sina män. De flesta begärde pass för flera landskap. Pass utfärdades två gånger om året, dels i januari, dels i september månad och gäller för ett år, varefter de inlevereras och ny ansökan göres. De flesta passen utfärdades i september. Januari 1806 hade endast 16 pass utlämnats, 11 från Länghem, 2 Dannike, 1 Revesjö, 1 Sexdrega och 1 från Tvärreds socken.

Följande sammanställning visar hur många som 1806 begärde pass till de olika landskapen och att det var större delen av vårt land som besöktes av glasknallarna ifrån Limmared:

Skåne	108	Västerbotten	1	Hälsingland	11
Småland	119	Blekinge	50	Halland	90
Bohuslän	26	Västergötland	49	Nerike	55
Östergötland	80	Göteborg	2	Västmanland	29
Uppland	35	Bergslagen	19	Södermanland	56
Gästrikland	12	Dalarna	11	Värmland	4
				Ångermanland	1

De flesta av dessa glasknallar var hemma i Länghem socken, men inte mindre än femton socknar förekommer som hemort för handlarna, alla i Kinds härad med undantag för en, som kommer från Väckelsång i Småland:

Länghem	44 st	Dannike	25 st	Hillared	11 st
Månstad	10	Tranemo	9	Ullasjö	14
Finnekumla	3	Hulared	6	Sexdrega	10
Gällstad	1	S. Åsarp	10	Tvärred	5
Ljushult	4	Revesjö	1	Väckelsång	1

Det skulle vara roligt att följa glashandlarna på deras resor. På dåtidens dåliga vägar måste det ha varit ganska besvärligt att frakta så ömtåligt gods som glas. Det packades i torvströ och halm, och i räkenskaperna förekommer ofta poster som betalats för ”inbindning av glas”. Många handlade tydligen inte enbart med glasvaror. Ett utdrag ur mantalslängden för år 1806 upptar bl. a. följande: Glas-handlare:

Carl Lund med Hustru. Hästhandel och Fickuhr.

Andreas Åsberg från Åsarp.

Fred. Kindberg med Hustru. Hästhandel och Fickuhr.

Jonas Lindahl med Hustru. Hästhandel och Fickuhr.

Elias Österman med Hustru. Hästhandel och Fickuhr.

Peter Hedenberg med Hustru. Hästhandel och Fickuhr.

Andreas Hedenberg med Hustru. Hästhandel och Fickuhr.

Limmared ut supra.

Carl Haraldsén

De sex Glashandlare Lösa själfva Pass i Wenersborg och den 7:de som är Andreas Åsberg, för honom reqvireras på samma orter, jag förra gången uppgaf, då hans Pass öfwersändes. Som är Småland, Östergötland, Skaraborgs Län och Skåne.

I privilegiebrevet 1740 framhålles att man funnit att vid Limmareds säteri fanns tillgång på behöfligt materiel för glastillverkningen såsom kvarts, skog, pottaska m. m. Bönderna på de under säteriet lydande frälshemmanen fick, sedan bruket kommit i gång, i stället för kontant skatt leverera småved till glasbruket. 16 gårdar i Tranemo och Åsarps socknar skulle t. ex. 1795 tillsammans lämna 615 2/3 famnar småved.

Med pottaskan hade man däremot vissa svårigheter. Sedan Ruthensparre avlidit 1749 drevs glasbruket några år av hans änka Anna Magdalena Ruuth. Hon fick 1755 tillåtelse att årligen inköpa 8 à 10 centner pottaska i Jönköping. 5 år senare övertogs bruket av hennes måg Gustaf Grubbe, och han skriver 1775 till dåvarande landshövdingen Törne och beklagar sig över att dennes företrädare Cederström år 1773 utfärdat förbud mot ”påtaskebränning på Kronoallmanningen Gielaweden.” Förbudet upphävdes också så tillvida att ”det samma endast sträcker sig till den bränning som i Gielaweden föröwas å Bok utan Konungens Befallningshafwandes tillstånd och Jägeribetjäningens utsyning; men då någon fått någon eller några Bokar i sådan laglikmätig ordning för sig utstämplade till slikt behof, må han utan hinder af ofwan nämnda förbud påtaske bränningen eller tillwärkningen förrätta.”

Grubbes brev är snirklat och underdånigt och ett återgivande därav kan kanske ha sitt intresse, som avslutning på notiserna ur de gamla glasbrukspapperen:

Hög Wälborne Herr Lanshöfdinge och Riddaren
af Kongl. Majjts Swärds Orden.

Sedan den glada tidpunkt intreffat at ett Regerings sätt, som warit ricktat til Rikets upkomst och idoga Medborgares trefnad, men genom en inbördes skiliaktighet blifwitt ledd från dess egenteliga syftemål,

lyckeligen blifwit brackt i det skick, at Embetsmän, hwilka wården om Rikets hushåldning är anförtrodd kunna, utan Frucktan för enskilt agg utöfwa de plickter som deras Kall och Embeten af en och hwar fordrar. Så hafwa af en sådan lyckeligen återwunnen lagbunden frihet redan de ymnogaste Fruckter blifwit skördade. Ibland hwilka det uppväcker hwar och ens, af Länens Inwånare, wördnad och tilgifwenhet för deras berömmeliga Höfdingar och wårda Styresmän, då de, oacktadt deras öfrige nog wicktige giöromål, likwäl sträcka deras omsorg til den hushållning som befordrar enskilt och almänt wähl, samt med Egen närwaro hålla ospart at inhämta hwad brister och swårigheter som thy i vägen ligga för at kunna them så mycket snarare afhjelpa.

Jag hade skattat det för en särdeles förmåhn, om iag eij hindrad å then ort, hwaräst mitt Embete kräfier en stundelig närwaro, fått den lyckan at wid Hög Wälborne Herr Lanshöfdingen och Riddarens resa i lähnet fägna mig öfwer H. H. Lanshöfdingens angenäma besök å Limareds gård och Glasbruk, då jag äfwen eij kunnat sakna tilfälle at munteligen föredraga de beswärligheter som möta mig at fortsätta glas tilwärcningen med den drift som iag eliest önskade. Och derföre tackes H. H. Lanshöfdingen med benägenhet nu anse, at iag dermed beswärlig faller, i den wördsamma tilförsickt: at då det är en oumkulstötelig sanning at manufactoriernes tilwäxt och Flor i samma mohn tilskyndar en lansort förmåhner och nytta, som de syslosätter en mängd näringslösa medlemmar, rickta Kronans inträder, tilwäga bringa lindriga priser å oumgänglige wahror och förädla sådane ämnen hwilka eliest skulle blifwa onyttige, samt såmedelst öppna wäg för handel och en snäll rörelse. Hög Wälborne Herr Lans Höfdingen och Riddaren tacktes derutinnan mig, i anledning deraf med dess benägne Embets åtgärd understödia.

Min åstundan är wida skilgd ifrån at någon utj dess rättighet fördela. Jag syftar fast mera derhän at göra andras förmånlig jämte min Egen.

I sådant afseende ock emedan skog och aska äro basis eller grund-

ämnen för glasbruks idkande, och Jag, hwad det förra berörer nyttiar min enskilta, utan at hafwa haft af nöden tillita andras eller Sahlus skog. Men widkommande den senare eller askan, så har iag wähl warit föranlåten den af omkringliggande hemmans brukare som den af traak och windfällen samt fornade träd tilwärckat, mig tilhanda hwilken tilgång dock nu blifwit mig betagen i anseende til något utwärkadt förbud emot aske tilwärckning och afsalu å Tverreds almenninge Bokeskog. Ty har iag skolat wördsameligen anhålla at i den händelse något sådant förbud skulle existera, det så mycket mera måtte uphäfwas, dom då ej någon nyttig och wäxtelig tilgripes, hwilken gifwer mindre aska med fördubblat arbete utaf sig, utan endast sådan til aske brenning användes som ej til annat behof är tienlig, de ändamåhl derigenom winnes at en odugelig wahra giöres nyttig, hwilken eljest skulle gå förlorat, at skogen blir röigd och mehra beqwäm til wäxt, och at äfwen ett med kostnad anlagdt och för lähnet gagneligt wärck blir utj dess drift understödt, hwilket af sig sielf måste stanna och uphöra, så snart tilgång på det så nödwändiga wärckämnet aska felar.

I afwacktan af gunstig wilfarighet har den ähran med wördnad framlefwa Högwälborne Herr Lanshöfdingen och Riddarens

Ödmiuke tienare
Axel Gustaf Grubbe

MILITÄR BESTRAFFNINGSBOK PÅTRÄFFAD I MÅRDAKLEV

AV

I. VALLIN

Vid ett arvskifte i Mårdaklevs socken påträffades en del gamla böcker. Den äldsta är en anteckningsbok i pergamentband använd dels åren 1686 till 1698 för militära anteckningar, dels 1812 till 1815 för minnesanteckningar troligen av en resehandlare. Därutöver finns enstaka antekningar från 1700-talet avseende hushållsutgifter, hur man väver tömmar m. m.

Boken har tydligen från början utgjort en bestraffningsjournal vid något militärt förband. Varje uppslag har ett nummer och ett namn. Den utgör tydligen fortsättning på en annan volym, då det första bladet har namnet Kruhse och första uppslag nummer 67. Några blad saknas. I texten som avtryckes här upptages olika slag av förseelser och det straff som utmätts därför. Det kan gälla: försummat Kyrkan Bönedagen, Swarade Fältwäbeln näswist, stulit en kaka från marketenterskan, sålt sin livrem, stulit ett förkläde nere i staden, eller kort och gott: rymt. Straffen utgöres av ett varierande antal par spön, 12, 16, 24, eller straff med Trähästen i en eller flera timmar, någon timme på Pålen eller gatulopp igenom garnisonen, o. s. v.

Här återges bokens text:

- N:o 67 Kruhse
- N:o 68 Joens Åbärgh
- N:o 69 Swen Skårman
- N:o 70 Anders Hollström
- N:o 71 Corporal Swen Hagellbergh

- N:o 72 L a r s S i m m i n g
 A:o 1696 d. 8 Augustj feck Lars Simming 3 slagh uthaf Katten för han hade försummat Kiörckian Bönedagen
 A:o 1698 d. 7 Januarij fick han 16 par Spön för han låtit förkomma för Jöns Fälltzberg En hallsduk gammal, som han haft att förwara.
 d. 24 D:to fick Simming 3 par Spöen för han swarade Fälltwäbel. Något Nässewith när han Commenderade honom på Reserf.
- N:o 73 A x e l J o r d
 A:o 1697 d. 16 November fick Axel Jord 12 pr Spöen för han hadhe stuhlit Een Kaka från Martenterskan.
 A:o 1698 d. 3 Januarij fick Axel 12 pr Spöen för han hade försatt sin hufdedyna.
- N:o 74 J o e n L m
 N:o 75 S v e n s s o n
 N:o 76 J o h a n B u h r e
 A:o 1697 d. 26 Juhlj fick Johan Buhre 12 pr Spön för han hade försatt af sin Mondering
 d. 12 Augustj fick han 16 par Spön för han hade stuhlit en yx i staden.
 d. 23 Decemb:r fick han 12 par Spöen för han hade försatt några Knappar uthur sin blå Räck.
 A:o 1698 d. 3 Januarij fick han 12 par Spöen för han hade sållt sina Brödh. Uthi Majj blef Johan Buhre afstraffat Medh 16 par Spön på Ellfzborg för han hade sållt bort sin Lijff Rem till en Landz Soldat.
- N:o 77 D
 N:o 78 O l o f M a l l m
 N:o 79 J o e n B r å b e r g h
 N:o 80 A n d e r s B ä r g
 A:o 1697 d. 5 Martij blef Anders Bärge afstraffadh för han försumt Kiörckian. medh een timma på Trähästen
- N:o 81 P e r P . . e t t e r . . . t
 N:o 82 S w e n N y m a n
 A:o 1696 d. 29 Juhlj blef Swen Nyman afstraffat medh Trähästen för han hadhe försummat arbethe.
- N:o 83 A n d e r s W ä s t g i ö t h e
 N:o 84 A m b i ö r n I e r p e
 A:o 1696 d. 29 Juhlj blef Ambiörn Ierpe afstraffad medh Trähästen för han hadhe försummat arbethe.
 A:o 1697 d. 2 Martij fick Ierpen 12 pr Spön för han föruth taget bröen och försållt dhem.
- N:o 85 A n d e r s F r ö b e r g h
 A:o 1698 d. 28 Martij fick Anders Fröbergh 24 par Spön för han hade stuhlit något nedher i stadhen ifrån en hustru.
 d. 18 Junij blef Fröbärgh afstraffad Medh 24 par Spön för han hade stuhlit ifrån Wachtmästaren En Kaka och blef dher hoos åtwarnat achta sigh wähl att intet kommer åftare igien.
- N:o 86 P e r R u d h m a r k

- N:o 87 Joen
 A:o 1697 d. 8 Augustj Blef Jon Skata afstraff:d med Trähästen för han hade försumt sigh att föllga medh när Måns Börgesson blef Begrafen.
 3 blad saknas (88, 89, 90)
- N:o 91 Corporal Erich Lindh
 A:o 1696 d. 17 Junij Lät Corporal. Erich Lindh en Karl uthaf Capit:e Hamilltons Compag:e liggia neder i Staden om Natten som hade Wacht. Blef den gången förskonter medh een timme på Påhlen och förmentes att se sig sigh före en annan gång.
 D. 21 Julj Stodh Corporal Lindh 4 timmar på Påhlen 2 tim:r hwar dagh för han hade försett sigh på sin wacht. (Senare tillskrivet: Grels Fougell Grelsens straff finnes på N:o 3, som han utstått för.)
- N:o 92 M å n s
- N:o 93 Trana
- N:o 94 Carl Korsbärgh
- N:o 95 Bengt Lästh
- N:o 96 Hemming Giermunsson
 A:o 1697 d. 16 December fick Hemming Giermunsson 12 par Spöen för han hade låtit bortkomma ett Brödh för Oluf Sturck som han under händers i förwar hade.
 A:o 1698 d. 17 Januarij fick Hemming 8 par Spön för han hade tagit Någon Kårf ifrån Per Uggl.
- N:o 97 Niels Lekander
 A:o 1696 d. 3 Julij fick Nills Lekander 4 Par Spön för han hade försummat sigh när som han war Commend:t medh prommen efter Stycken.
 d. 8 Augustj stodh Lekander 2 timm:r på Påhlen för han intet hadhe efterkommt befallning och lagat sine Klädher.
 A:o 1697 d. 2 Martij fick Lekander 12 par Spön för han föruth hade tagit sine brödh och försållt dhem.
- N:o 98 Oluf Lundh
 A:o 1697 d. 20 Septemb:r Lopp Oluf Lundh 3 gånger gatulopp igenom Guwarnizonen för han hade försett sigh på sin post.
- N:o 99 Mattis
 A:o 1697 d. 8 Augustj blef Mattis Forsswall med Trähästen afstraffadh för han hade försumt sigh och intet föllgde med När Måns Börgesson blef Begrafwen.
- Saknas 100.
- N:o 101 b ä r g h
- N:o 102 A n
- N:o 103 . . . Roos Fager
- N:o 104 Swän Yxefällt
- N:o 105 Joen Biöök
- N:o 106 Swän Häger
 A:o 1697 d. 5 Martij blef Swän Häger afstraffad med 2 Timmar på Trähästen för han försummat Kiörckian.
- N:o 107 Oluf Frisk

- A:o 1697 d. 8 Augustj blef Oluf Frisk med Trähästen afstraffad för han hade försum:t att föllga med när Måns Börgesson blef Begrafwen.
- N:o 108 Mattz Roselius
- N:o 109 Per Wähner
A:o 1697 d. 2 Martij fick Per Wähner 12 pr Spön för han föruth hade tagit sina bröd och försatt dhem.
- N:o 110 Thore Kårman
- N:o 111 Dirich Ohlsson
- N:o 112 Corporal Anders Törnbärgh
- N:o 113 Swen Larsson
- N:o 114 Jonas Bärghman
- N:o 115 Per Andersson
- N:o 116 Johan Sönnerbärgh
A:o 1696 d. 29 Juhlj blef Johan Sönnerbärgh afstraffat medh trähästen för han hadhe försummat arbethe
- N:o 117 Arfwed Blohm
A:o 1697 d. 5 Januarij blef Arfwedh Blohm afstraffadh medh 2 timmar på trähästen för han intet hadhe passat wähl opp på sin post när Raphollt römbde.
- N:o 118 Gunnar Össingh
- N:o 119 Petter Flinck
- N:o 120 Lars Joensson
- N:o 121 Anders Utter
- N:o 122 Oluf Erichsson
A:o 1698 d. 3 Juhlj blef Oluf Erichsson afstraffadh medh 24 par Spön för han hade ärnatt sigh att rymma.
- N:o 123 Erich Sandbärgh
A:o 1696 d. 29 Juhlij Blef Erich Sandbärgh afstraffadt medh trähästen för han hadhe försummat arbeten.
- N:o 124 Oluf Jacobsson
- N:o 125 Anders Steen
- N:o 126 Swen Persson
A:o 1698 d. 7 Januarij löp Swen Persson 5 gånger gatlopp för han hade stuhlit ifrån H:r Öfwersten Laurin Någon Kåhl.
- N:o 127 Per
- Saknas 128, 129.
- N:o 130 Andersson
- N:o 131 Simon Krusse
A:o 1698 d. 17 Januarij fick Simon Krusse 30 par Spön för han hade willjat stuhlit ifrån Kijhlström
d. 24 Januarij fick han åter 8 par Spö för dhet öfriga sitt förseelse, rymt
- N:o 132 Swen Bock
- N:o 133 Anders
- A:o 1699 blef Anders Willman afstraffad med 5 gånger gatullopp gienom 300 man för han Römbt
- N:o 134 Hjorbärgh

N:o 135 J o n a s K n a p e

N:o 136 P e r P e r s s o n

A:o 1697 d. 5 Januarij blef Per Persson afstraffadh medh 2 timmar på trähästen för han intet hadhe passat wähl opp på sin post när Rapholt Römbdhe

N:o 137 O l u f

A:o 1697 d. 8 Augustj blef Oluf Hjorth (?) afstraffad med trähästen för han försummadhe sigh och intet föllgde medh när Måns Börgesson blef Begrafwen

Saknas 138

N:o 139 L a r s s o n

N:o 140 A n d e r s

A:o 1696 d. 2:dre Majj hafwer Anders Björckman låtit förkomma för Jöns Fälltzberg ett Stycke Fläsk och Brödh, hwarföre han den gången blef förskont och förmant att achta sigh en annan gångh

d. 11 Julij fick Anders Biörckman 12 par spö för han hade stuhlit ett förklädhe neder i stadhen

A:o 1697 d. 5 Martij blef Biörckman afstraffadh medh en timma på trähästen för han försumte Kiörckian

d. 8 Augustj blef han afstraffdh medh trähästen för han intet föllgde med när Måns Börgesson blef Begrafwen

Saknas 141, 142, 143.

N:o 144 R a m u n d W a l l m a n

N:o 145 H å k a n E r s s o n

N:o 146 L a r s F a x e l l e

Vid en genomgång av från de aktuella åren bevarade mönsterrullor från Elfsborgs Regemente, vars rekrytering skedde från Mårda-klev liksom från hela södra Västergötland återfanns inga av de namn som förekommer i boken. Omnämmandet av garnisonen och utrustningen med trähäst och påle talar för att anteckningarna förts på någon fästning. N:o 76, Johan Buhre, blev 1798 avstraffad med 16 par spön på Elfsborg. Men ej heller här i de bevarade rullorna från Elfsborg förekom bokens namn. Då kunde man gissa på Bohus fästning. Där finns mycket få papper bevarade från slutet av 1700-talet. I Krigs Arkivet finns från Bohus Fästning Konzept, rullor, liggare. Inkomna handlingar. Vol. 1-4. I ”October Månads Mönster Rulla A:o 1699. Uppå Hans Kongl. Maj:ts Swenska Lif Regemente till Footh Under Öfwersten Wällb:ne Gustaf Macliers Commando af åthskillige Compagnier Commenderat som sig Effective befinnes uti Bo-

hus Guarnison”, förekommer två av namnen från Mårdaklevsboken nämligen:

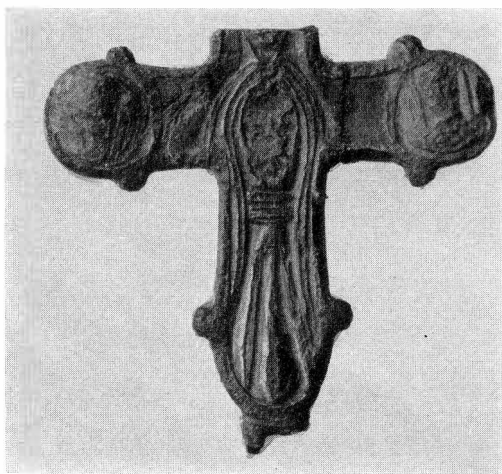
Corporal Swen Hagellberg och
Lars Simming

De återfinnes som N:o 71 och 72. Troligen har boken använts på Bohus fästning. Hur den sedan kommit att hamna i Mårdaklev vet man inte. På insidan av främre pärmen står skrivet: ”Tillhör Johannes Johansson i Åsebohl”. Denne dog 1944. Ägarna till Åsebo har i äldre tider varit smeder. På 1700-talet lär tre smedjor ha varit igång på gården. Varorna torde ha avsatts genom gårdfarihandel, som det varit brukligt där i trakten och kanske boken under någon resa kommit i knallens ägo. Anteckningarna från 1800-talets början är skrivna med blyerts och innehåller initialer och en efterföljande siffra. Så brukade knallarna anteckna utestående fordringar. Det blev minnesanteckningar som inte utomstående kunde läsa.

M Ä R K L I G A M E T A L L F Y N D

AV

HARALD WIDEEN

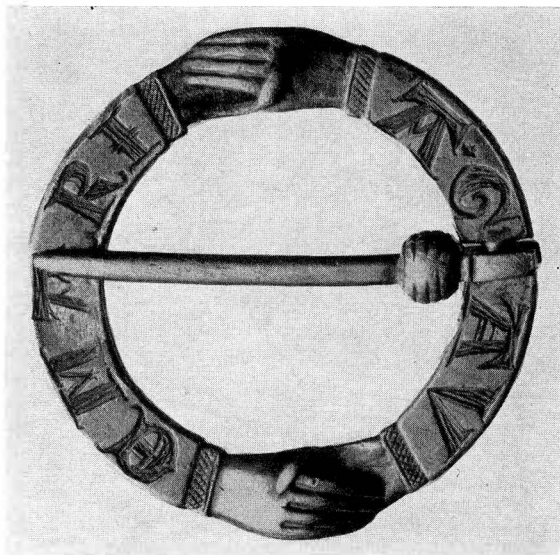

R E L I K K O R S

Det lilla fragmentariska föremål som avbildas ovan, inkom år 1840 till statssamlingarna i Stockholm. Det skulle ha hittats i jorden vid Fåglabäck i Torestorps socken, Marks härad, och det är väl troligt, att föremålet det år man skickade in det, var tämligen nyfunnet. Man såg nog, att det måste vara fråga om en gammal sak, och förgyllningen kunde låta förmoda, att det också var ett materiellt dyrbart fynd.

Nu är detta korsformade föremål gjutet i brons, och det är ju inte någon särskilt värdefull metall, men gammalt är det verkligen, och ganska intressant. Det har latinsk korsform, fast den övre armen är avbruten, och det har bildframställning i relief. Höjden är bara 5,7 cm. Högst upp ser man nederdelen av ett ansikte, och resten tycks vara en kvinnofigur i fotsid klädnad och med band om midjan. Ytterst på korsarmarna ser man rundlar med otydligt innehåll. Det kan vara bröstbilder av evangelister eller andra heliga personer, som man kan finna av liknande kors, som hittats i jorden. På det bortbrutna toppstycket har en liknande rundel funnits. Baksidan är slät och ej förgylld. Den har upphöjda kanter.

Vi har här en del, närmare bestämt bakstycket, av ett i bysantinsk stil utformat relikkors. Framstycket har visat den Korsfäste, och kvinnan på bakstycket är förmodligen Maria. Upp- till och nedtill har de båda halvorna hållits samman av ledgångar. Innehållet har varit någon relik, d. v. s. en äkta eller föregiven bit av Kristi kors, ett tygstycke eller en benflisa. Korset har hängt i en förgylld brons- eller silverkedja och kan dateras till 1100-talets början.

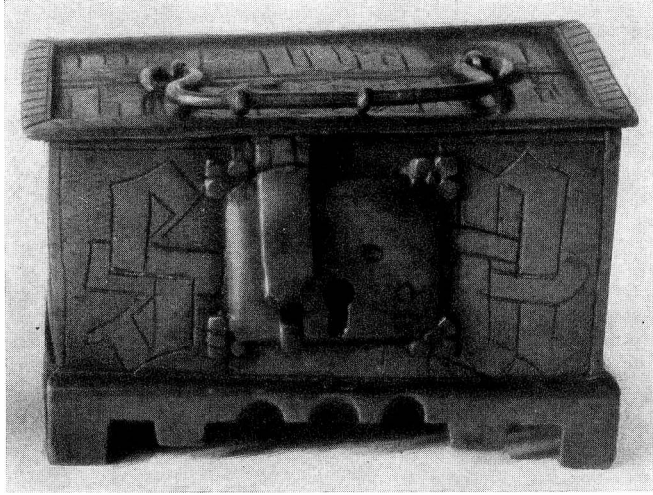
R I N G S Ö L J A

Från Skallsjö socken kommer det ovan avbildade silverspännet, vilket möjligen kan ha ingått i ett större fynd med mynt, häktor och skedar. Det är oklanderligt som formskapelse och har väl beräknad dekor. Diametern är 6,6 cm.

En liknande, ringformig sölja och tvenne mindre, med händerna förgyllda, hittades tillika med en sked, en fingerring, ett passformat spänne, häktor, pärlor och mynt i Hukekulla i Timmele strax norr om Ulricehamn år 1899. Mynten var små svenska penningar och något större, engelska pennies. De sistnämnda visar, att denna silverskatt ej kan vara nedlagd före år 1302 utan något senare, förmodligen på 1320—30-talet.

De enkla och vackra skedar och ringsöljor, som ingår i sådana skattefynd från 1300-talet, kan alltså dateras till 1200-talets slut och det följande århundradets förra del. Skatten i Hukekulla hittades i ett stenröse, när detta röjdes bort, och man får förmoda, att den gömtes där av gårdens folk vid något tillfälle, då danskarna dragit härjande upp genom Ätradalen. Silverskedar samlade man på kistbotten, och spännen eller söljor av den typ jag här avbildar, har hört till högtidsdräkten. Uppbyggnaden med två par händer, som fattar varandra, är väl funnen och symbolisk. En sölja som den från Skallsjö kan i likhet med motsvarande på andra håll tolkas som en trolovnings- eller bröllopsgåva. Ej minst passande för brudsilvret var den dekorativa, välformade inskriften i gotiska majuskler: AVE MARIA · G(RATIA · PLENA · DOMINUS · TECUM), vilket är ängelns ord till Jungfru Maria: "Hell, Maria, nådefull. Herren är med dig."

På finare skulpturer av drottningar och kvinnliga helgon, just från 1200- och 1300-talet, kan man se, hur klänningen eller manteln sammanhålles med ett ringformigt spänne som detta. En ändå äldre spännform, vilken har bygelform och kan vridas i förhållande till nålen, blev populär hos oss under vikingatiden och är alltså den vanliga till folkdräkter.

P E N N I N G S K R I N

Detta mycket nätta och ganska väl bibehållna skrin, tillverkat av malm, tycks ha inkommit för över 100 år sedan till statens samlingar i Stockholm. Av de knapphändiga uppgifter rörande skrinet, som man kan erhålla, framgår, att det kommer från "trakten af Borås", och att det skall ha varit fullt av "tunna silfvermynt". Vad detta, närmare bestämt, varit för mynt, har jag inte kunnat utröna, men uppgiften stämmer bra med vad man kan antaga rörande skrinets ursprungliga användning. Från senare tid, t. ex. 1500- och 1600-talen, är liknande små metallskrin, ofta förgyllda, välbekanta. De går under namnet "dukatskrin" och har tjänat till förvaringsplats för guldmynt.

Skrinet är gjutet och förmodligen tillverkat här. Vi hade, t. ex. på 1400-talet, framstående malmgjutare inom Skara stift, kunniga i tillverkandet av ljuskronor och stakar, kyrkklockor och grytor. Den "krenelerade" fotställningen på penningsskrinet har en dekorativ effekt som påminner om överkanten på andra, samtida malmföremål, t. ex. hängande vattenkannor, s. k. akvamaniler. I detta sammanhang tillåter jag mig att erinra om förekomsten av ett liknande, västsvenskt skrin, dock tillverkat av trä, klätt med skinn och rikt beslaget med fint smidesjärn. Den stora låsskylten med sitt överfall liknar alldeles den på Borås-skrinet. Det nyupptäckta, gotiska skrin, jag här återoplat, stammar från Dalby socken i Värmland och befinner sig i privat ägo.

Sin dekorativa verkan får Borås-skrinet av de bokstäver i gotisk minuskelskrift, som täcker ytorna. Enligt en äldre läsning, vars riktighet jag dock ej varit i tillfälle att ånyo pröva, står det på locket: GENAD BEY GOT (d. v. s. benådad hos Gud) och kring sidorna: SABZZA + MARIA. Språket tycks vara plattyska, och man skulle kunna tro att skrinet haft med kyrkan att göra. Emellertid användes i forna dagar religiösa bildmotiv och inskrifter till all slags dekor, även genomgående på profana konstföremål. — Skrinets mått är: längd 10, bredd 6,2 och höjd 6,3 cm. En uppgift att det skulle vara funnet i jorden, måste man ställa sig tveksam till, när man ser, hur föga skrinets ytor lidit skada genom anlöpning. 1400-talet kan vara dess tillkomsttid.

M Y N T K E D J A

På porträtt av förnåma herrar under 1500-talet kan man ofta med stort utbyte ägna sig åt att studera modedräkten i alla dess detaljer, vapenrustningens dekor och konstruktioner. Ibland hänger ett ordenstecken eller en kunglig porträttmedalj i en gyllene kedja kring vederbörandes hals.

Man kommer att tänka på sådana dekorationer för herremän, när man betraktar den "myntkedja" i förgyllt silver, som avbildas här, och som tillhör Jönköpings läroverks myntsamling. Kedjan jämte ett par sexkantiga hängsmycken, likaså i förgyllt silver, säges utgöra ett skattfynd från Liareds socken i Redvägs härad, och de skulle alltså vara hittade i jorden. De förvaras i en monter på läns museet i Jönköping.

Myntet, som burits med vapenbilden utåt, är en 1½ mark från Erik XIV:s tid, daterad 1562. På frånsidan visar den en utsikt med en kungaspira fallande över ett landskap. Som dekoration är denna myntkedja alltså oansenligare än sådana, som visar kungaporträtt och ofta kan anses vara kungliga nådevedermålen och belöningar. Men att Liareds-myntet infattats i sin ram och burits på Erik XIV:s tid, kan knappast betvivlas. De båda till fyndet hörande hängsmyckena tycks emellertid vara yngre, och dessa tre föremål har tillhört en mer omfattande gömma av dräktsilver, mynt och skedar, som vid något krigstillfälle gömts i jorden. Genom Redvägs härad gick ju den danska krigsstigen, en av de viktigaste till Svea rike.

Borås Museum äger från Tuskafyndet en pokal och tio skedar av silver samt en sked av förgylld mässing.

MOTSTÅNDSMÄNNEN FRÅN TORESTORP

AV

LARS-ARNE NORBORG

Kanske någon läsare från skolans historieundervisning erinrar sig den skakande berättelsen om hur Kristian Tyrann på sin hemfärd från Stockholms blodbad i Jönköping lät halshugga två småpojkar av släkten Ribbing. Deras far, Lindorm Ribbing, hade, berättades det, stämplat mot konungen och därför blivit avrättad. Kort där- efter fasttogs också de två pojkarna, den ene sex, den andre åtta år. Den grymme konungen, som fruktade för deras hämnd i framtiden, beslöt sig för att döda också dem. Den äldste halshöggs först. Den yngre såg det rinnande blodet och sin broders rödfläckade kläder utan att veta vad det betydde; han vände sig till bödeln och sade: ”Käre man, bloda icke ned min skjorta så som min broders, ty då får jag ris av mamma.” Bödeln blev då så gripen, att han kastade ifrån sig svärdet och sade: ”Förr skall min egen skjorta blodas, än jag skall bloda din.” Men den obeveklige Kristian skall ha kallat fram en mera hårdför bödel som högg av huvudet först på barnet och sedan på sin mera medlidsamme kamrat.

I sin föreliggande form är skildringen resultatet av århundradens traditionsbildning och propagandaverksamhet; de konkreta detaljerna är att betrakta som fria fantasier av senare historieskrivare. Men i sin kärna går den tillbaka till den samtida Olaus Petri, som i sin Svenska Krönika berättar om Kristians uppehåll i Jönköping: ”Besynnerliga lät han där avhugga tu barn av Ribbings släkt, den ena

var vid åtta år, den andra fyra eller sex år gammal.” I sin mot Kristian riktade propaganda tog Gustav Vasa upp ämnet. Han lät bl. a. göra en rad kopparstick, avsedda att belysa Kristians ogärningar, och ett av dessa föreställde barnmordet i Jönköping.

Trots att traditionen är så gammal och har en så vederhäftig upphovsman som vår svenske reformator, anses den inom modern historieforskning sakna grund. Mäster Olof har uppenbarligen missförstått ett manifest som Kristian utfärdade från Jönköping i januari 1521, och i vilket han meddelade att han låtit avrätta några upprorsmakare, däribland ”Lindorm Ribbing, Per Ribbing, Olof småsven, som tjänte herr Sten, med några hovmän, deras svenner”. Ordet ”småsven” betyder i detta sammanhang inte en liten pojke utan en ung karl i tjänst hos en herreman. Några barn har säkerligen inte avrättats i Jönköping, däremot två till mogen ålder komna motståndsmän, bröderna Lindorm och Peder Ribbing, och deras medhjälpare.

Om dessa män och deras motståndsrörelse vet man i själva verket inte så litet. De var söner till häradshövdingen i Mark, Knut Pedersson Ribbing, som var bosatt på sätesgården Svanseryd, numera Svansjö, i Torestorps socken, och som fick sin sista viloplats i Torestorps kyrka, där hans hårt slitna gravsten numera finns uppställd mot kyrkmuren. Knut Pedersson tillhörde väl närmast ett lokalt provinsfrälse men hade förnämliga släktförbindelser. Han var kusin med ingen mindre än riksföreståndaren Svante Nilsson, och detta satte honom i stånd att ge sin äldste son en vårdad uppfostran. En i svenska och danska riksarkiven förvarad korrespondens, som professor Gottfrid Carlsson fäst forskningens uppmärksamhet på, visar att Knuts son Lindorm åren 1506—07 gick i skola i Danzig på riksföreståndarens bekostnad. Av breven framgår inte, vad för slags utbildning adelsynglingen från Svansjö fått i den tyska handels-

”Barnmordet” i Jönköping enligt ett av Gustav Vasa i Antwerpen beställt träsnitt.

Post hac iussu Regis duo nobiles profanus
Ribbingianus, unus novem, alter sex
annos aetatis agens, capite truncati.

staden, men det ligger närmast till hands att anta att den haft en praktisk inriktning med läsning, skrivning och räkning som de centrala ämnena. I så fall var han väl rustad för de förvaltningsuppgifter som efter återkomsten till Sverige mötte honom i riksförståndarmaktens tjänst. 1517 finner vi honom som Sten Sture den yngres fogde i Västbo härad i Småland, och förmodligen har hans fögderi omfattat även det angränsande Sunnerbo. Häraderna var belägna vid den dåvarande svensk-danska riksgrens, och det är därför inte förvånande, att Sten Sture begagnade Lindorm Ribbing för beskickningar till Danmark och till att spionera på danskarna. På våren 1517 reste han sålunda till det på den tiden danska Varberg och avgav sedan rapport till riksförståndaren om den danske kungens planer.

Så kom Sten Stures nederlag vid Bogesund, hans död på Mälarens is, Stockholms kapitulation och Kristians blodiga räfst med Sturepartiet. Lindorm Ribbing och hans närmaste fränder var både genom släktskapens och det tidigare politiska engagemangets band alltför nära knutna till den fallne riksförståndaren: de varken ville eller kunde underkasta sig erövraren. Troligen redan i november 1520, kort efter blodbadet, satte de sig i spetsen för en väpnad motståndsrörelse mot Kristian; enligt vad den sistnämnde påstod skulle detta ha skett i samråd med Gustav Vasa, som ungefär samtidigt lät höra talas om sig som Dalarnas uppviglare. Ribbingarna hade emellertid inte lyckan med sig; redan i december månad såg det ut som om kungens folk hade kommit till rätta med upproret. Ännu när Kristian den 7 januari på sin färd till Danmark nådde Uppgränna vid Smålands nordgräns, befann sig ledarna dock på fri fot. Kungen skrev nämligen då till sin hövitsman på Västerås slott, att han trodde att de sammansvurna skulle försöka bege sig upp till Dalarna. Några dagar senare var deras öde beseglat: Kristian kunde den 12 januari från Jönköping meddela, att Ribbingarna och deras främsta medhjälpare fasttagits och avrättats.

Men deras offer hade inte varit förgäves. Upprorsrörelsen hejdades

inte mer än tillfälligt genom exekutionen av Ribbingarna och deras medhjälpare. I slutet av april inrapporterades till Kristian, att en "skallehop" uppenbarat sig utanför Jönköping. Kungens folk hade lyckats slå tillbaka angreppet, som kostat upprorsmännen tjugo döda och sju fångar, men någon avgörande seger var det inte frågan om: i rapporten hette det om de upproriska, att de "ännu löpa och regera det värsta de kunna". Befälhavarna för de kungliga trupperna hade t. o. m. sett sig nödsakade att inleda stilleståndsförhandlingar med rebellerna, och för att inte försvåra dessa hade de inte velat avrätta de tagna fångarna. En fogde som tidigare utmärkt sig i kampen mot de upproriska hade blivit ihjälslagen. Snart ingick nya alarmerande underrättelser till kung Kristian. Passen genom Holarveden hade spärrats av rebellerna. De dansktrogna munkarna i Nydala kloster hade fördrivits. Det var svårt att få fram bud och brev, eftersom de upproriska behärskade vägarna. De prelater och stormän, som svurit Kristian lydnad, började känna sig otrygga. Hans Brask klagade över att hans svenner antingen deserterat eller blivit tillfångatagna. Den mäktige Värendsstormannen Ture Trolle ansåg det frampå sommaren säkrast att fly till Danmark.

Det är alltså tydligt, att kungens anhängare aldrig lyckades få bukt med den sydsvenska upprorsrörelsen. Vid mitten av sommaren trängde Gustav Erikssons friskaror ner från Värmland och bredde ut sig över Västgötaslätten. Men då var segern redan säkrad. Upprorsmännen behärskade situationen i så hög grad, att man kan våga påstå, att smålänningar och västgötar hade sig själva och inte Gustav Eriksson att tacka för sin befrielse från Kristians terrorregemente. Detta kan inte gärna ha varit möjligt utan ett verksamt stöd från befolkningens breda lager.

Att de upproriska skulle lyckas få befolkningen med sig var på intet sätt självklart. Något gammalt ingrott hat mot danskarna fanns nämligen inte. Urgamla handels- och släktförbindelser över riksgränsen gjorde att allmogen inte kunde betrakta danskarna som verkliga fiender. När Svante Nilsson inför ett väntat danskt anfall

år 1511 försökte få bönderna i norra Småland att bygga bråtar och ligga i landvärn mot "rikets hiskliga fiender", fick han till svar, att allmogen "ville för inga bråtar ligga utan sitta hemma hos sig". Man har menat, att en omsvängning skett efter 1511 års danska härjningståg i Västergötland och Småland, men denna uppfattning får knappast stöd av källmaterialet. Tvärtom tycks västgötaallmogen ur svensk synpunkt ha varit opålitlig ännu 1517. Detta år ansåg sig nämligen västgötastormannen Erik Abrahamsson Leijonhufvud behöva uppmana riksföreståndaren att skriva till allmogen "här nere", "att de icke låta befinna sig med någon oredlighet mot sitt fäderne-rike". Som skäl anförde han bl. a. att här är "en ganska skröplig allmoge nere, som han till äventyrs varit i lång tid", och att det bland bönderna fanns sådana som hyste sympatier för kung Kristian: "de samma tala ännu fast på hans bästa, när de komma dess vid". När den danska invasionshären kom i januari 1520, underkastade sig också en rad gränshärader och köpte sig fria från plundring genom att betala brandskatt. Detta kan naturligtvis ha dikterats av den bittra nödvändigheten, men det tyder å andra sidan inte på en motståndsvilja av stora dimensioner. Ännu vid det i april 1520 tillbakaslagna angreppet mot Jönköping var det enligt en rapport från den kungatrogne fogden i Östbo endast de i januari avrättade upprorsmännens fränder som deltagit.

Så mycket mera förvånande är det att konstatera, att gränsbyggens folk frampå sommaren 1520 befann sig i fullt uppror mot kung Kristian. Om orsakerna till detta kan man endast spekulera; källorna ger oss på denna punkt mycket magra upplysningar. Kristians skräckregemente och de av propagandan uppförstorade ryktena om ännu värre terror i framtiden kan ha väckt motståndsandan till liv. Det kan också tänkas, att handelspolitiska faktorer spelat in. Kristian hade vid denna tid råkat i konflikt med den mäktiga hansestaden Lybeck, vars handelsmonopol han försökte bryta. I och för sig vore det naturligt, om staden sökt egga kungens missnöjda undersåtar till uppror; det finns andra exempel på att Lybeck fört en sådan politik.

I så fall fanns det två områden i Sverige, vars näringsliv var i hög grad beroende av exporten på Lybeck och där hanseköpmännen hade möjligheter att göra verkningsfulla påtryckningar. Dessa områden var Dalarna med dess metallexport och Västergötland-Småland med dess export av smör, talg och hudar. Vi vet, att borgerskapet i Jönköping — animalieexportens viktigaste centrum — aktivt engagerat sig i upproret.

Hur det än må förhålla sig med detta, så kvarstår ett säkert faktum: det var de unga Ribbingarna från Torestorp som satte sig i spetsen för resningen, och detta vid ungefär samma tidpunkt som Gustav Eriksson höjde upprorsfanan i Dalarna. Deras förutsättningar var likartade, men olika föll i sanning deras ödeslotter. Gustav Erikssons väg förde honom från Dalarna till Sveriges konungatron och sist till praktgraven i Uppsala domkyrka. Bröderna Ribbing fick ej ens vila under golvet i Torestorps kyrka; deras kroppar multnade på galgbacken i Jönköping; deras namn är nästan glömda.

DE SJU HÄRADERNAS KULTURHISTORISKA FÖRENING

STYRELSE:

Civ.-ing. AXEL-UNO NYLANDER, ordf.
Notarie GUSTAF ADOLF WESTFELDT, v. ordf.
Bankkamrer HARALD JÖRNMARK, skattmästare
Landsantikvarie INGEGÄRD VALLIN
intendent och sekreterare

Rektor CARL ANDERSSON	Fru MARGIT HÖRSTADIUS
Major H. P. BEHRENS	Disponent GUNNAR IVARSSON
Rektor GUSTAF BOGER	Direktör YNGVE MAGNUSSON
Kom.-rådet FRITIOF BOO	Fil. dr. IVAR MOBERG
Verkst.-arb. TORSTEN EDLUND	Bibl.-ass. LILIAN PERSSON*
Civ.-ing. ERIK FRANG*	Överläkare TOIVO STENSTAM
Stadsark. ROLAND GANDVIK	Doktor SETH TINGVALL
Lektor TORSTEN HEDBERG	Agronom FREDRIK ZETHELIUS
Direktör GUNNAR HEDELIN	* Valda av Stadsfullmäktige i Borås

Arbetsutskott:

Herrar NYLANDER, ordf., FRANG, JÖRNMARK, TINGVALL, WESTFELDT
och ZETHELIUS samt fröken VALLIN.

FÖRENINGENS FÖRTJÄNSTPLAKETT
har 1963 tilldelats:

Brons:

HELGE PETTERSSON, Tranemo	GUSTAF ENGLUND, Dalum
VILGOT JOSEFSSON, Örsås	BERNHARD ENGLUND, Dalum
OSCAR GABRIELSSON, Ölsremma	BILLING SVENSSON, Borås

Å R S B E R Ä T T E L S E

Sedan föregående årsmöte har doktor Lennart Andén avlidit i en ålder av nära 100 år. Han lämnade 1956 styrelsen som han tillhört sedan 1932. Han deltog flitigt i föreningens möten och styrelsens sammanträden. Majoren Adolf Murray, som tillhörde styrelsen 1956—1961, har även avlidit under året. Hans arbete för turistväsendet inom bygden gjorde det värdefullt att han var knuten till styrelsen. En stor förlust innebar även folkskollärare Linnar Linnarssons bortgång. Han tilldelades 1953 föreningens förtjänstplakett i silver för sitt värdefulla kulturhistoriska författarskap, vilket har ett bestående intresse för framtiden.

Föreningens årsmöte 1962 hölls i Gäsene Tingshus den 19 maj. De var första gången sedan 139 år som den gamla tingssalen användes till ett sammanträde. I samband med årsmötet hade en utfärd i häradet ordnats, varvid man besökte Vesene kyrka, Jällby kyrka och hembygdsstuga och fornminnen därintill. På en loge i närheten demonstrerade medlemmar ur Jällby hembygdsförening slagtröskning. Hudene hembygdsförenings parkområde med stuga och den av föreningen bevarade gamla bron besågs.

Vid återkomsten till Borås hade supé ordnats, varvid föreningens hedersledamot f. d. landshövding Arvid Richter utdelade föreningens förtjänstplakett i silver till doktor Seth Tingvall och rektor Ragnar Bengtsson, samt i brons till handlanden Bengt Davidsson, lantbrukare Artur Florén, folkskollärare Robert Hylander och skogsbrukare Sven Jakobsson.

Föreningens höstmöte hölls den 9 oktober. Deltagarna samlades vid Repslagarebanan, där herrar Karl Johansson och Ivar Pettersson demonstrerade repslugeriet. Därefter besöktes S. Eriksson Hatt-

makeriaffär, där olika moment i tillkomsten av en hög hatt visades. Vid supén berättade landsantikvarien fil. dr. Allan Nilsson om replageriets historia och demonstrerade i samband därmed gamla verktyg, sufflerad av herr Ivar Pettersson.

Styrelsen har sammanträtt den 19/5 och 29/11 och arbetsutskottet 9/10, 11/1 och 28/3.

Ett för *Borås Museum* ytterst viktigt beslut har fattats av Borås Stadsfullmäktige, innebärande att staden beslutat flytta den *Ohlsonska gården* i kvarteret Vesta till Ramnaparken för att utnyttjas av De Sju Häradernas Kuturhistoriska Förening som museum och expeditionslokaler, och samtidigt anvisat ett anslag på 375.000 kronor för ändamålet. Härigenom bevaras en av de mest orörda gamla Boråsgårdarna från tiden efter 1820-talets eldsvådor, något som blivit ytterst angeläget genom de många rivningar av gamla byggnader, som redan skett eller är nära förestående. Bland dessa kan nämnas Hotell Borås, Björsells gamla fastighet, hörnet Västerlånggatan-Torggatan och Torggatan-Kyrkogatan, vidare bägge husen i hörnet Stora Brogatan-Österlånggatan m. fl. Ett värdefullt material från den uppmätning och fotografering av gamla Boråsgårdar, som utförts av Nordiska Museet på uppdrag av Byggnadsnämnden, har levererats under 1962 och förvaras i stadens arkiv.

För Borås museum betyder den utökning av lokalerna, som Ohlsonska gårdens flyttning skulle medföra, tillkomsten av nya expeditionslokaler, vilket länge känts som ett akut behov, då utrymmet i de nuvarande har utnyttjats till bristningsgränsen. Genom att plats inte finns för bl. a. skåp för det växande arkivet, bokbestånd m. m. har arbetet försvårats. Av utomordentlig vikt är också att vissa brandsäkra lokaler kan anordnas. Av inte mindre värde för museets verksamhet blir den lokal för tillfälliga utställningar, som även skulle tillkomma.

Vid besök i Borås den 29 jan. 1963 av riksantikvarie Selling och överantikvarie Berthelson har Ohlsonska gården och dess planerade placering i Ramnaparken och de blivande lokalernas utformning och

användning demonstrerats. Riksantikvarien uttalade härvid sitt gillande av projektet, som blir ett värdefullt tillskott för museet, även om det inte löser alla problem.

Sedermera har en byggnadskommitté utsetts av stadsfullmäktige med direktör Axel Hjerth ordförande, herrar Anders Johansson, Algot Persson, A.-U. Nylander och Erik Hjelmgren. Som sekreterare tjänstgör Arne Fridh på fastighetskontoret. Som konsult för flyttningen har civilingenjör Erik Frang anlitats.

Underhållsarbetet. Tack vare ett extra anslag från Borås stad kunde under sommaren den yttre målningen på Nymanska gården göras om. Därutöver har endast smärre reparationsarbeten utförts på museets byggnader.

Besöksantalet vid museet har under 1962 uppgått till 10.407 vartill kommer ca 11.200 i Ramnakyrkan eller sammanlagt 21.600. Visningar har ordnats i stor utsträckning — särskilt under sommartiden, då museet även ordnade lunchservering för amerikanska turister på genomresa.

Museets *arkiv* har ökats genom uppteckningar, avskrifter m. m. Bildsamlingen har genom egna fotograferingar och gåvor av äldre bilder ökat avsevärt. Negativsamlingen med 440 nr. En fotografering av gamla förläggargårdar har planerats och påbörjats.

Biblioteket har genom bytesförbindelser, gåvor och inköp tillförts 330 volymer.

Årsboken behandlade 1962 Borås stad och Vedens härad. Bokserien Västergötland har även under 1962 rönt stor efterfrågan.

Någon utställningsverksamhet har på grund av lokalbrist ej ägt rum. Dock ordnades över julen en utställning av julsaker främst ur museets samlingar, vilka kompletterats med prov på sådana efter gamla modeller från ett flertal svenska hemslöjdsföreningar samt några prov på utländska folkliga julprydnader.

Borås museums samlingar har utnyttjats av ett flertal forskare. Flera föremål har varit utlånade i olika sammanhang. I kyrkan har 29 st. vigslar ägt rum.

Till samlingarna har även under 1962 många *gåvor* överlämnats varjämte en del inköp skett. Föremålskatalogen omfattade vid årsskiftet 28.771 nr.

Särskilt *dräktsamlingen* har fått tillskott från flera håll, däribland större samlingar från familjen Odencrants och arvingarna till grevinnan Blanche Bonde, Tjolöholm. Nyförvärven omfattar ett flertal klänningar, blusar, damunderkläder av olika slag, förkläden, huvuddukar och kappor; en krinolinställning, handskar, strumpor och skor. Herrkläder såsom: en bonjour, jackett, flera västar, stärkskjorta, hattar och en överrock. Barnmössor och skor hör också till gåvorna. Fru Signe Johansson, Toarp, har skänkt ett flertal gamla huvuddukar och ett handkläde m. m.

En värdefull samling äldre *textilier* har överlämnats av fru Anna Svensson, Hinnared, Horred, varibland kan nämnas ett upphämtatäcke, en bänkadyna i krabbasnår, en dubbelvävd schal, broderier till örngott och ett örngott använt då man som gudmor bar fram barnet till dopet. En rya kommer från samma släkt; ett slädtäcke från familjen Odencrants. Broderier och spetsprover har skänkts från olika håll.

En värdefull gåva utgör två drälldukar, den ena daterad 1698, de har överlämnats av syskonen Berntsson, Borås. Prover på linne-damast m. m. från Kinnabacka har överlämnats av fru Alfhild Gadh och fru Julia Karlsson.

Ett fint arbetat sidentäcke och en konfirmationsnäsduk utgör en gåva av fru Margit Nilsson. En serie våder av gardin- och draperityger kommer från AB Claes Håkansson, Kinna.

En malmgryta hittad i en mosse i Hajom i början på 1900-talet har lämnats till museet av fru Tekla Nilsson.

I samband med att repslagarebanan skulle rivas har en del föremål därifrån överlämnats till museet.

Fru Carin Ugglå, Göteborg, har skänkt ett flertal föremål som kommer från familjen Ugglas hem på Sjöbo och därutöver en del textilier, minnessaker m. m.

Bland inköpen kan nämnas en silverbägare tillverkad i Borås 1716 av Erik Broberg och en gräddkanna från 1813, gjord av Magnus Lönberg i Borås.

Det gångna årets arbete i distriktet har präglats av en oerhörd anhopning av ärenden. Det har blivit allt svårare att medhinna alla de olika arbetsuppgifter, som numera hör till landsantikvarietjänsten. En bidragande orsak har varit kanslibiträdets sjukdom månaderna kring årskiftet 1961—1962, då allt skrivarbete, räkenskaper, handledning av arkivarbetarna m. m. skulle medhinnas.

Bland ärenden för Riksantikvarieämbetet kan nämnas ett flertal *kyrko restaureringar*: Ärenden rörande 30 olika kyrkor eller kyrkogårdar har handlagts. I Molla har de tidigare framtagna kalkmålningarna samt takmålningar och inventarier rengjorts och iordningställt. För övrigt har det gällt förslag till omläggning av kyrktak med nytt material, färgat glas i fönster, tillbyggnad av sakristior, reparation av orglar, förstärkning av orgelläktare, värmeanläggningar, utvidgning av kyrkogårdar, uppförande av klockstapel m. m. En omfattande restaurering pågår i Örby kyrka, där bl. a. hela golvet tagits upp. Härvid har grundmurar till den gamla kyrkans absid påträffats jämte en del huggna stenfragment från den gamla kyrkan.

Av störst intresse har väl arbetena på Hedareds stavkyrka varit, även om de nu ej varit av större omfattning. Syllstocken på västra sidan har ersatts med en ny liksom södra sidans syll fram förbi dörröppningen. I samband härmed har antikvarien Ivar Andersson gjort en grundlig undersökning av kyrkan. Han har därvid konstaterat att man inte kan dröja alltför länge med en större restaurering. För att komma åt att grundligt konservera det gamla virket torde det då bli nödvändigt att helt plocka isär väggarna.

Fornminnesärenden. Genom Riksantikvarieämbetets försorg har ett antal fornminnen undersökts. Den mest omfattande undersökningen har gällt delar av ett gravfält inom Ulricehamns stads område, där riksvägen Borås—Jönköping skall dragas fram. Runstenen i Månstadskulle har lagats och målats i. Ett ärende rörande skade-

görelse på fornminnen i samband med fritidsbebyggelse har föranlett polisutredning. I ett annat fall har bebyggelse — även för fritidsändamål — skett omedelbart intill en hällkista. I ett annat fall har ett garage uppsatts i omedelbar närhet av ett fornminne. Anmälan om skador på eller fara för fornminnen i samband med grustag eller vägbyggen har skett i flera fall.

Besiktningar i samband med ansökan om öppnande av nya *grustag* har skett i ett flertal fall. Beträffande tvenne fornminnen inom fastigheterna Örby 13¹⁰ och Karlshed 1⁷ (en kolerakyrkogård från år 1834 och en övningsskans från slutet av 1700-talet), har Riksantikvarieämbetet numera lämnat tillstånd till deras undersökning och borttagande.

Under året har enligt lagen om byggnadsminnen Torpa stenhus, Seglora gamla prästgård och Bäckagården i Marbäck förklarats för *byggnadsminnen*. Frågan om att Hedareds stavkyrka skall förklaras som byggnadsminne är under utredning, liksom ett antal övriga byggnader. Årås herrgård, som ägs av domänverket, var hotad av rivning, men man har numera funnit en hyresgäst, varför byggnaderna tills vidare räddats. Genom domänverkets försorg har inom Örestens kronopark en backstuga, delvis nedgrävd i jorden, bevarats och upplåtits till Kinna hembygdsförening. Skene hembygdsförening har erhållit bidrag bl. a. ur Kungafonden för bevarande av Anjou'ska krukmakaregården. Kinna hembygdsförening har flyttat manbyggnaden från Lilla Sanden till annan plats i samhället, och där skall inredas vandrarhus och föreningslokaler.

Byggnadsplaneärenden har under året varit ovanligt många, ej mindre än 66 stycken, varjämte 3 tomtärenden avseende industribyggnader. Flera av planerna avser fritidsbebyggelse invid sjöar. I distriktets västra delar inom Hindåsområdet, vid Ingsjöarna och kring Lygnern utnyttjas sjöstränderna av göteborgare för sommarstugebebyggelse. Stugbebyggelsen sprider sig dock kring nästan alla stränder även inom övriga härader, och många kommuner har begärt ökat strandlagsskydd för att kunna hålla särskilt värdefulla strand-

områden fria. Exempel på olycklig bebyggelse kan påvisas från många håll.

Vägärendena (14 stycken) har under 1962 bland annat berört flera gamla *broar*. I flera fall kommer de välvda stenbroarna att försvinna, endast i enstaka fall kan de få ligga kvar vid sidan om den nya trafikleden.

Naturskyddsfrågor har i många fall behandlats i samband med förut nämnda ärenden, särskilt beträffande strandbebyggelsen. Dessa frågor uppmärksammades särskilt vid naturskyddsrådets resa inom distriktet.

Hembygdsarbetet präglas av stor livaktighet. Förutom vad som ovan nämnts kan från föreningarnas verksamhet nämnas: utställningar av gamla fotografier, promenader till fornminnen, inventering av försvunnen torpbebyggelse, inspelning av sockenfilmer och arbete på sockenböcker. Ett flertal föreningar har uttalat sig för kollektiv anslutning till De Sju Häradernas Kulturhistoriska Förening.

Landsantikvariens resdagar har varit 120, varvid i regel flera ärenden handlagts varje resdag. Landsantikvariern har liksom tidigare undervisat i textil konsthistoria vid Textilinstitutet, hållet ett flertal visningar och föredrag och tjänstgjort som ciceron vid resor samt lett studiearbete. Syföreningen för Ramnakyrkan har samlats i Fällhult. Landsantikvariern är medlem i Institutet för Västsvensk Kulturforskning vid Göteborgs Universitet, stiftelserna Seglora Gamla Prästgård och Gäsene Tingshus, Nämnden för Regementsmuseet vid Kungl. Älvsborgs Regemente, styrelsen för De Sju Häradernas Hemslöjdsförening och suppleant i Västergötlands Fornminnesförening samt är ledamot i Kommittén för utgivande av beskrivning över Västergötland och i Turistkommittén i Borås.

Darieförda in- och utgående skrivelser utgjorde 3.823.

Landsantikvariern har uttagit semester med tillsammans 29 dagar för 1962 och har dessutom varit tjänstledig 4 dagar för enskilda angelägenheter.

På museets kansli har fröken Inger Davidson tjänstgjort. Folkskol-

lärare Jonny Ludvigsson har arbetat vid museet under sommaren. Genom anslag från Arbetsmarknadsstyrelsen har 4 arkivarbetare beretts arbete vid museet under året.

Borås den 28 maj 1963.

A.-U. Nylander

/ Ingegärd Vallin

GÅVOR HAR SEDAN ÅRSMÖTET 1962 ÖVERLÄMNATS AV

Fru Sigrid Ahlin, Ulricehamn	Fru Anna Johansson, Gånghester
Tandläkare Rikard v. Ahn, Borås	Fru Edith Johansson, Lindsberg, Holsljunga
Fru Märta Almér, Göteborg	Herr Karl Johansson, Sundholmen, Horred
Fru Judith Andersson, Borås	Fru Signe Johansson, Hjortryd, Toarp
Herr Karl Andersson, Hinnared, Horred	Fru Gunborg Karlsson, Borås
Fru Elsa Andréhn, Borås	Herr Karl Källqvist, Björkdalen, Aplared
Herr Göran Axelsson, Lekvad, Berghem	Fröken Kerstin Larsson, Borås
Fru Inga Bergendahl, Borås	Fru Rut Lidén, Stockholm
Fru Ella Bergengren, Borås	Fru Rut Lindhagen, Bredgården, Åsunden
Familjen Berntson, Borås	Fru Signe Lundgren, Borås
Grevinnan Blanche Bondes arvingar, Tjolöholm	Fru Margit Nilsson, Borås
Borås Sparbank AB, Borås	Fru Tekla Nilsson, Kullagården, Hajom
Fru Julia Carlsson, Altorp, Kinnahult	Fru Elsa Norlindh, Lund
Fröken Inger Davidson, Borås	Doktor Elin Odencrants, Borås
Köpman Ragnar och Alice Davidson, Borås	Herr Olof Olsson, Borås
Disponent Sven Engdahl, Kinna	Repslagaremästare Ivar Pettersson, Borås
Fru Alfhild Gadh, Kinna	Herr Olof Pramkvist, Västerås
Herr Axel Henriksson, Råbacka, Kinnarumma	Fröken Gerda Rodling, Fritsla
Fru Olga Henriksson, Hulta, Borås	Fru K. Silversjö, Ryda, Borås
Herr H. N. Hessner, Borås	Fru Vivian Skarin, Hästebacka, Hällesåker
Fröknarna Anna och Augusta Högenberg, Fotskäl	Kurator Lena Spens, Borås
Herr J. Höglund, Kinna	Fru Margareta Stedt, Stockholm
Fru Margit Hörstadius, Borås	Fru Anna Svensson, Hinnared, Horred
Fru Olga Jacobsson, Gölingstorp	Herr Arvid Svensson, Örneberg, Ljushult
Lantbrukare Arthur Jakobson, Hässleholmen	Fru Karin Svensson, Borås
Lantbrukare Karl Janson, Gravryd, Rångedala	Fru Jiji Torsvik, Rydboholm
	Fru Carin Uggla, Göteborg
	Landsantikvarie Ingegärd Vallin, Borås

S T A D G A R

för

DE SJU HÄRADERNAS KULTURHISTORISKA FÖRENING

Godkända vid årsmöte den 28 maj 1963 och extra möte 7 nov. 1963.

§ 1. Föreningens uppgift är att inom häraderna Redväg, Kind, Mark, Bollebygd, Veden, Gäsene och Ås med städerna Borås och Ulricehamn bedriva och befrämja kulturminnesvård, däri inbegripet vården av kulturlandskapet, museal verksamhet samt konst- och kulturhistorisk forskning, att genom publikationer, föreläsningar och på annat lämpligt sätt fördjupa och förmedla kunskap i hithörande ämnen, samt att utse representant i Kulturminnesrådet för Älvsborgs län, som är huvudman för landsantikvarien i södra länsdelen. Landsantikvarien skall samtidigt vara intendent vid föreningens museum.

De museiföremål och arkivalier, som tillhör eller förvaltas av föreningen skall förvaras och vårdas på sådant sätt att full trygghet vinnes för deras bevarande till kommande tider. Samlingarna skall förvaras i av riksantikvarieämbetet godkända lokaler och stå under landsantikvariens vård och ansvar. Föremål tillhörande föreningens samlingar må icke utan riksantikvarieämbetets medgivande avhändas föreningen. Samlingarna må icke pantförskrivas.

Föreningen eftersträvar att samordna alla i Sjuhäradsbygden verksamma krafter med kulturminnesvårdande intressen.

§ 2. Föreningens medlemmar är dels aktiva, dels stödjande. Aktiv medlem är varje enskild person, som erlägger antingen årsavgift eller en engångsavgift (ständig ledamot). Nedsatt avgift kan beviljas medlemmar i hembygdsföreningar inom Sjuhäradsbygden, dessa kan också kollektivt anslutas.

Stödjande medlem är firma eller annan sammanslutning, som erlägger en högre årsavgift.

Avgifternas storlek bestäms på årsmöte.

På styrelsens förslag må föreningen kunna kalla hedersledamöter.

§ 3. Föreningens angelägenheter handhaves av en styrelse, som har sitt säte i Borås. Det åligger styrelsen särskilt,

att till årsmötet avgiva verksamhetsberättelse för nästföregående kalenderår,

att fastställa utgifts- och inkomststat för föreningen,

att förvalta föreningens penningmedel och annan egendom,

att avgiva yttrande till Kulturminnesrådet då landsantikvarie i södra länsdelen skall utses,

att utse övrig personal,

samt att avgiva yttrande i frågor, som till behandling förelagts årsmöte eller extra möte.

Styrelsen skall låta sig angeläget vara att hålla sig fortlöpande underrättad om föreningens verksamhet.

Styrelsen äger att inför domstolar och myndigheter företräda föreningen.

§ 4. Styrelsen består av minst elva personer, varav två utses av stadsfullmäktige i Borås. Landsantikvarien är självskriven ledamot av styrelsen och är därjämte föreningens sekreterare och verkställande ledamot. Övriga styrelseledamöter väljes av årsmötet. Varje år väljes halva antalet ledamöter för en tid av två år. Styrelsen är beslutförför då minst hälften av ledamöterna är närvarande. Vid lika röstetal har ordföranden utslagsröst. Styrelsen sammanträder på kallelse av ordföranden eller då minst fem ledamöter skriftligen påkallar detta. Styrelsen utser inom sig ordförande, vice ordförande och skattmästare.

§ 5. Inom styrelsen skall finnas arbetsutskott om fem till sju personer, som närmast under styrelsen har att ansvara för föreningens ekonomi och förvaltning samt att uppgöra förslag till inkomst- och utgiftsstat och verksamhetsberättelse. Ledamöterna väljes årligen av styrelsen. Styrelsen utser bland ledamöterna i arbetsutskottet ordförande och vice ordförande. Arbetsutskottet är beslutförför om flera än hälften av ledamöterna är närvarande. Vid lika röstetal har ordföranden utslagsröst. Utskottet sammanträder på kallelse av ordföranden.

§ 6. Föreningens förvaltning och räkenskaper skall granskas av två revisorer med suppleanter, av vilka en jämte suppleant utses av Borås stadsfullmäktige.

§ 7. Föreningens räkenskaper skall för varje kalenderår vara avslutade och avlämnade till revisorerna före den 1 mars nästföljande år. Revisorerna skall före 1 maj ha fullgjort sitt uppdrag och till arbetsutskottet överlämnat berättelse härom.

§ 8. Föreningen håller ordinarie årsmöte å dag och plats som arbetsutskottet bestämmer, dock före juni månads utgång.

Extra möte äger rum, då styrelsen eller arbetsutskottet finner lämpligt eller sådant möte för uppgivet ändamål skriftligen påfordras av minst 20 medlemmar. Jämväl revisorerna äger påkalla sammankallande av extra möte.

Dag och plats för årsmöte och extra möte skall senast fjorton dagar i förväg delgivas medlemmarna.

§ 9. Vid årsmöte och extra möte äger varje närvarande medlem en röst. Vid lika röstetal äger ordföranden utslagsröst utom vid val, då utslag fälles genom lottning. Alla frågor och motioner, som skall behandlas på årsmöte eller extra möte bör vara styrelsen tillhanda senast åtta dagar före mötet. Vid årsmöte och extra möte

må inga andra ärenden än de å föredragningslistan upptagna bli föremål för beslut.

Vid årsmöte skall förekomma:

Val av ordförande för mötet.

Val av två justeringsmän.

Fråga om mötets behöriga utlysande.

Styrelsens berättelse över verksamheten under sistförflutna kalenderår.

Fråga om ansvarsfrihet för styrelsen.

Val av ledamöter i styrelsen. Varje år väljes halva antalet ledamöter för en tid av två år.

Val av revisor och suppleant för ett år.

I förekommande fall val av representant med suppleant i Kulturminnesrådets för Alvsborgs län.

Behandling av förslag från styrelsen.

Behandling av inkomna motioner.

Beslut om den årliga medlemsavgiften.

Beslut om årlig minimiavgift för stödjande medlem.

Beslut om avgift för ständigt ledamotskap.

§ 10. Förslag om ändring av eller tillägg till dessa stadgar ävensom fråga om föreningens upplösning må förekomma endast vid ordinarie årsmöte. Sådant förslag skall, där det ej väcks av styrelsen, till densamma skriftligen ingivas senast en månad före ordinarie årsmöte. För att dylikt förslag skall varda antaget, erfordras lika lydande beslut vid två på varandra följande möten, varav det ena kan vara extra.

FRÅN HEMBYGDSFÖRENINGARNA

BOLLEBYGDS HÄRAD:

Björketorps hembygdsförening: Ordf. Arvid Åblad, övriga medlemmar: Anna Magnusson, Malte Eurenus, Olof Andersson, Gunnar Karlsson, alla Rävlanda, Albert Jonsson, Hindås, och Karl Engström, Sandlid.

Bollebygds hembygds- och fornminnesförening: Ordf. Holmer Alfredsson, kassör Sven Svensson, sekr. fru Astrid Svensson, övriga ledamöter: Arvid Johansson, Gösta Johansson, Allan Claesson, Andin Bengtsson, Gustaf Carlsson, Josef Nilsson och Nils Nätt.

Töllsjö hembygdsförening: Ordf. John Andersson, Horsared, kassör Erik Carlsson, Henå, Fritz Johansson, Björkered, Evert Johansson, Gantarås, och Gustaf Johansson, Backagården.

GÄSENE HÄRAD:

Gäsene hembygds- och fornminnesförening: Ordf. Artur Florén, Fåglavik, v. ordf. Allan Skoog, Ljung, sekr. Bertil Björkenor, S. Björke, kassör Gösta Kyrkander. Mjäldrunga.

Stiftelsen Gäsene Tingshus: Ordf. Ture Åberg, v. ordf. I. Vallin, sekr. Helmer Ljungkvist, kassör Allan Skoog, samt Erik Svensson. Årsmöte hölls i Tingshuset den 15 mars, då stiftssekreterare F. Wildte, Göteborg, talade om: På ting i Gäsene för 200 år sedan. Lokalerna har varit uthyrda liksom föregående år, och man hade fått en nettovinst på 700 kr, som skulle användas till reparationer. Tingshuset är brandförsäkrat för 125.000 kr. Stiftelsen har en skuld på 10.000 kr. Det meddelas att en gäsenebo skänkt 1.000 kr. Borås Domsaga har åter hållit ting här den 21 mars 1963.

Hudene hembygdsförening, Fåglavik: Ordf. folkskoll. Sigvard Sunnergren, v. ordf. Göte Hallberg, kassör och stugvärd Artur Carlsson, övriga medlemmar: Adolf Nord, Rune Wärn och Arno Ahlgren.

Jällby hembygds- och fornminnesförening: Ordf. Herbert Carlsson, v. ordf. Astrid Andersson, sekr. och kassör Paul Fredriksson. Föreningens ryggåsstuga har i likhet med föregående år visats för besökande.

Källunga hembygdsförening: Ingen verksamhet.

Nårunga missionshistoriska museum: Föreståndare pastor Roland Johansson.

Od. Odqvistska släktföreningen: Stuga med samlingar i Upptorp.

Skölvene hembygdsförening: Ordf. Prosten Herbert Karlson.

Svälternas fornminnesförening: Ordf. och kassör Nils Rydler, v. ordf. fil. kand., Oscar Ordqvist, Göteborg, hem.-ägare Martin Johansson, Asklanda, Sten Svensson och Simon Johansson, Ornunga. Under året har hembygdsgårdens byggnader genomgått en grundlig reparation av tak och ytterväggar. Parken runt hembygdsgården har gallrats och kyrkogården har röjts upp. Arbetskraft har erhållits från mentalsjukhuset i Vänersborg och med anslag från arbetsmarknadsstyrelsen.

Värgårda hembygdsförening: Bildad i april 1963. Ordf. kantor Nils Rydler, övriga:

Rolf Svensson, Folke Bernemalm, Sven Östberg, Mats Andersson, Karl Ivar Ekberg och Nils Tenroth. Föreningen skall omfatta hela kommunen och i första hand vårda och skydda fasta fornlämningar, i bygdesamlingar sammanföra och ordna fornsaker och andra kulturföremål, insamla och uppteckna säregna uttryck för andlig bygdekultur, säregna ramsor, folksånger, gamla seder och bruk m. m., motverka vandalisering av levande och död natur och utgiva hembygdsböcker.

KINDS HARAD:

*Ambjörnarp*s hembygdsförening: Ordf. folkskoll. Arvid Johansson, v. ordf. disp. Erland Karlsson, sekr. fröken Elvira Hansson, kassör köpman Daniel Nilsson.

Dalstorp-Nittorps hembygdsförening: Ordf. Karl Andersson, Ävik, v. ordf. Arvid Thun, Dalstorp, sekr. Mats Josefsson, kassör Luther Johansson, stugvärd Gustav Johansson, stugvärdinna Valborg Johansson.

Grönahögs hembygdsförening: Bildad 22 april 1963 på initiativ av en inom socknen arbetande studiegrupp för hembygdsvård. Efter ett föredrag av landsantikvarie I. Vallin antecknade sig ett 30-tal personer för medlemskap i en blivande hembygdsförening, varför densamma omedelbart bildades. Till styrelse valdes: ordf. Fritz Karlvall, v. ordf. Elof Törnkvist, sekr. Dagny Gotting, v. sekr. Hilding Svensson, kassör Gustaf Kjellén. Stadgar antogs i huvudsak enligt normer som brukar gälla i hembygdsföreningar. Föreningen ser som en av sina främsta uppgifter att för framtiden söka bevara två av socknens äldsta byggnader, dels ryggåsstugan å Granåstorpet under förra kaptensbostället för Norra Kinds kompani Vrångestorp i Grönahög, samt gamla sockenstugan, tillika använd som socknens första skola år 1847. Grönahögs församling, som äger Granåsstugan, har beslutat skänka denna till hembygdsföreningen samt dessutom 1.000 kr till bidrag för dess reparation, till samma stugas flyttning har Åsundens kommun beslutat lämna ett bidrag av 10.000 kr. Gällstads pastorat, ägare av sockenstugan (å Grönahögs stom), har beslutat överlämna densamma jämte ett belopp av 1.000 kr, om den flyttas och uppsättes å annan plats. En gåva på 2.000 kr lämnades av herr Fritz Karlvall med syskon. Starten torde få anses lyckad. Föreningens mål, ett skol- och hembygdsmuseum, torde därför kunna förverkligas inom en ej alltför avlägsen framtid.

Hillareds hembygdsförening: Ordf. Sture Svensson, v. ordf. Bertil Karlsson, sekr. Gustav Good, kassör Sture Franzén samt Ella Karlsson. Hembygdsfesten med teater, föredrag m. m., rönte god anslutning.

Håcksviks hembygdsförening: Ordf. och kassör Janne Johansson, Skäremo, övriga ledamöter: John Hansson, Ararp, Axel Abrahamsson, Sjöbo, Klara Larsson, Nydalen. Einar Johansson, Skäremo, har skänkt en hand-maltkvarn till samlingarna.

Kalvs hembygdsförening: Ordf. Otto Olsson, kassör Viktor Johansson, sekr. Edvin Strand.

Limmareds hembygds- och fornminnesförening: Ordf. glasarb. Arvid Svensson, sekr. och kassör Carl-Erik Breidegård, Stina Johansson, Rickard Pettersson, Bror Larsson, Gunnar Jönsson och Valter Axelsson.

Ljushults hembygdsförening: Ingen verksamhet.

Långhems hembygdsförening: Ordf. och kassör Carl Holmberg, Mats Westberg, Edit Nyman och Karl-Erik Enkosson. Hembygdsstugan hålles öppen under sommarsöndagarna och är alltid tillgänglig för visning på begäran.

Månstads hembygdsförening: Ordf. Carl Strömbom, sekr. Lilly Kraft, kassör Axel Lind samt Sture Larsson, Oskar Gripestam, Martin Johansson och Evert Larsson. Föreningen har som tidigare stått för arrangemangen vid valborgsmässofirandet. En del äldre jordbruksredskap har insamlats. En utfärd har ordnats till Gnosjö, där man gästade hembygdsföreningen där, besåg industrier m. m. Den stora händelsen under året har emellertid varit att sockenfilmen kunde visas för första gången i början av september. Filmen, som tagits av Ingemar Jansson, Svenljunga, har en speltid av två timmar och är helt i färg. Filmen kallas "Gårdarna kring Månstad" och handlar till största delen om gamla sedvänjor som fanns inom jordbruket i gamla tider. Föreningen har 103 medlemmar.

Mårdaklevs naturskyddsförening: Ordf. Harald Alenäs, sekr. Viktor Andersson, kassör Arvid Alenäs. Man har planer på att flytta en gammal stuga till en mera central plats och där samla kulturhistoriska föremål från bygden.

Sexdrega hembygdsförening: Ordf. Stig Engström, övriga ledamöter: Gunnar Svenningsson, Gunnar Larsson, Dagmar Hansson, Bertil Eriksson, Eric Andersson, Mats Axelsson och Karl Karlsson. Tipspromenader har ordnats. Föreningen har 135 medlemmar.

Sjötofta hembygdsförening: Ordf. Ernst Andersson, sekr. Lars Gunnar Odéen, kassör David Johansson samt Petri Nilsson och Tage Bengtsson.

Svenljunga hembygdsförening: Ordf. Dr Richard Nyman, v. ordf. Ingemar Jansson, sekr. och kassör Rune Gedda, samt fru Walla Bowald, fru Birgit Axelsson, Gustav Bylander och fru Elsa Hilmersson. Föreningen har nära 200 medlemmar. Hembygdsstugan hålles öppen sommarsöndagar.

Tranemo hembygdsförening: Ordf. dir. Knut Palmquist, v. ordf. och kassör Arvid Stigsén, sekr. Jan Blomkvist, museiföreståndare Helge Pettersson, övriga ledamöter fruarna Anna Claeson och Margit Bexell. Ett kulturråd med fem ledamöter har tillsatts. Kommunalfullmäktige har besökt parken.

Tvärreds hembygdsförening: Bildad 28 januari 1964. Ordf. Arvid Larsson, v. ordf. Bertil Gardell, sekr. John Svensson, kassör Torsten Klasson samt övriga ledamöter Inger Josefsson, Gunhild Eliasson och Evert Johansson. Föreningen kommer att arbeta inom fyra sektioner: fornminnen, uppteckningsarbete, museisamlingar och naturvård.

Ölsremma hembygdsförening: Ordf. Hjalmar Hulander, v. ordf. och stugvärd Oscar Gabrielsson, kassör Åke Johansson, sekr. John Valfridsson. Nya hemvävda mattor har anskaffats till golven. I stugan har hållits symöten och andra sammankomster. Man har börjat inhägna området med en gammaldags gårdesgård.

Örsås hembygdsförening: Ordf. Vilgot Josefsson, v. ordf. Karin Englund, sekr. Ellen Kristensson, v. sekr. Anna Andersson, kassör Karl Ahlgren, materialförvaltare John Svensson. Under 1962 har en del underhållsarbeten utförts. 1963 ordnades en loppmarknad, varvid föreningen tillfördes ett ekonomiskt tillskott av mellan 3—4.000 kr. Av Borås Sparbank har föreningen erhållit ett bidrag för indragning av vatten och avloppsledning till stugan och annexet. Arbetet är utfört. Hembygdsföreningarna i Håcksvik och Toarp har gästade föreningen varvid en del av bildarkivet visades.

Östra Frölunda hembygdsförening: Ordf. Gunnar Nyhage, kassör Axel Johansson, ledamöter Nils Torén och Per Johansson.

MARKS HÄRAD:

Berghems hembygdsförening: Ordf. handl. Erik Carlsson, Bäckäng, kassör Inga Andersson, Karlsro.

Fritsla naturskyddsförening: Kulturhistoriska sektionen, Fridolf Elingmark, Leif-Erik Aronsson och Sture Andersson. Under året har en uthusbyggnad uppförts vid Hallen, som bl. a. inrymmer vävkammare, möblerad med vävredskap och inventarier från förläggartidens Fritsla. Detta nya utrymme har på ett effektivt sätt avlastat stugan, så att denna fått en verklighetstrogna interiör. Nybygget inrymmer även, förutom toalett och förvaringsutrymme, ett mindre hantverksmuseum. Nya gåvor har ökat samlingarna. Särskilt bör framhållas en välbevarad samling böcker, främst andaktslitteratur från 1800-talet. Föreningen har anordnat en tredagarsresa till Skåne och en tvådagars till Västerвик, den senare gemensamt med Kinna hembygdsförening. En färgbildsserie med kulturhistorisk anknytning till bygden är påbörjad.

Hyssna hembygdsförening: Ordf. Wolmar Arvidsson, v. ordf. Fridolf Arnell, sekr. Hugo Johansson, v. sekr. Maj Persson, kassör John Karlsson, samt Rut Arnell, Hugo Robertsson och Karl Asserlund. Under sommaren har föreningen arrangerat en utfärd till Dalsland.

Horreds hembygdsförening: Bildad i augusti 1963. Då tillsattes en interimstyrelse, som fick till uppgift att utarbeta stadgar och dra upp riktlinjerna för arbetet. De valda var Gösta Larsson, Frank Dahlgren, Istorp, Knut Hansson och Allan Håvemark, Öxnevalla, Anders Skarin, Per Sandlund och fröken Anna-Stina Kullbo, Horred. Föreningen fick redan vid starten 22 medlemmar. Man hyser förhoppning om att få hand om förvaltningen av den gamla ryggåsstugan Kilen i Horred, som kommunen inköpt, och vill ordna den som hembygdsmuseum. Tanken med föreningens arbete är att inom hela Horreds kommun bedriva hembygdsvårdande verksamhet.

Kinna hembygdsförening: Ordf. Knut Ivarsson, v. ordf. Stig Bengtsson, sekr. Rolf Gustavsson, kassör Karl Ottosson samt Ros Marie Snygg. Föreningen arbetar i sektioner: Vandrarshemstiftelsen. Den största händelsen för föreningen har under året varit förarbetet för vandrarshemmet i Lilla Sanden, som invigdes den 26 juni. Det har inneburit en oerhörd insats av entusiasm och arbete av föreningens medlemmar att kunna genomföra den stora uppgiften. Genom stora bidrag av ortens industrier, enskilda personer och Kinna köping har det kunnat genomföras. Invigningstalet hölls av Svenska Turistföreningens representant fröken Ingegerd Rydelius, Göteborg. Tillfredsställelsen var stor över det nya vandrarshemmets trivsamma lokaler. Den 1 juli kunde dessa öppnas för resande och t. o. m. 15 september, då säsongen avslutades, hade man haft ungefär 600 övernattningar. Gästerna hade överlag varit förtjusta, och föreståndarskapet har lösts så att ett 15-tal medlemmar turats om att ta emot gästerna. Systemet har fungerat bra och man tänker fortsätta härmed under den kommande sommaren. Under vintertid har föreningen fått trevliga lokaler för sin verksamhet på Lilla Sanden. — Parksektionen. Man har påbörjat anläggningen av en kryddgård. Vid midsommarfesten noterades publikrekord. Man har planer på vidare utbyggnad av anläggningarna. I augusti ordnades en fest, varvid föreningens egna teateramatörer uppförde "Auktion på Blomsterbo". — Danssektionen har avdelningar både för äldre och barn. — En långresa ordnades i maj till Småland, varvid bl. a. Orréfors och Kalmar besöktes. Luciafirandet i Kinna

Kungsäter. Hembydsgårdens invigning den 6 juni 1963.

har även detta år arrangerats av föreningen, som även under hösten tillsammans med Västgöta-Demokraten ordnat en s. k. fönsterrond.

Kinnarumma hembydsgårdens förening: Ordf. Otto Olofsson, v. ordf. Nils Eriksson, sekr. Sven-Åke Svensson, v. sekr. Inge Lust, samt John Sörling och Valter Eklund. En kommitté med representanter från föreningen och kommunen har uppgjort förslag angående ordnande av den framtida placeringen av hembydgsstugan i Viskafors.

Kungssäters hembydsgårdens förening: Ordf. Einar Karlsson, Dalbo, ledamöter: Gunnar Johansson, Hakatorp, Seth Larsson, Karl-Gustaf, Lisa Johansson, Torsäng, Elis Andersson, Torsebo, Karl E. Johansson, Märkedal, Johan Abrahamsson, Djupadal, Ebba Karlander, Grubba, och Kerstin Brodin, Göteborg. Frivilligt arbete har utförts för förbättring av vägen från Torp till hembydsgården, anläggande av en "mullbänk" framför byggnaden samt plantering av gammaldags växter. Konservator Lundberg har besökt föreningen angående uppställning och skötsel av samlingarna. — Den 3 juni invigdes hembydsgården med följande program: Samling till gudstjänsten i kyrkan. Nedläggningen av en krans på stiftaren Dr Torsten Brodins grav. Kyrkkaffe i hembydsgården. Tal av intendent Bengt-Arne Persson, Varberg. Invigning av landsantikvarie Vallin. Allmogemusik och folkdansuppvisning. — Gamla midsommarafteon restes majstång och ordnades midsommarfirande. Under hösten har ett mindre uthus uppförts för förvaring

av åkdon och redskap, som ej lämpligen kan hysas inomhus. Årsmöte hölls den 1 okt. med föredrag av förman Knut Hansson, Brännared: Sockenkyrkans betydelse i gången tid.

Seglora hembygdsförening: Ordf. Allan Claesson, sekr. Karl-Julius Johansson, kassör Hugo Fransson, intendent Hadar Johansson, övriga ledamöter: Gösta Johansson, Erik Persson, Signhild Persson, intendent för "Tåastugan", Edit Andreasson och Valborg Gustavsson. Samlingarna har ökat genom gåvor. Nya gräsmattor har anlagts på tomten. Medlemsantalet är 226.

Stiftelsen Seglora gamla prästgård.

Skene hembygdsförening: Ordf. Carl-Axel Johansson, kassör Filip Karlsson, sekr. Gustav Larsson, samlingsvårdare Margit Eriksson och John Johansson. Årsmöte hölls i mars med föredrag av fil. mag. Leif-Erik Aronsson: Från källorna till havet. Två kvartalsträffar har hållits och fyra utflykter. Mycket arbete har nedlagts på uppteckningar, bandinspelningar, filmupptagning och arkivforskning. Samlingarna har ökat genom gåvor och inköp. Anjou-gården har visats för allmänheten på sommarsöndagar, och där har föreningen numera sina samlingslokaler. Varannan vecka har där hållits arbetsaftnar. Julmarknad med försäljning och servering ordnades.

Torestorps hembygdsförening: Ordf. Bror-Rune Svanhäll, v. ordf. Karl Andersson, sekr. Knut Persson, v. sekr. Anders Persson, kassör Elsa Persson, v. kassör Knut Eriksson, intendent Tor Asking samt Hildur Henriksso, Margareta Svanhäll, Carl Bergman och Artur Augustsson. Stugorna på Hålabacken har ytterligare iordningställts. Många gåvor har erhållits.

Västra Marks hembygdsförening: Ordf. Johan Ekberg, sekr. och kassör Bo Davidsson, övriga medlemmar: Einar Nygrell, Torvald Segrell och Agnes Larsson.

Ålekulla hembygdsförening: Ordf. Oscar Carlsson, Brobacken, övriga ledamöter: Allan Karlsson, Dal, Göran Svensson, Dal, Einar Sjögren, Skolhem, Johan Nordgren, Skällared, Elin Andersson, Brastorp, Dagmar Andersson, Sjöbo, Märta Persson, Björnsås, Berta Larsson, Stommen, och Selma Zakrisson, Rörås.

Öxabäcks hembygdsförening: Ordf. Gösta Sandblom, v. ordf. Daniel Strömhäll, sekr. John Johansson, kassör Anders Johansson, intendent Olov Andersson, samt Einar Svensson. Planerandet av tomten vid hembygdstugan har fortsatt, likaså iordningställande och komplettering av inventarierna. Tipspromenader har ordnats, varvid gamla ödetorp besökts. En naturskyddssektion har bildats, vilken varit livligt verksam. Medlemsantalet 186.

Öxnevalla JUF: Stuga med samlingar på Slätten, Källeberg.

REDVÄGS HÄRAD:

Blidsbergs hembygds- och fornminnesförening: Ordf. Assar Ek, sekr. Eskil Andréasson, kassör Hans Kåreemark, övriga medlemmar: Allan Hulander och Åke Karlsson, Yngve Häljestig och Gunnar Samuelsson. En loppmarknad har ordnats tillsammans med Blidsbergs IF.

Brunns hembygdsförening: Ordf. Tore Brunngård, v. ordf. Tore Karlsson, sekr. Erik Svensson, v. sekr. Göran Lindgren, kassör Arthur Andersson. Anteckningar har gjorts efter berättelse av f. d. kyrkvärden Leonard Eriksson om arbetet med uppförande av Brunns nya kyrka år 1893. Gamla kyrkogården har slagits och röjts. Julgran skänks

varje år av någon föreningsmedlem och reses vid korsvägen Borås-Tvärred.

Dalums samhällsförening: Kommittén för fornstugan ordf. Sten Ebbe Dahlén, v. ordf. Gunnar Svensson samt Åke Johansson och museiintenter Bernhard och Gustaf Englund. Under sommaren har man haft många besök i fornstugan.

Humla församling: Stuga från Haggården med samlingar, visas av kyrkvärden Josef G. Johansson.

Hössna hembygdsförening: Ordf. Karl Andersson, v. ordf. Gustav Karlsson, kassör Jenny Stomberg, sekr. Ingegärd Johansson. Den 8 september invigdes den gamla skolan som hembygdsgård. Närmare 100 personer samlades i de trevligt ordnade lokalerna, där det bjöds kyrkkaffe, varefter landsantikvarie I. Vallin berättade om bygden och hembygdsarbete. I andra våningen finns en stor samling gamla föremål, som redan skänkts till föreningen. Styrelsen har gjort en inventering av övergivna torpställen i socknen och kartlagt dem. Man håller också på med arbete för en sockenbok. En utfärd har ordnats till Jönköping, Smålands Taberg och N. Unnaryd.

Kölaby hembygds- och fornminnesförening: Ordf. Sigvard Kroon.

Strängsereds hembygdsförening: Ordf. Sven Larsson, sekr. Vitalis Kruse, kassör Ernst Andersson, övriga ledamöter: Fredrik Carlén och Thure Lind.

Timmele samhällsförening: Ordf. Bertil Garnolf, sekr. Dag Wetterström, kassör Tage Svensson samt Hadar Claesson och Evert Ullberg.

Norra Åsarps hembygdsförening: Bildad 1963. Ordf. Per Jakobsson, medlemmar: Sven Thor, Anders Johansson och Ivar Johansson. Fröken Emma Lundgren har skänkt sin stuga Stenbacken till föreningen. Bandinspelningar av gamla sockenbors berättelser har man startat med liksom en inventering av de gamla torpen.

VEDENS HÄRAD:

Bredareds hembygdsförening: Ordf. Oskar Magnusson, Frugården, v. ordf. Gustaf Adolfsson, Hjortsberg, sekr. Thorsten Nilsson, Hjälmyrd, övriga ledamöter: Ragnar Lundkvist, Silleberg, och fru Astrid Johansson, Ingelstorp.

Hedared: Byrådet förvaltar stavkyrkan och den gamla fattigstugan. Ledamöter: Sven Andersson, Skattegården, Justus Sandblom, Byfogdegården, Erik Johansson, Eriksgården, John Eliasson, Larsgården, John Johansson, Haraldsgården, Paul Svensson, Risa, och Anders Andersson, Älvsgården.

Vänga hembygdsförening: Ordf. Josef Svensson, Bergsgården, kassör Vilhelm Carlsson, Melltorp, sekr. Lars Eriksson, Bergsgården, övriga ledamöter: Gösta Henriksson, Harry Einarsson, Helge Johansson och Arvid Andersson. En del reparationer har utförts på torpet Örsbacken. Medlemsantalet är 77. Vid årsmötet höll redaktör G. Thulin föredrag om fornminnen inom Fristads kommun.

Älvsborgs läns folkhögskolas museum: Föreståndare rektor Ragnar Bengtsson.

ÅS HÄRAD:

Gingri hembygdsförening: Ordf. Dag Rydin. Stugan visas av Albin Karlsson.

Härna hembygdsförening: Ordf. Sture Svensson, v. ordf. Sven Svensson, sekr. och kassör Gösta Hernbo, övriga ledamöter: K.-G. Josefsson och Karin Bodin. Föreningen har 52 medlemmar. Hembygdsstugan har haft närmare ett hundratal besök.

Kärråkra: Samlingar i gamla vapenhuset vid kyrkan.

Södra Vings hembygdsförening: Ordf. Åke Hellkvist, v. ordf. Jean Rydberg, sekr.

Cissi Sigurdsson, v. sekr. Ingrid Pettersson, kassör Åke Bolin. Hembygdstugan, som fått namnet Boga-stugan, invigdes den 26 aug. 1963. Kyrkoherde Åhrby höll friluftsgudstjänst, rektor Valter Dahlén invigningstalade. Ordf. redogjorde för stugans tillkomst, hembygdskören sjöng och allmogemusik och kaffeservering bidrog till trevnaden. Boga-stugan, som vid flyttningen försetts med ny brädfodring, är en byggnad med framkamrar. Första våningen åskådliggör hur ett gammalt bondehem tedde sig, medan andra våningen inrymmer museisamlingar. Ett stort antal föremål har redan skänkts till föreningen. Tack vare stort intresse och offervilja har föreningen kunnat genomföra flyttningen utan skuldsättning. Många frivilliga dagsverken har nedlagts på Boga-stugan, och för de arbeten, för de vilka man måste leja, har arvodena hållits mycket moderata. En loppmarknad har ordnats, som inbringade över 1.000 kr.

Toarps hembygdsförening: Ordf. John Jakobsson, v. ordf. Gösta Karlsson, sekr. Gösta Hjortvall, kassör och intendent Torsten Karlsson, övriga ledamöter: Signe Johansson, Artur Magnusson och Sigurd Olsson. Vissa reparationer har under året utförts på hembygdstugan.

ULRICEHAMN:

Ulricehamns hembygdsförening: Ordf. rektor Gustaf Boger, övriga medlemmar: bankkamrer Erik Hedlund, bokhandlare C. M. Ekeskog, boktryckare Sven Carlsson, redaktör Gunnar Högborn, disponent Sten Josefsson och köpman Gösta Ljungström. Varje söndagseftermiddag under sommaren är hembygdsmuseet i Stadsparken öppet några timmar.

BORÅS:

Militärmuseum vid Kungl. Älvsborgs regemente: Museinämnd: ordf. överste S. Ahnfelt, v. ordf. stabschefen major H. Norgren, sekr. kapten S. Ellinge (museivårdare), v. sekr. fanjunkare S. Ståhl (stf. museivårdare). Övriga ledamöter: landsantikvarie I. Vallin, konsul Harry Wennerlund, regint. kapten O. Afzelius, traditionsoff. major H. Behrens, arkivförest. förvaltare R. Andersson, förvaltare G. Persson, rustmästare B. Nero, föreståndare C. Holmén, förrådsarb. G. Björklund och slottskamrer B. Nygren, Skokloster.

Museets föremålssamling utgöres f. n. av 324 katalognr förutom kartor, böcker, foton etc. En historisk ursprungstavla över Älvsborgs regemente har tillkommit i början av 1963. Till museet hör även ett soldattorp inom kasernområdet. Museet har under tiden maj 1962—april 1963 besökts av omkring 800 personer.

Hembygdsföreningen Westergyllen: Ordf. Bror Ørnskov, övriga ledamöter: Maj-Britt Pettersson, Britta Wingqvist, Lars Pettersson, Lars Landegren, John Erik Svahn och Per-Olof Olofzon.

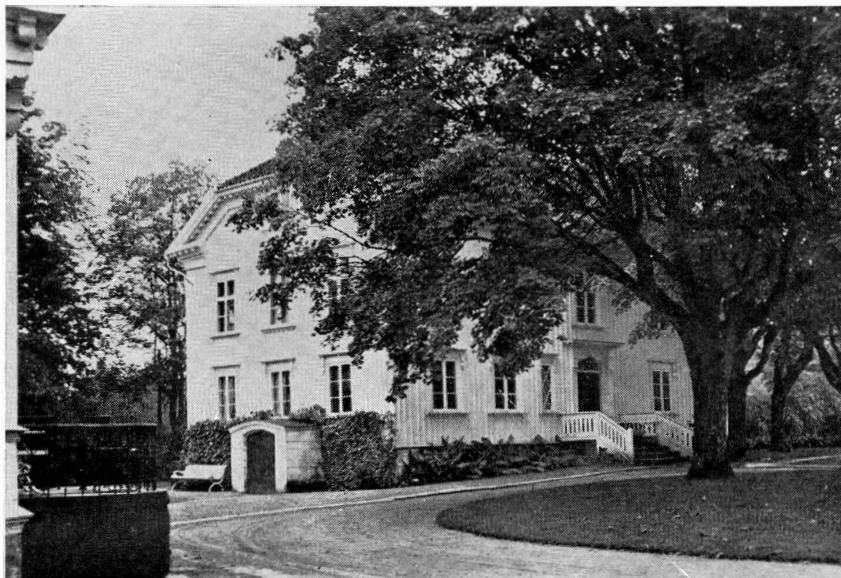
Borås Hembygdsgille: Ordf. Birigta Ohlsson, v. ordf. Karl-Gustaf Svensson, kassör Hans Andersson, sekr. Solveig Warneryd, v. sekr. Lena Eisen. Ett femtiotal dansövningar har under året hållits under ledning av Bengt Andersson och Birgitta Ohlsson. Även i vävstugan har ett intensivt arbete pågått, och i december hölls en julmarknad med försäljning av tillverkade saker. Folkdanslaget har under året medverkat vid ett stort antal uppvisningar av folkdans och högreståndsdans bl. a. på Barnens dag och Folknykterhetens dag samt vid olika sjuk- och ålderdomshem.

Kindgillet i Göteborg: Ordf. Walter Martinsson, v. ordf. David Magnusson, kassör Lennart Blomqvist, stugvärd Bertil Hallberg, sexmästare Gunnar Christensson, sekr. Billy Manne-Andersson, v. sekr. Sören Rylander.

STYRELSEN FÖR DE SJU HÄRADERNAS
KULTURHISTORISKA FÖRENING BER ATT
TILL INDUSTRIER, FÖRENINGAR OCH
FÖRETAG FRAMFÖRA ETT TACK FÖR
GOTT SAMARBETE OCH FÖR VALVILLIGT
EKONOMISKT STÖD, SÅ BETYDELSEFULLT
VID GENOMFÖRANDET AV FÖRENINGENS
KULTURELLA ARBETSUPPGIFTER

ANNONSREGISTER

Almedahl-Dalsjöfors AB
 A. H. Andersson & Co AB
 C. L. Blomqvist
 A. J. Borgs Väfveri AB
 Borgstena Triåkfabrik AB
 AB Boråsköp
 AB Borås Koksaffär
 Borås Sparbank
 AB Borås Spetsfabrik
 Borås Tapetfabriks AB
 AB Borås Tidning
 AB Borås Triåkfabrik
 Borås Wäfveri
 AB Bränsleenergi
 AB Bröderna Liljeros
 Bröderna Magnusson AB
 Bröderna Wennerlund AB
 John A:son Byttner AB
 AB Arne Carlsson
 Carl T. Carlsson & Son AB
 AB Corsettindustri
 AB Erikson & Larson
 Knut Evers & Co
 Fabriks- och Handelsbolaget Karles
 Forssa Tegelbruk AB
 Harry Grandin AB
 Fritz Hagberg Bil AB
 Haldens Färgeri AB
 Haléns i Borås AB
 Halla Textil AB
 AB John V. Hanssons Elektr. affär
 Föreningen Hemslöjden u. p. a.
 AB Robert Holmquist
 Hultafors Sanatorium
 AB Claes Håkansson
 Häggåstrands Väveri AB
 Jarl Häller AB
 Oscar Jacobson AB
 Jagenburg & Medin AB
 Hans Janbell AB
 Algot Johansson AB
 N. J. Johanssons Eftr. AB
 E. W. Just AB
 Jörnells AB
 Kasthalls Mattfabrik AB
 Konfektions AB Kerema
 Kilsunds AB
 Kinnahults Väfveri
 Kinnaströms Väfveri AB
 Färgeri AB Lind & Co
 AB N. H. Ljungbergs Läderfabrik
 AB Marks J. Emanuelsson
 AB Marks Jacquardväveri
 Marys Syateljéer och Modehus
 Medbergs AB
 Militärmuseum I 15
 AB Olssons Mössfabrik
 AB Henning Persson
 AB J. A. Peterson & Co
 Rosendahls Konfektions AB
 Rowells
 Rydboholms AB
 Sandwalls Ängbryggeri AB
 Skandinaviska Banken
 Hadar Sjölin AB
 AB Skyddskläder
 Sportkonfektion AB
 SJs Resebyrå
 Johan Skoglund Konf.-fabrik AB
 AB Alf Stigens Fabriker
 Byggnads AB Stolt & Co
 H. Swegmark Fabriks AB
 Svensk Pappersindustri AB
 Svensk Textil, Mats Fransson, AB
 AB Svenska Handelsbanken
 Svenska Mått- och Tumstockfabr.
 Svenska Yllekoncernen
 AB Svenskt Konstsilke
 AB Ludvig Svensson
 Svenssons Express
 AB Sveriges Förenade Triåkfabriker
 AB Textilfabriken Merkur
 AB Textilkompaniet
 Timmele Färgeri AB
 Tranemo Yllefabriks AB
 AB Triåkfabriken Elit
 AB Tryckericentralen i Borås
 AB Ulricehamns Yllefabrik
 Vegete-Bolagen
 Wernlunds Hovfoto AB
 AB Wiskadals Fabriksbod
 Viskafors Gummifabriks AB
 AB Wästgöta kompaniet
 Åkerlunds Bomullsspinneri AB

Kinna Sandens

gamla traditioner omvandlade i moderna former
leva vidare hos

AKTIEBOLAGET
CLAES HÅKANSSON
KINNA

Lavendel Lakan

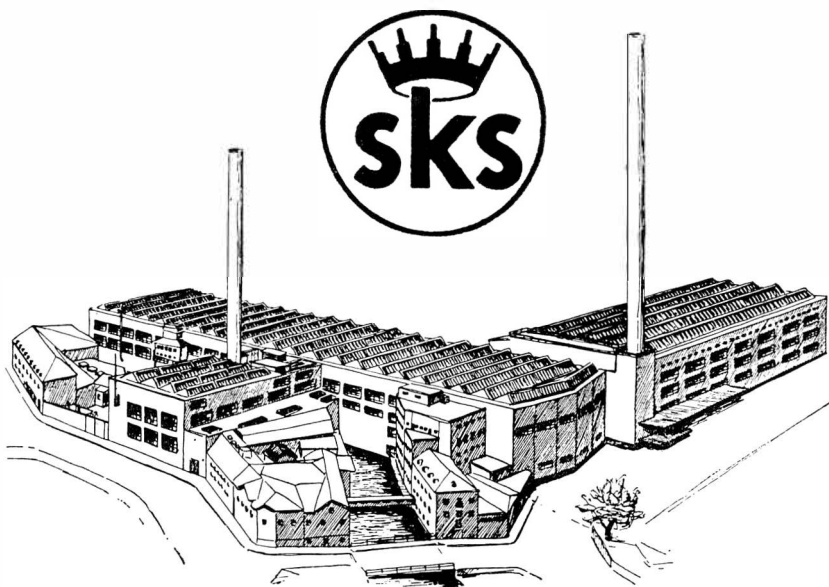
— de lakan Er mormor drömde om

Lavendel är en helt ny lakansserie i ny svensk design. Lakanen är mangellagda, de är härligt linneskåpsdoftande. De är naturligtvis också varudeklarerade samt kvalitetsgaranterade av Wäfveribolaget — Sveriges största bomullsväveri.

Lavendel-lakan finns hos varje välsorterad manufakturhandlare.

WÄFVERIBOLAGET

BORÅS

AB SVENSKT KONSTSILKE

BORÅS

*Tillverkar rayonsilke för textila och
industriella ändamål*

Män Man Märker

ELSON

HERRKLÄDER

AB ERIKSON & LARSON • BORÅS

De lätta, rätta

FRTIDSKLÄDERNA

ERLA

AB ERIKSON & LARSON • BORÅS

AKTIEBOLAGET
ERIKSON & LARSON
BORÅS

AB
TRYCKERICENTRALEN
BORÅS

Tel. växel 171 90

BORÅS SPARBANK

Huvudkontor: ALLÉGATAN 55, BORÅS

Expeditionskontor: SJÖBO TORG 1, BORÅS
ÖSTERGÅRDSPLAN 7, BORÅS

Avdelningskontor: FRISTAD, KINNA, SKENE,
SVENLJUNGA och VISKAFFORS

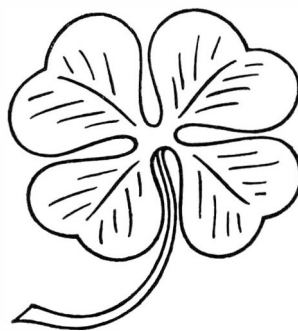
Sparställen: HID, KALVSJÖHOLM
och MÅLSRYD

I SVANEHOLM

i Seglora socken, just där Viskans trånga, mörka, dalgång vidgar sig mot den ljusare, mjukare slättbygden, ligger Viskafors Gummifabrik AB. Här tillverkas ett stort antal produkter varav valsbeklädnader till textilindustrin kanske är den för bygden mest intressanta. Produktionen domineras dock av Firestone däck, för bilar och traktorer, som på grund av sin höga kvalitet — tillsammans med bilismens sjudande utveckling — knappast kan tillverkas i så stora kvantiteter att efterfrågan kan tillfredsställas, trots ständigt ökad produktion • Till Viskafors Gummifabrik AB hör också en fabrik i Tvååker, för den lättare delen av tillverkningsprogrammet. Även från denna fabrik går stora leveranser till bilindustrin, liksom till många andra betydelsefulla svenska storindustrier • Grunden till denna gummiindustri lades 1890, och — efter skiftande öden — gavs den sin nuvarande form av kapten Wilhelm Osterman, företagets ledare från 1939 till 1947 • Efter ett flertal utvidgningar och ombyggnader — den senaste efter branden 1955 — befinner sig företaget ånyo i en expansions- och utbyggnadsperiod • En uppskattad, trogen tjänstemannakår och arbetarstam, där söner och sonsöner träder till efter tidigare generationer, tillsammans med svensk ingenjörsteknik och internationellt tekniskt samarbete, utgör en garanti för produkternas kvalitet. Gott, ansvarsfullt arbete, förnäma tekniska metoder samt moderna maskiner och hjälpmedel gör att man inom Viskafors Gummifabrik AB ser på framtiden med tillförsikt. Tack vare detta kan man också fortsätta arbetet för framtiden under kapten Ostermans motto i dess vidaste bemärkelse

LYCKLIGA MÄNNISKOR I ETT LYCKLIGT SAMHÄLLE

Viskafors

VISKAFORS GUMMIFABRIK AB

På nyåret 1964 tog AHA sin hittills största tillbyggnad i bruk. Den ger företaget grundläggande förutsättningar för ökade insatser på morgondagens VVS-marknad för högre kvalitet, större kapacitet och lägre pris. Samtidigt blir arbetet trivsammare och för de

300 anställda vinnes tryggare utkomst till gagn för bygdens utveckling.

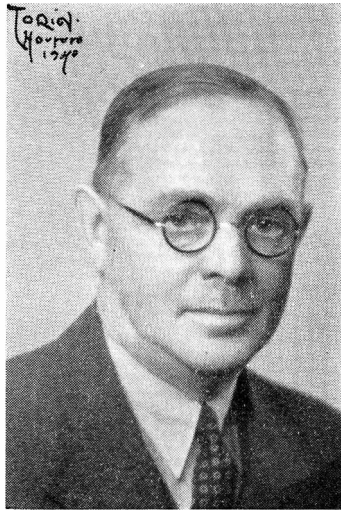
AHA tillverkade år 1962 teknisk metallarmatur och brandarmatur till ett årligt värde av ca 15 milj. kronor. Den totala golvytan är nu 14.000 m².

ANDERSSON LJUNG

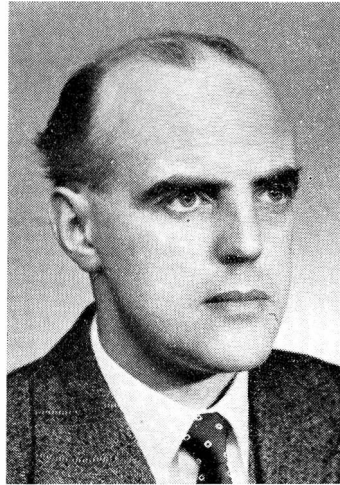
A H Andersson & Co AB - Ljung Telex 5295. ljungarmatur. Telefon 0513-503 00

Telefon 173 20 växel

*Gustaf Johansson
firmans grundare*

*Gösta Borghed
firmans nuvarande direktör*

BORGSTENA TRIKÅFABRIK A-B

BORGSTENA

FIRMAN GRUNDAD 1925

Högklassiga tillverkningar

av

herr- och goss- undertrikå

samt yttertrikå

LUDVIG SVENSSON
grundade firman 1887

AB Ludvig Svensson, Kinna

MODERNA

GARDINER

känt varumärke i
inredningstextilier
moderna mönster och material

*S*VENSK *T*EXTIL

MATS FRANSSON AB
KINNAHULT

Tel. 0320/106 60

almedahls

Det
vackraste
bordet
är
dukat
med
damast

Österlånggatan 45

Tel. 274 50

KOPPARTRANS ELDNINGSSOLJOR

Representant

AB BRÄNSLEENERGI

Tel. Borås 274 95

Aktiebolaget Textilfabriken

MERKUR

BORÅS

AB BORÅS KOKSAFFÄR

Kol, Koks, Ved och Eldningsolja

Telefon 103 76

BORÅS

AB
CORSETTINDUSTRI
BORÅS

Tillverkare av behå och corsetter

Peter Pan, Glamour, For You

Bröderna Magnusson

Damkonfektionsfabrik AB

BORÅS

Aktiebolaget
N. H. LJUNGBERGS
LÄDERFABRIK

Borås

Konfektions AB KEREMA - Getängsvägen 6 - Borås

Sandwalls

goda drycker

100-årig leverantör

i sjubäradabygden

INREG. VARUMÄRKE.

AB TRIKÅFABRIKEN ELIT

BORÅS

Anno 1826

– för 138 år sedan, utkom
första numret av den tid-
ning som fortfarande är Bo-
rås och sjuhäradsbygdens
pålitliga nyhetsförmedlare

Borås Tidning

SJUHÄRADSBYGDENS ENDA SJUDAGARS-TIDNING

Köp billigast — köp direkt från

Karles

BORÅS

*Begär vår katalog, som innehåller en mängd nödvändighetsvaror
för hela familjen såsom: herr-, dam- och barnkonfektion, trikså,
strumpor, linnevaror, busgeråd m. m.*

Tel. Orderkontoret 178 80

KILSUNDS AKTIEBOLAG

BORÅS

En central för byggmaterial

**MARYS
MODE!**

H Swegmark Fabriks AB
Borås

Tel. 176 55 - Tga SPLENDIDE

Korsett- hängsle- ärmlappsfabrik och bandväveri

När tapetvalet är på tapeten välj

BOROSAN
PLASTTAPET • LJUSHÄRDIG • TVÄTTBAR
BOROLUX

En exklusiv tapet, som motsvarar högt ställda fordringar på tvättbarhet och fettbeständighet.

Tillverkas av:

BORÅS TAPETFABRIKS AB

Försäljes av:

W:m RUDELL AB, Borås

BIRD

exklusiva underkläder

Rowells

Postordervaruhus
KONTOR — LAGER
och AFFÄR
Druveforsvägen 20
BORÅS Tel. 363 80

HANDLA BEKVÄMT
EFTER KATALOG

*eller gör ett personligt
besök i vår affär.*

KÖP FRÅN ROWELLS

JANBELLS

skinplagg för
DAMER och HERRAR
är välkända för
slitstyrka och elegans.

AB HANS JANBELL

Tel. 194 77 – BORÅS

Haléns
| BORÅS A-B

*Manufaktur, beklädnad
och kortvaror engros.*

*Om det gäller råd om tråd,
blixtlås eller nålar*

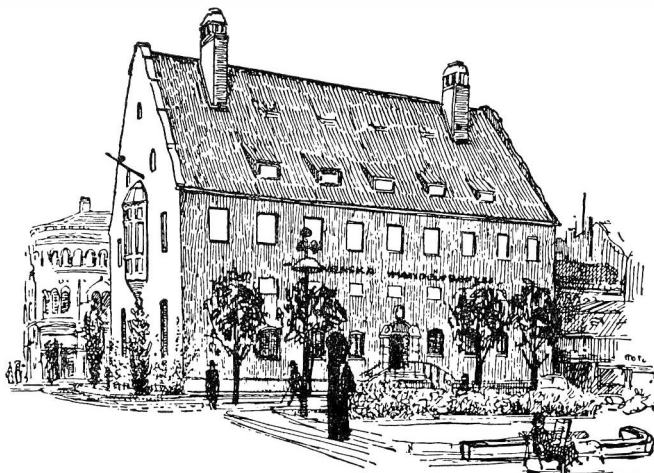
kontakta

Grandins

Stockholm, tel. 10 67 01

Borås växel, tel. 172 25 - Telex.nr-3852

I HJÄRTAT AV SJUHÄRADSBYGDEN – I CENTRUM AV BORÅS

NÄRINGSLIVETS
BANK
FÖR
NÄRINGENS
BEHOV

VÄLKOMMEN TILL SVENSKA HANDELSBANKEN

3 kontor i Borås – 7 kontor i Sjuhäradsbygden.

KASTHALLS MATTFABRIK
AKTIEBOLAG

KINNA

AB WÄSTGÖTAKOMPANIET
BORÅS

KVALITETVAROR PER POSTORDER

INREDNINGSTEXTILIER

Mönster av Professor CARL MALMSTEN och
Textilkonstnärinnan MARGARETHA ÅKERBERG

HALLA
TEXTIL AKTIEBOLAG
ÖVERLIDA

AB ARNE CARLSSON

SPINNERI och YLLEFABRIK

GÄLLSTAD

En säkerhet för

GOD KVALITÉ

Med Kinnaströms märke på Edra varor har Ni en garanti för lättsålda nyheter i bomull och rayonull — mönstrade såväl som enfärgade. Försäljning endast genom grossister.

KINNASTRÖMS VÄFVERI AB

KINNA

SVEN ERIKSON grundade Rydboholms fabriker 1834.

Det är således mera än 100-årig erfarenhet i tillverkningen, som garanterar kvalitén. Yrkesskickligheten — och den har stor betydelse, när det gäller tillverkning av vävnader — har så att säga gått i arv. Det är nu ättlingar till Sven Erikson och hans första medhjälpare, som handhava den procedur, som deras förfäder på sin tid skötte.

**BOMULLS - OCH
RAYONULLVÄVNADER**
RYDBO HOLMS AKTIEBOLAG

Rydboholm
FIRMAN GRUNDLAGD 1834

JOHN A:son BYTTNER AB

GÖTEBORG • BOX 242

Linjeväljare: 13 73 89

13 73 90

13 73 91

13 73 12

031 riktnummer

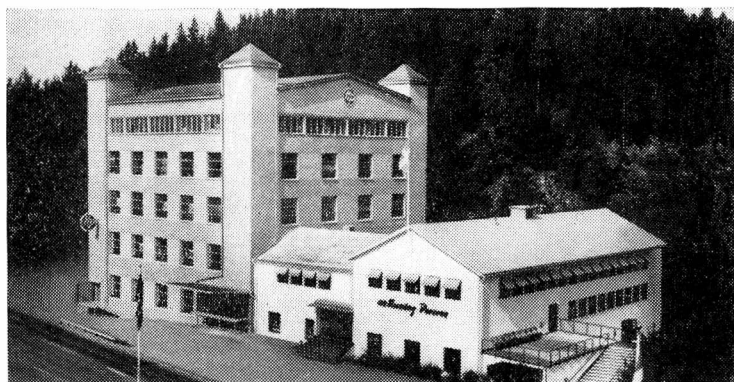

ASON

Telex 22 62

TEXTIL
MASKINER – FÖRNÖDENHETER
GARNER

ASON

AB Henning Persson

FÄRG-, FERNISS- OCH KEMISK-TEKNISK FABRIK

Göteborg – Bollebygd – Stockholm

A. J. Borgs Väfveri AB

KINNAHULT

TIMMELE — Tel. växel 302 00

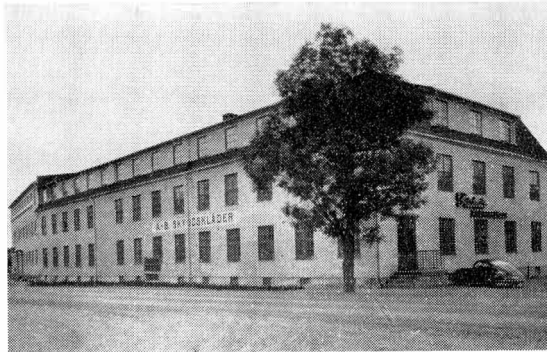
— beläget i hjärtat av Sjuhäradsbygden —

är numera en hypermodern anläggning utrustad med modernaste maskiner och hjälpmedel, som står till Eder tjänst med FÄRGNING och BLEKNING av tricot och garner av alla slag

Från en blygsam start år 1925 med endast 8 sömmerskor har AB Skyddskläder utvecklats till landets ledande företag inom branschen.

Företagets grundare och verkställande dir. John Magnuson, född 1892 i Häcksviks förs. Älvsborgs län.

AB SKYDDSKLÄDER – FRISTAD

C. L. BLOMQVIST

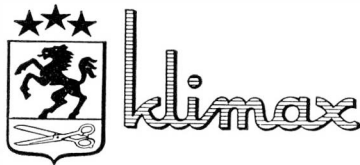
FRITSLA

Garnfirman i Mark med 80.000 väverskor
från hela landet till kunder

E. W. JUST AB

FÄRGERI och BLEKERI

Tel. 17100 växel

OSCAR JACOBSON AKTIEBOLAG

AB BORÅS SPETSFABRIK

FRISTAD

Telefon 602 50 växel

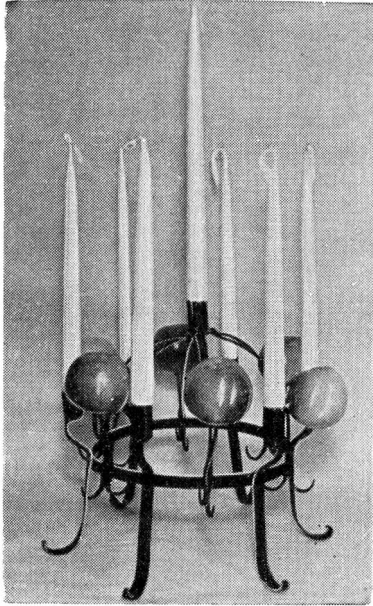
STIGOLON

**Golv- och väggmaterial
för ökad trivsel**

Ledande Färgeri och Beredningsverk

AB ALF STIGENS FABRIKER

SANDARED

Material till häradsdräkterna
finns att köpa på

HEMSLÖJDEN
BORÅS

AB BORÅS
TRIKÅFABRIK

KNUT EVERS & CO

BORÅS — Tel. 296 60

Råvaror och Garner för Textilindustrin
Försäkringar

Målerifirman

Carl T. Carlsson & Son AB

BORÅS

AKTIEBOLAGET **MARKS** J. EMANUELSSON
— Grundad 1909 — BORÅS — Tel. 271 40, Växel —

FABRIKATION AV SYDDA VAROR

ENGROSLAGER AV MANUFAKTUR
OCH KORTA VAROR

FRITZ HAGBERGS BIL AB

Skaraborgsvägen 66

Telefon växel 271 30

Chevrolet - Opel - Bedford

TILLBEHÖR — DELAR — SERVICE

Auktoriserad återförsäljare för GENERAL MOTORS

Jönells

Damkonfektionsfabrik

BORÅS

Telefon 147 95

SVENSKA YLLEKONCERNEN, AB

BORÅS TIDAN NYKÖPING STIGEN

Telefon, växel 17580

JAGENBURG & MEDIN
AKTIEBOLAG

BORÅS

PORTRÄTT-
INDUSTRI-
REKLAM-
SERIEPORTRÄTT - SMALFILM

FOTO

WERNLUND HOVFOTO

STORA BROGATAN 7

BORÅS

TELEFON 142 01

Åkerlunds Bomullsspinneri
AKTIEBOLAG

BORÅS

BESÖK

AB WISKADALS FABRIKSOD

Skaraborgsvägen 21, BORÅS

*Allt för Dig själv, för hemmet och familjen.
Goda varor till låga priser.*

AB Bröderna Liljeros

BORÅS

Biljetter till tåg, buss, båt och flyg
i Sverige och utlandet

JOHAN SKOGLUND
KONFEKTIONSFABRIK A.B. - BORÅS

VEGETEBOLAGEN
för all försäkring

Tel. 147 37, 147 80

Sven H. Melander

SPORTKONFEKTION AB

Telefon 175 90

BORÅS

BORÅS
Tel. växel
171 30
UDDEVALLA
Tel. 180 37

BRÖDERNA WENNERLUND AB

BORÅS

Etablerad år 1917

Konfektionsfabriker för tillverkning av:

Dam- och flickklänningar, blusar, kjolar, förkläden, gardiner.
Fritidskläder av alla slag. Skjortor i herr och goss. Skyddskläder m. m.
Engroslager av manufaktur och korta varor.

Aktiebolaget Olssons Mössfabrik

BORÅS

Telefon 270 90

Mössfabrik — Pälsfabrik

A.-B. ROB. HOLMQUIST

Tel. 033/278 90

Stora Brogatan 39, BORÅS

Tuab tillverkar Barnkonfektion

TRANEMO YLLEFABRIKS AB

TRANEMO

tillverkar "Lena" täcken och sovsäckar
i elaston och vadd

Madrasser

AB TEXTILKOMPANIET

TRANEMO

AB J. A. PETERSON & CO

MÅLSRYD, tel. BORÅS växel 033-490 80

Firman grundad 1863

HERRKONFEKTIONSFABRIK

AB JOHN V. HANSSONS

ELEKTRISKA AFFÄR

Järnvägsgatan 16 - Borås - Tel. 114 09, 124 09, 133 09

Entreprenör för Borås stads elverk

KINNAHULTS VÄVERI

KINNAHULT

Gardiner, Draperi- och Möbeltyger
Tel. Kinna 100 43

TEGEL

Forntidens och nutidens mest beprövade byggnadsmaterial

Tillverkas i stor sortering av

A.-B. FORSSA TEGELBRUK

BOLLEBYGD — Telefon Borås 850 39 - 851 40

AB Marks Jacquardväveri

BJÖRKETORP

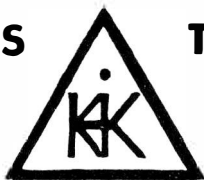
SVENSK PAPPERSINDUSTRI

Järfors & Hall AB

SANDARED

*Papperstuber — Spolpipor
Flänsrullar*

HULTAFORS

TUMSTOCKAR

SVENSKA MÄTT & TUMSTOCKFABRIKEN

Roseudals

KONFEKTIONS AB

Limmared

HALDENS FÄRGERI AB

FRITSLA

„Joflo„

Traditionell arbetsskicklighet är grunden för den höga standarden hos våra
ARBETSKLÄDER och SPORTKLÄDER

N. J. JOHANSSONS EFTR. AB - APLARED

Firman grundad 1876

HULTAFORS SANATORIUM

*Fysikalisk-dietisk kuranstalt
Ensk. sjuk- och konvalescenthem*

Vila och rekreation, reumatiska åkommor, mag- och tarmlidanden, blod- och hjärtsjukdomar, nervösa åkommor, ämnesomsättningsrubbningsar etc.

Överläkare: Dr I. Unhäll.

Begär prospekt! På Hultafors, tel. Borås 950 50

HÄGGÅSTRANDS VÄVERI AB

KINNAHULT — Tel. Kinna 115 10

*Tillverkar färdiga gardinlufter och sängöverkast
Metervaror i Ylle, Linne, Bomull, Terylene*

**Vid behov av stickade
ylle- och bomullsvaror efterfråga**

Aktiebolaget Ulricehamns Yllefabriks

förnämliga tillverkning

FÄRGERIAKTIEBOLAGET

LIND & Co

BORÅS

Rekvirera katalog från
Aktiebolaget

BORÅSKÖP

Box 636

BORÅS

*Konfektion, Manufaktur, Strumpor, Trikå, Husgeråd, Kortvaror m. m.
till verkligt låga priser*

Fråga oss då det gäller

rörledningsarbeten

HADAR SJÖLIN AB

Kvarngatan 17

Tel. 118 54, 182 54

MILITÄRMUSEUM I 15

i östra flygelbyggnaden Katrineberg (intill Göteborgsvägen).

Enskilda och organisationer (grupper) äro välkomna för studiebesök.

Öppet: samtliga veckodagar efter överenskommelse per tel. 177 50:78
föreståndaren eller 177 50 vaktchefen eller dagoff.

Museinämnden mottager med tacksamhet föremål med anknytning till
regementet från gamla tider (uniformer m m).

Äldre årgångar av årsboken:

FRÅN BORÅS OCH DE SJU HÄRADERNA

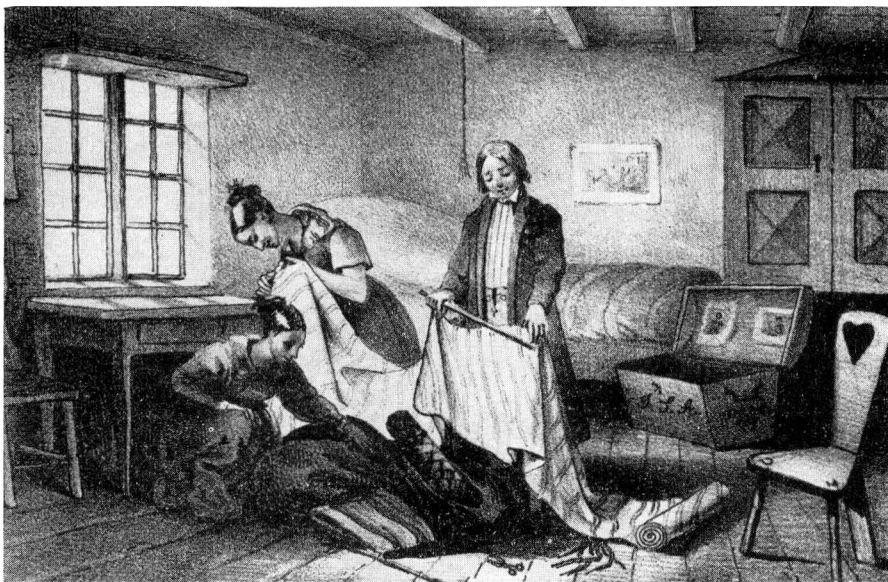
Ärg. 1—3, 5—7 (1943, 45, 47, [49 slut], 50, 51, 52,) à 4: — kr 24: —

Ärg. 8—11 (1953, 54, 55, 56) à 6: — kr 24: —

Ärg. 12—18 (1957, 58, 59, 60, 61, 62, 63) à 8: — kr 56: —

Hela serien 100: — kronor.

Rekvireras från Borås museum, Borås. Postgiro 26 39 23.

Westgöte. Efter G. H. Melin: Sverige framställt i teckningar, 1840.

De Sju Häradernas Kulturhistoriska Förening

BORÅS MUSEUM

RAMNAPARKEN

Museet hålles öppet

Inträdesavgift Vuxna 1 kr Barn 50 öre	Sommartid vardagar 10—16, söndagar 12—16	Medlemsavgift 1 person 10 kr Man och hustru 15 kr
	Vintertid vardagar 13—15, söndagar 12—16	

Medlemmar erhåller: Årsboken gratis (bokhandelspris 12: — kr), fritt inträde till museet, fribiljetter till gäster för 3: — kr.

För föreningar och andra grupper ordnas visningar efter överenskommelse. Upplysningar tel. 102 00. Postadress Borås Museum, Borås.

INNEHÅLL

GUNNAR BLOMGREN. Av G. A. Westfeldt	5
TORPA SÄTERI under fältmarskalken Stenbocks och överamiralen Sjöblads tid. Av Stig Stenström	13
TORPA TRÄHUS. Av Carl Filip Mannerstråle	37
UTDRAG UR DAGBOK FRÅN TORPA ÅR 1808	51
BÄCKAGÅRDEN I MARBÄCK. Av Marianne Olsson	63
SÖDRA ÅSARPS KYRKA. Bilder med text av Åke Nisbeth	75
HUR MAN FIRADE BRÖLLOP ÅR 1856 I GÖLINGSTORP	87
NOTISER FRÅN LIMMAREDS GLASBRUK. Av I. Vallin	95
MILITÄR BESTRAFFNINGSBOK PÅTRÄFFAD I MÅRDÄ- KLEV. Av I. Vallin	101
MÄRKLIGA METALLFYND. Av Harald Wideen	107
MOTSTÄNDSMÄNNEN FRÅN TORESTORP. Av Lars-Arne Norborg	111
DE SJU HÄRADERNAS KULTURHISTORISKA FÖRENING	
Styrelse	118
Årsberättelse	119
Stadgar	128
FRÅN HEMBYGDSFÖRENINGARNA	131
ANNONSAVDELNING	139

